Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

De mindre bysamfund i Viborg Kommune

De mindre bysamfund i Viborg Kommune

De mindre bysamfund i Viborg Kommune

En registrant over bygnings- og miljømæssige tilstande 1979
udarbejdet af Klaus Egeberg, Peter Seeberg, Kim Skovgaard

Udgivet af Viborg Stiftsmuseum for Viborg Byraads Byplanudvalg 1981

De mindre Bysamfund i Viborg Kommune
er udgivet af Viborg Stiftsmuseum for Viborg Byraads Byplanudvalg
© Viborg Byraads Byplanudvalg
Grafisk tilrettelæggelse: Hans Langballe arkitekt m.a.a.
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s
Sats: Linotype Garamond

Indholdsfortegnelse

Forord ved museumsinspektør *Peter Seeberg* 7

Et essay on den danske landsby og om landsbyer på Viborgegnen, af *Kim Skovgaard*, Ph.D. 9

Status over landsbyerne i Viborg Kommune, af *Kim Skovgaard*, Ph. D. 17

Kort over Viborg Kommune: 31

Videnskabernes Selskabs kort	1:120000	(1789)
Mansas Kort	1:160000	(1844)
Generalstabens kort, Atlasblade	1: 40000	(1884), se indlæg
Generalstabens kort	1:100000	(1927)
Geodætisk Instituts 1 cm kort	1:100000	(1976)

De mindre bysamfund i Viborg Kommune, en registrant udarbejdet af *Klaus Egeberg* 39

Katalog over huse af god og karakteristisk byggeskik, udarbejdet af *Klaus Egeberg* 149

Statistisk tillæg: 167
Befolkningstal i kirkesogne 1801-1978.
Faciliteter i Viborg Kommunes landsbyer 1979.

Tegninger: Kim Skovgaard
Fotos: Katrine Ussing
Luftfotos: Flyvertaktisk Kommando, Flyvestation Karup
Matrikelkort: Matrikeldirektoratet

Kort: Kort og udsnit af kort, hvortil Geodætisk Institut har ophavsret er brugt med instituttets tilladelse A 446/81. Copyrigt Geodætisk Institut

Oversættelse fra engelsk af Kim Skovgaards tekst: Allan Carlsen

Forord

På opfordring af Viborg Byråds Byplanudvalg har Viborg Stiftsmuseum ved arkitekt Kim Skovgaard, Ph.D. og stud. mag. Klaus Egeberg gennemgået landsbyerne og de landsbyagtige bebyggelser i Viborg kommune med henblik på at skabe et overblik over de bygningsmæssige og miljømæssige værdier i disse.

Kim Skovgaard har skrevet et indledende essay om landsbyerne, som sammen med illustrationerne i essayet og de senere afsnit skulle fremhæve de mange faktorer, landsbymiljøet er sammensat af. Kim Skovgaard har endvidere skrevet en status for landsbyerne og er mester for tegninger og akvareller.

Klaus Egeberg har indsamlet oplysningerne om landsbyerne i landsbyregistranten, beskrevet en række huse af god byggeskik og grupperet dem. Vurderingerne, som de to medarbejdere har ansvaret for, falder ikke fuldstændigt sammen, men peger i samme retning.

Tilsammen skulle essay, illustrationer, registrant og katalog med matrikelkortet (1844 og senere) samt luftfotoet (fra november 1979 og januar 1981) i hvert tilfælde kunne danne udgangspunkt for en overvejelse i forbindelse med bygningsmæssige eller miljømæssige ændringer i landsbyerne.

Skal man sammenfatte, hvordan helhedsbedømmelsen af landsbyerne falder ud, bliver det nærmest: Der findes en række gode landsbyer i Viborg kommune; som de ser ud nu, må man nævne Kvols, Hjarbæk, Vinkel og Romlund først. Der er mængder af fortrinlige huse, men af karakteristiske og særligt gedigne er der få, hvad kataloget over bygninger viser med tydelighed. Tog man her bygninger i det åbne land med, kom man bestemt op på en halv snes flere.

Vedligeholdelsestilstanden af den meget magre gruppe af ældre stuehuse og småhuse er ikke høj, gamle udlænger er dog mere udsat, de er gået i forfald. Sammenligner man derfor vedligeholdelsestilstanden i de egentlig kønneste af landsbyerne med byer, hvis præg nu domineres af nyere parcelhuse, ja da falder sammenligningen ud til nybyernes fordel.

Det ville imidlertid være uretfærdigt ikke at fremhæve, at dejlige byer som Vinkel, Romlund og Lysgaard har bevaret et stædigt overskud til at holde vedlige. Moralen har holdt, og pungen med.

Opgaven rummer en fristende opfordring til at komme med en politik. For planlæggerne kan det ikke være uvæsentligt at rapportens ophavsmænd går ind for små, veltilpassede udbygninger af landsbyerne, nogle steder på ledige grunde inde i landsbyerne, andre steder ydmygt og ledigt anbragt i randzone, gerne med lidt grønning.

Det skal heller ikke skjules, at ophavsmændene mener, at forudsætningen for at holde på det, der er tilbage af fin og ægte landsby kun kan bestå, såfremt beslutninger fra offentlig side støtter landsbysamfundenes egen leveevne.

Peter Seeberg

Et essay om den danske landsby og om landsbyer på Viborgegnen

af Kim Skovgaard

Landsbyen som idé

Landsbyen er nok eet af menneskets ypperste frembringelser – ofte smuk, i det mindste køn; den er nem at overskue og alligevel vanskelig at få hold på, viser det sig gerne; man vil gerne opfatte den som selvberoende og uafhængig, men dens fortsatte eksistens i dens kendte skikkelse afhænger af reelle støtteforanstaltninger, som tit tankeløst unddrages den.

En ægte landsby bliver man aldrig færdig med. Selvom man har boet i en landsby i flere år, overraskes man stadig ved at betragte den fra en ny vinkel: fra et hjørne af en have over hækken, fra et sted, hvor man træt vendte sig om på en bakkeskråning. Men også i de tilfælde, hvor man med nyerhvervet viden om dens historiske baggrund betragter den med ny bevidsthed. I de fineste landsbyer udtrykker en mængde historiske betydningslag sig konkret gennem bygninger, haver, træer, marker og veje.

En landsby rummer sjældent bygninger, der hver for sig er af national betydning. Det er landsbyen som helhed, der oftest virker tilfredsstillende på grund af de enkelte momenters indbyrdes sammenhænge. Fjernes derfor en enkelt af disse, sker der en formindskelse af dens charme, og dens helstøbthed og funktionsdygtighed påvirkes måske alene herved fatalt. Det er vist efterhånden alt for kendt, hvorledes administrative beslutninger, som måske alene tilstræber at styrke et fjernt bycenter, indirekte kommer til at påvirke de mindre bysamfunds trivsel.

En landsby er en levende organisme, som har rødder i universet, men også er underkastet simple forrykninger i samfundets udviklingsretning. Dens vækst og dens visnen afhænger ikke blot af muld og jord og solskin, men af en sværm af faktorer, nogle, som man kan tage stilling til, bibeholde eller ændre, og andre, som unddrager sig både stillingtagen og beslutning.

Landbrug og landskab

Hvis landmænd udelukkende havde økonomisk vinding for øje, ville landskabet uden tvivl fremtræde anderledes og være langt mindre tiltrækkende. Danske landmænd har heldigvis mere betragtet sig som arvtagere af betroet gods end som udbyttere af jorden, hvorfor den store arbejdsplads, som det danske landskab jo fremfor alt er og aldeles ikke organiseret til byboernes fornøjelse, stort set har bevaret sine store linjer. Naturligvis vil en tidsalders landbrugsteknologi prøve at forme landskabet efter sin idé og sine behov, men det sker ikke på een gang. Forvandlingen er langsom. Den uforandrede overlevelse af en stump kulturlandskab afhænger måske af en egns befolknings tillid til prøvede og fortrolige systemer, måske fordi en ejer af meget jord er en ældre mand, som ikke kan se nogen grund til fuldstændigt at skifte de metoder ud som han har overtaget fra sine forældre. Eller den skyldes alene manglende økonomiske midler til at følge tidens teknologiske muligheder op, ja undertiden beskyttes et landskab mod forandringer fra landbrugernes side af tvivl og uvilje overfor alt for opskruede løfter fra dem, der anbefaler en opskruet produktion.

Landbrugere går ikke ind for forandring for forandringens skyld. De har indføling med naturens gang, og mange er flove over produktionssystemer, de føler påtvungne og kunstfærdige og som nedværdiger de dyr, som de passer. Sådanne omfattende bevæggrunde ligger tit bag mangt et landskabs og mangen en landsbys uforstyrrede væren. Respekt for jorden og dens øko-systemer er en vigtig faktor i fastholdelsen af såvel landsbyers som nationers kontinuitet.

Landsbyens struktur: Bebyggelsen

De fleste landsbyer er produkter af både traditionelle og tidssvarende måder at drive landbrug på. Den danske landsby er i det store og hele et produkt af perioden efter udskiftningstiden og især af tiden 1870 til 1930, hvor landsbyen var

tættest udbygget befolkningsmæssigt og med de fleste fællesgoder (mejeri, skole, forsamlingshus, missionshus, dagligvareforretninger, sparekasser, vandværker, postekspedition, håndværkere). Der er få bygninger fra før 1800 og ikke særligt mange gode landsbyhuse efter 1940. Perioden op til vor tid har ofte givet landsbyen et præg af det byagtige. Det, som holder sammen på landsbyerne, også i Viborg kommune, er fremfor alt den gamle, oprindelige byplan. Sammenligner man et splinternyt luftfotografi med et matrikelkort fra 1844 vil hovedstrukturen være den samme. Udskiftningen og alle senere ændringer og forøgelser kan dårligt skjule den oprindelige plans fasthed. Den slår igennem, selv hvor en landsby er overgroet af stationsbypræg. Visse kendsgerninger lader sig ikke ændre på en studs.

På den anden side er der foretaget landsbyudvidelser, der er mangelfuldt integrerede, som krænker en landsbys særlige egenskaber: uregelmæssighedens harmoni, der hidrører fra en naturlig, gradvis udvikling indenfor rammerne af en herskende tradition, som fornyes, men ikke slippes. Nedsætter en industri sig nu i eller ved en landsby, vil den ubønhørligt øve indflydelse på landsbyens form og karakter. Den forfinede uregelmæssighed vil briste ved industriens tilbøjelighed til storstilede forenklinger.

Hvor landbruget helt og holdent drives på industrielt grundlag, er resultatet det samme, og landsbyens egenskaber står i lige så stor fare, som når industriforetagender æder sig ind i landsbyen.

Landsbyens struktur: Gader og veje

Før i tiden snoede gader og veje sig ud og ind, op og ned, til og fra gårde og huse i landsbyen. Der var i sin tid et overskud af veje, og der kan stadigt være det. Også linjeføringen i nogle af de gamle vejsystemer kan ligge fast under en asfalteret vej, men de nye veje stræber uforfærdet efter at være anlagt upåvirket af terrænets finesser og de ældre vejes øvrige determinanter.

Landsbyveje er ikke anlagt for hastighedens skyld, de er ikke standardiserede, deres linjeføring, bredde og forhold til bygninger, marker og træer er varieret. Forbedring af disse veje kan ødelægge dem fuldstændigt. De nye veje skal gerne være bredere end de gamle, i Almind og Kølsen medvirker de afgørende til at reducere atmosfæren af landsby. Der er få ting, som er mindre interessante end urimeligt store asfaltflader.

Landsbyens struktur: Træerne

Der er ikke en af landsbyerne i Viborg kommune, der ikke nyder visuel fordel af såvel træers tilstedeværelse i almindelighed som af en betydningsfuld og karakteristisk placering af dem. Romlund, Stanghede, Katballe og ikke mindst Rindsholm har en ualmindelig træpragt. Rindsholm har ikke få smukke træer, som kunne fortjene særlig beskyttelse, selv her kunne yderligere rundhåndet plantning af træer forsvares. Romlunds profil og silhuet hænger for en stor del sammen med dens trægrupper, og dog kunne dens udkant gøres pænere ved skønsom merplantning. På markerne og omkring gårdene kan man opleve monumentale solitærtræer eller åbne grupper, som har fået lov til at vokse sig ud og indgå i et udvekslingsforhold med landskab og bygninger. Om vinteren ses træerne og bygningerne skarpt aftegnede mod en forgrund af sne, mens afgrøderne om sommeren danner bunden i et storstilet billede hvor solen kaster sit lys over husene gennem træernes filter.

De alleer, som endnu kanter veje og gader eller fører op til gårde, har særlig krav på opmærksomhed. Hvem ville være den allé af krumme træer foruden, der kanter den smalle vejdæmning over Nørreåen mellem Bruunshåb og Vinkel?

Individuelle træer med karakter og krop kan live op på karakterfattige vejstrækninger. Selv små grupper af træer kan være oplivende, men her må man huske, at fjernelsen af bare et enkelt træ kan frarøve hele gruppen dens specielle karakter. Man bør klargøre sig denne risiko og tage sine forholdsregler.

Landsbyens struktur: Markerne

Indtil fornylig stod landsbybebyggelsen i et mere direkte forhold til landsbymarken. Mekaniseringens tit forenklede mønstre har mange steder skabt bratte overgange mellem de intime landsbyområder og de til tider ørkenagtige marker. De

En lang længe og nok et hus kan også være en landsby. Kvosted.

tidligere mønstre, der var præget af mindre enheder, flere skifter, mange afgrøder og siden midten af 1800-årene i det mindste en klar indsigt i læhegns betydning, skabte et mere alsidigt landbrugsland og langt mere æstetisk tiltrækkende.

Indmarkerne, tofter strakte sig ind i landsbyens hjerte. I Vinkel, men især i Lysgård beslaglægger åbent markareal store strækninger af landsbymidten, ja i Lysgård er der ingen huse på hele den nordlige del af den øst-vestlige landsbygade.

Landsbyernes almene karakter

Normalt er det ikke mange mennesker man kan se på gaden i en dansk landsby. En person vant til byliv må undre sig. Som Tage Christiansen udtrykker det i sin bog om den danske landsby (engelsk udgave 1954, p. 50-51): »de (landsbyboerne) er enten beskæftiget med arbejde i huset, i gården, på marken. Der er intet at komme ud på gaden efter. Ikke engang husmoderen behøver at købe ind hver dag, da hun har alle fornødenheder i huset eller haven«.

I den stille landsby er postbilen eller den lokale bus en begivenhed, og hvis bussen udspyr skolebørn som under højlydt snakken vender hjem, kan stemningen forandres anseligt. På samme måde kan biblioteksbussen, som har en vigtig social og rekreativ rolle, komme til at påvirke livet i landsbyen.

Bebyggelsens tæthed kan ligeledes udgøre et afgørende karaktertræk, men dette er i Viborg kommune kun fremtrædende i små afsnit af landsbyer som Hjarbæk og Kvols. Og man må derfor hævde i samme åndedrag, at en vis flot omgang med det areal, som er til rådighed, ligeledes karakteriserer landsbyerne. Det er et både-og, og årsagen til at en landsby vokser ind i større og større tæthed eller breder sig ud hænger naturligvis sammen med ejendomsforhold og den måde en given befolkning udfra deres ideer om, hvordan man kan indrette sig praktisk, administrerer det givne areal under skiftende vækst- og tilbageslagsperioder. Historien binder.

Skønt bygninger fra før 1870 er sjældne kan et tredje træk: ælde, slå igennem takket være det forhold, at tradition og pladsforhold har ført til en gentagelse af tidligere placering og størrelsesforhold. Det udemonstrative præg, det vi kalder tilpassethed, hænger atter sammen med, at man gennemgående har opført nye enkeltbygninger efterhånden som det blev nødvendigt og man havde råd til det. Stuehuset synes at være kommet i sidste række.

Jævnhed i byggeskik er et fjerde træk, som gør sig gældende i alle kommunens landsbyer. Der er naturligvis forskel på en storbondes stuehus og udlænger og en middel gårdmand, men prestigen er behersket i sit udtryk. Standsfornemmelser aves af bevidstheden om ikke at hæve sig for højt over dem, man dog bor og hører sammen med. De helt store pompøse udtryk for velstand og prestige ligger udenfor landsbyerne: møllegårdene med deres landsbyuafhængige besiddere har landstedets eller den store landvillas monumentalitet over sig, såfremt vandløbet, der løb forbi, gav vand nok til at dreje en stormølle.

Hovedpunkter

Det er ofte svært at sige, hvorfor nogle bygninger er tiltrækkende og/eller kønne, men andre ikke er det. Vore indtryk kan være en blanding af påvirkninger og reaktioner, som beror på vor fundamentale viden, vore forventninger, på vore indtryk af stilistiske aspekter samt fagligt håndelag. Hele bygningens fremtræden, dens funktion eller antagne funktion, størrelsesforhold, forbindelsen mellem de enkelte elementer, detailudførelsen, når vi er tæt på, alt dette sætter os igang. Men også de overordnede linjer i silhuetten, når vi er på nogen afstand, samt virkningerne af dens forenklede budskab, når vi er så langt borte fra den, at vi går glip af alle detailler. Selv en temmeligt enkel bygning indebærer stilistiske overvejelser: grundplanets form, antal fag, valg og anvendelse af materialer, længden, højden, bredden, tagrejsning, udførelse af gavle, tagudhæng, fundament eller sokkel, placering af skorstene, vinduers og døres størrelser og størrelsesforhold, udsmykning. Sådanne overvejelser kompliceres yderligere af vekselspillet mellem bygninger og rum. En bygning ser jo fuldstændig anderledes ud, når den står mellem andre bygninger, end når den står alene. Virkningen af bygninger, som står i en gruppe er ofte langt mere interessant end virkningen af bygninger, som er adskilt. De organisk samhørige grupperinger i landsbyer er de mest sammensatte og vellykkede, og i de fineste landsbyer ses den organiske form indenfor det sammensatte hele.

Det er bedrøveligt at se, hvor let man har ved at nedværdige landsbybygninger og berøve dem den enkelhedens integritet, som er deres særkende. Og dog må man tage sig i at komme med letkøbt kritik i stedet for på mere opbyggelig vis at anbefale folk, som ønsker moderne boliger med enhver bekvemmelighed, ikke at købe en gammel bygning med henblik på en total modernisering. Snarere måtte de bygge helt nyt på et sted, hvor en skamløs ny bygning uden fortræd ville indgå i miljøet, således at andre kunne få mulighed for at bo i den gamle bygning og nyde den, som den er, uden de store forandringer.

Enhver opremsning af typiske træk kan være farlig i det omfang, den medfører en affærdigelse af de bygninger, som ikke passer med det ønskværdige. En liste over typiske træk ved landsbyhuse ville for vores vedkommende komme til at se sådan ud: de har udhængende og ofte langstrakte tage af røde vingetagsten eller strå. Skorstenene, hvoraf de fleste af de ældre har uanselige dimensioner. Små sprossevinduer. Forholdsvis brede hoveddøre. Murstensmure med markeret gesims, også ved gavlene. Optrukket sokkel.

Listen er naturligvis skabt ved en bearbejdelse af træk, som helt eller delvis bestemmer fremtoningen af en række ældre huse. Uden det faste grundlag i form af ældre uombyggede huse ville vi ikke have mulighed for at bedømme traditionens gradvise fornyelse.

Det vi ofte beundrer ved landsbyen og dens omgivelser er det naturlige udtryk for arbejdssystemer, der af den ene eller den anden grund har haft held til at overleve. Mennesket, som arbejder i samklang og forståelse med sin jord, er noget helt særligt og kan gå hen og blive en sjældenhed. Vor kollektive fremtid kan meget vel komme til at afhænge af, hvor meget af vor fædrene viden, vi har kunnet holde på. Forfædrene havde meget lidt at gøre med økonomi, deres egentlige effektivitet var meget større end vor, og deres anstrengelser overgår vor forstand. Deres landskaber og forestillingsverden var smukke.

Bygningstræk: Tage

Tagene er temmeligt stejle og enkle i formen, og da husenes nedre krop er lang og smal er tagene hyppigere udstrakte end kompakte. Længderne løber langs landsbygaden i stedet for vinkelret på den. Da landsbybygningerne sædvanligvis har en temmelig stor facade i forhold til deres størrelse, og da de fleste bygninger kun er på een etage, så er tagene mere fremtrædende end ved byhuse. Den fortsatte anvendelse af passende tagmateriale er derfor af stor betydning, såfremt landsbyer skal bibeholde deres visuelle kvaliteter. Det er uheldigt, at alene maskinfremstillede tagsten er til rådighed. De ældre håndgjorte tagsten burde kunne genfremstilles. Det røde tag med vingetagsten er uhyre karakteristisk for danske landsbyer.

Intet fabrikeret materiale kan være mere dansk.

Også stråtækning fortjener opmuntring. Strå er det mest karakteristiske af alle

tagmaterialer, tilmed præget af særlige egnstræk. Indførelsen af kragtræer fra Østdanmark i de senere år er en uheldig påvirkning i en egn, der oprindeligt har brugt tørv og halm som rygningsmateriale og aldrig har haft behov for kragtræer.

I ældre bygninger med stråtag er lysmulighederne for tagetagen gennem vinduer yderst beskeden. Der kan være en enkelt glug i taget eller vinduer i gavlen. De nyere halvrunde kviste, der hører til de udnyttede tagetager, er et meget voldsomt brud på en gammel tradition.

Bygningstræk: Skorstene

Den traditionelle danske skorsten er af uanselige dimensioner. Skønt den tegner sig helt klart mod himlen, har den ingen betoninger, hverken med hensyn til formens helhed eller dens detailler. Det er typisk, at skorstenens tværsnit formindskes et lille stykke over taget, hvorefter skorstenen atter udkrages en anelse i toppen. Trods detailfattigdommen mangler sådanne skorstene bestemt ikke karakter, og de kan besidde en stram elegance.

Bygningstræk: Murværk

Murværket kan være af mursten, marksten eller af bindingsværk. Det kan være pudset, malet eller hyppigst kalket. De fleste landsbyer byder på et udvalg af alle disse forskellige murtyper.

Murene har ofte kraftig stensokkel, de nyere bygninger gerne et svagt fremskudt cementfundament. Fundamentet kan med forkærlighed være holdt tjæret.

Murenes stoflighed afhænger ikke blot af materialerne og behandlingen fra menneskehånd, men også af naturens påvirkninger, fx. vindens slid på en mur af gamle håndgjorte sten.

Murværket i regelmæssigt skifte, men hvor brændingens forskellige farver skaber variation, krones almindeligvis af en gesims, i de ældre huse findes dørindfatninger, hjørnepilastre, paneler under vinduerne.

Bygningstræk: Vinduer

Sædvanligvis har de ældre bygninger små vinduer, men da der hyppigt er mange af dem, er rummene i husene som regel lysere end man skulle tro. Det lys som kommer ind i et rum fra en række vinduer med dybe lysninger kan være meget tiltrækkende og kan forøge rumanvendelsens smidighed bedre end i et rum med færre og større vinduer.

I den traditionelle udformning af vinduer ligger sprosserne på en måde, som giver en interessant stoflig virkning både for det individuelle vindues vedkommende og for hele bygningen som sådan. Sprossevinduer viderefører det stilistiske grundtema tværsover vindues- og murfladen. Vinduer uden sprosser ligner huller i muren. Et ældre hus kan næsten totalt miste sin karakter, når sprossevinduer udskiftes af moderne termovinduer. Fornyelsen forvandler harmoniske og venlige bygninger til kolde og udtryksløse.

Bygningstræk: Døre

Nye døre afløser i stigende omfang de ældre. Uanset hvor god en moderne dør måtte være, er det usandsynligt, at den skulle kunne harmonere med en gammel facade. Så mange som muligt af de gamle, enkle fyldingsdøre bør bibeholdes, da de ligesom de gamle vinduer med deres udformning gled ind i facaderne og forstærkede helhedsindtrykket.

Et kik på Hjarbæk og Kvols

Et godt udsigtspunkt, hvorfra man kan bese de to landsbyer, er for enden af molen i Hjarbæk. Derfra kan man i forgrunden se bådene i den lille havn samt nogle af de større landsbybygninger, herunder den langstrakte facade på gården ved indkørselen til havnen og kroen. Bagved, over og ved siden af gården kan man se andre landsbybygninger i alle mulige former og farver. De er jævnthen små, og nogle af dem har flade tage, mens andre har stejl rejsning; nogle har kraftige farver, mens andre er hvide eller mørkebrune. Denne mangfoldighed som ikke i sig selv er utiltalende, formindsker landsbyens karakter af landsby og giver én forestillinger om et feriecenter. Med tiden kan landsbypræget overskylles, såfremt anvendelsen til feriemål forstærkes, hvad der kan resultere i en overlejring af stærke farver, glatte materialer og nye »faconer«. I de senere år har man kunnet iagttage, hvorledes en række bygninger er blevet afløst af feriebygninger

samtidig med at anvendelsen til ferieformål har ændret andre bygningers karakter og fremtoning. Hvis alle huse nær landsbyens kerne havde indskrænket sig til at have traditionelle tage med en skråning som svarer til den man finder på de huse, der var der i forvejen, og hvis disse huse var blevet konstrueret med murværk, som ikke ragede mere end en etage op, ville meget være vundet. Og hvis dette murværk tilmed havde været af røde mursten eller havde fået et lag hvidkalket puds, og hvis bygninger et stykke fra selve kernen havde indskrænket sig til at have naturtræs mere neutrale farver, mens tagene i de mindre følsomme områder langt fra kernen måske ikke behøvede at holde sig indenfor en formel grænse, så ville det altsammen have resulteret i en mere ensartet fremtoning. Landsbyen ville, kort sagt, have fremtrådt som noget sammenhængende i modsætning til nu, hvor det virker som om man har villet prøve alt muligt ligemeget hvad. Men en udvikling i retning af det ensartede er gået i gang, og den kunne med fordel forstærkes.

I modsætning til Hjarbæk har Kvols, som kan ses på den anden side af fjorden fra det ovennævnte udsigtspunkt, i det mindste fra denne afstand, en køn og fuldstændig traditionel fremtoning med hvide og røde mure, røde og neutralt farvede tage, grønne træer og marker, som alle indgår i et yderst tilfredsstillende forhold til det landområde, som hæver sig langs fjorden. Der er bestemt ingen billige effekter at øjne tværs over vandet, og heller ikke fra bredden ved Kvols, hvor man er i samme afstand fra selve landsbykernen, som man er fra Hjarbæks kerne, når man står for enden af molen der. Det er blot en lille del af Kvols som i de senere år er blevet visuelt forringet. Vejkrydsområdet er den mindst tiltrækkende del, men selv dette kan sagtens afhjælpes. Hvis vi spadserer gennem landsbyen ad dens gader, som snor sig således at dens bygningsgrupper alle åbenbarer og fremviser deres indbyrdes forbindelse, og vi benytter os af lejligheden til at undersøge bygningerne en for en, så vil vi se at en del, skønt ikke alle, er velholdte. Det er kun enkelte, som har bibeholdt døre og vinduer af temmelig tidlig oprindelse, og i denne forbindelse er der mulighed for forbedringer. Men *formen* på de fleste af bygningerne, deres beliggenhed, de rådende materialer og farver, beplantningerne, træerne, de rumlige vekselvirkninger, de åbne områder i nærheden af vandet med udsyn til Hjarbæk, Vorde og andre egne er duperende. Hertil føjer sig de sorte skure hvor man har opmagasineret grej, der skal anvendes til formål ude i fjorden, de lange rækker af fiskenet, stablerne af de stænger, som holder nettene på plads i vandet: alt dette og meget andet spiller en rolle for den detaljerigdom og den mangfoldige stoflighed, som er at finde i en kystlandsby som Kvols. Bygningerne samt rummene imellem dem og omkring dem virker ind på omgivelserne, lader de særlig interessante områder opstå og danner en enestående ydre ramme, som er rig på variation, og som er afslappet, menneskelig, sammensat og mindeværdig. Så længe Kvols opretholder sit nuværende omfang af landsbyaktiviteter, så længe vil den forblive lige så tiltrækkende som nu. Den kan

Kvols set fra Hjarbæksiden af fjorden.

Vejen til Vinkel fra vest.

ovenikøbet blive endnu kønnere, i hvert fald med hensyn til detaljer. I øjeblikket er den i balance, og man må håbe, at den vedblivende vil holde sig der uden at give efter for gæsters ferieaktiviteter og uden at gå hen og blive en slags landsbymuseum.

Kvols er den fineste landsby i Viborg kommune.

Man kunne komme med følgende række af grunde til at dens karakter er så velbevaret:

1. Det er »de rigtige« mennesker, som har boet og fortsat boer i den. Der er stadig virksomme gårde i dens kerne, og det ser i det mindste ud til, at det er landsbyaktiviteterne, som dominerer billedet.
2. Højdeforskellene har forhindret visse aktiviteter og fremmet visse andre. Ruter og indfaldsveje er interessant tilrettelagt.
3. Kvols' grundliggende struktur er tæt i fugerne.
4. Bygningerne er blevet lagt de rigtige steder og træerne er velholdte.
5. Der er intet overtydeligt ved Kvols; som det er tilfældet med de bedste landsbyer afslører den ikke straks alle sine herligheder. Fra et hvilket som helst udsigtspunkt kan man kun se en del af tillokkelserne.
6. Mange detaljer ved såvel landskabet som ved bygninger fra det forrige århundrede eller tidligere har overlevet uforandret. Særlig de døre og vinduer, som har overlevet i de ældre bygninger, er værdifulde.
7. Der har ikke været tale om overdrevent pres fra udefrakommende aktiviteter, uden tvivl blandt andet fordi man ikke har sørget særlig meget for faciliteter til udefrakommende. Det er vigtigt, at denne situation opretholdes.
8. Fiskeriet fortsætter med at foregå på en naturlig og funktionel måde fra kysten, hvor man anbringer bådene, nettene og mange andre ting, som bruges til fiskeriet.
9. Kysten er blevet hensigtsmæssig passet.
10. Landsbyen har haft en ringe vækst, som også har været langsom.
11. Kirken indgår i landskabet omkring landsbyen og præciserer dennes identitet på en meget tilfredsstillende måde.

Fremtidens planlægning

Når man overvejer forandringer i en landsby, bør man tage et meget vidt hensyn til dens form og karakter. Der er et antal landsbyer i Viborg kommune, som har bibeholdt en hel del af deres egentlige karakter og det er særlig disse landsbyer, man bør overvåge særlig nøje.

Til tider har planlægning af *veje* berørt en landsbys integritet. De fleste Viborgvejes størrelse og karakter er i et misforhold til det de skal bruges til i landsbyerne, for ikke at tale om støj og forurening. Derfor bør man under alle omstændigheder være særlig opmærksom på, hvad veje der fører ind i og igennem landsbyer kan gøre ved disse. I det mindste må man drage omsorg for, at linieføringerne bevares hvor det er muligt.

Man har virkeliggjort planlagte *udvidelser*, fx. i Finderup og Borup-Knudby, uden at være opmærksom på spørgsmålet om formal hensigtsmæssighed, således at man kan sige at planlægningen virker altfor enkel samtidig med at den er fremmed for landsbyernes indbyggede krav. De nye huse virker som malplacere-

de løsrevne enheder, som vel er gode nok i sig selv som bygninger betragtet, men som ville passe bedre i en bymæssig sammenhæng.

Skal jeg derfor formulere nogle spilleregler for en hensigtsmæssig planlægning af småsamfundenes fremtid, må disse tage udgangspunkt i stikordet: tilpasset fornyelse.

Den traditionelle landsby har en organisk form, som er resultatet af en lang række beslutninger, som mange mennesker har taget i et stort tidsrum. Det er derfor med rette, man betragter den som sammensat og mangfoldig. Nybebyggelse bør således til et vist mål kunne vække interesse og være i besiddelse af en passende karakter, såfremt den skal kunne siges at være i harmoni med den oprindelige landsby. Man ville langt bedre kunne integrere en nybebyggelse, såfremt man pertentligt påbød den at efterkomme de eksisterende landsbyenheders krav. Nye bygninger som ikke fremtræder som integrerede skulle aldrig have været opført, i det mindste ikke i landsbyer af høj kvalitet.

Skønt man nok ikke kan forvente, at nye huse i landsbyerne bærer præg af den ukunstlede og ubevidste enkelhed, som er det væsentligste grundtræk ved en landsbys karakter, så kunne man vel forvente, at de var forholdsvis uanmassende, at de fremviste en bevidst enkelhed. Dog vel at mærke en fantasifuld enkelhed, som ikke lod sig begrænse af æstetiske overvejelser, men som tillige omfattede overvejelser omkring hensigtsmæssighed og funktion, således at det falskprangende kunne undgåes – helt i lighed med de udmærkede landsbybygninger, som man formgav i 1920-erne.

Såfremt en nybebyggelse ikke er uforholdsmæssig stor (antal enheder) i forhold til de allerede eksisterende huse, så skulle der være alle muligheder for at man kunne udvikle bygningsgrupper, der forholdsvis hurtigt ville fremtræde som naturlige og tiltalende bestanddele af den landlige beboelses samlede mønster.

Mange landsbybeboere er begavet med evnen til at lave dejlige haver, og dette bidrager til at skabe forening mellem det gamle og det nye, men det må anføres, at man bør anlægge store havearealer bag husene og ikke foran dem, i hvert fald i de fleste tilfælde. Traditionelt har havearealet foran husene været af en beskeden størrelse, hvor man så i baghaven kunne nyde en større udsigt som berigedes af kronerne på de kraftige træer. Tilsvarende muligheder kan udnyttes, hvis man anlægger nye huse således, at deres facader vender ind mod en vej og deres bagsider vender ud mod de åbne marker. På visse steder vil det ganske vist være vanskeligt og måske ikke engang ønskeligt at undgå et mere kompakt byggeri med begrænset udsigt, men man bør dog passe på ikke at efterligne et bymæssigt »layout«.

Det beror fuldstændig på de ansvarlige arkitekters dygtighed, hvorvidt det bliver succes eller fiasko at indsætte nye bygninger i den egentlige landsby. Man kan ikke sige, at en bygning i en landsbymæssig sammenhæng er god, med mindre den kan påvirke omgivelserne og lade sig påvirke af dem på en passende måde. Den må kunne indgå en heldig forbindelse med miljøet som sådant. Det nye hus bør ikke udelukkende vurderes udfra dens egen snævre funktion, men også udfra nabohusene og hele området. Sædvanligvis er en ny bygning anderledes end alle andre huse på et givet sted, særlig da hvis der er hengået lang tid siden man sidst opførte et hus. Men derfor *behøver* nybygningen ikke nødvendigvis at stå i et overdrevent stort og uhåndterligt modsætningsforhold til de ældre huse. Den kunne sagtens tage et nabovenligt hensyn til dem. For at opnå sådanne harmoniske forhold er det en forudsætning, at man har sat sig ind i de herskende forhold, således at man kan afværge enhver tendens til at bryde dem op.

Man kan ikke bringe traditionen ind i en entydig form. Den er levende og bestandigt i udvikling. Der er derfor mulighed for at udvikle nogle *nye* landsbyer, såfremt vi ikke nøjes med at vedligeholde og forskønne de på forhånd velstruktuerede samfund, men også hjælper de lokaliteter, som for nuværende ikke er at finde mellem de bedste. I mange henseender har vi her det mest udfordrende problem, eftersom det traditionsbestemte og givne sådanne steder pålægger os færrest restriktioner. Hvis arbejdet lykkes, kunne de følgende generationer have grund til uden forbehold at beundre *alle* landsbyerne i Viborg kommune.

Status over landsbyerne i Viborg kommune

Af Kim Skovgaard

Knudby-Borup

Almene kommentarer

Landsbyen er lineær med nogle forgreninger og er overvejende grupperet langs den vej, som snor sig et stykke oppe og stort set parallel med Hjarbæk Fjord. Der er kun få egentlige gårde i landsbykernen, men mange små bygninger.

Karakter

Det meste af landsbyen har udviklet sig organisk. Den rummer kompakte bygningsgrupper, hvor hver enkelt enhed er fritstående og kun adskilt fra de tilstødende huse ved et forholdsvis snævert mellemrum, hvor der kan være græs, buske, en hæk eller træer. Uanset om man kommer i den ene eller den anden retning ad hovedvejen Knudby-Borup, får man et behageligt indtryk af trærigdom. Landet hæver og sænker sig tiltalende, og indimellem er der udsyn til en del af Hjarbæk Fjord. Overfladisk set får man indtryk af, at der ikke er nogen bygninger, som er ligefrem dårlige, og at kun få kan have nogen virkelig interesse, men ved nærmere eftersyn viser det sig, at dette område rummer et stort antal temmelig gode bygninger og nogle i særklasse.

Nuværende bevaringstilstand

De fleste af de enkelte bygninger er ikke særlig velholdte, men der er væsentlige undtagelser.

At anbefale:

Vedligeholdelsesarbejde på nogle nøglebygninger ville øjeblikkeligt forbedre helhedsindtrykket. Nogle enkelte uordentlige områder kunne i det mindste delvis skærmes af træer eller skjules på anden vis. Det ville være ganvligt, om man lod fremtidige udvidelser styre af en formgivningsstrategi. Forudsat at man benytter sig af hensigtsmæssige strategier udfra rimelige holdninger, kunne Knudby-Borup blive fremtrædende, da så mange faktorer allerede taler til dens fordel.

Kvosted

Almene kommentarer

En landsby med en noget uregelmæssig og tiltalende lineær form. Med en række småskove i ryggen springer bygningerne mestendels frem over de gamle oversvømmelsesgrænser langs med de uasfalterede veje.

Karakter

Da Kvosted så at sige ikke er på vej nogen steder hen og i sig selv er uden betydning, så har vejene bibeholdt deres egentlige landlige karakter upåvirket af den måde, man går til værks på i byerne. Det er kun få bygninger, som er noget særligt, men adskillige af dem står smukt til træerne og landskabets former.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Det er klart, at adskillige bygninger har set bedre tider, og selvom det kunne siges om næsten alle landsbyerne i kommunen, er det dog beklageligt at så udpræget få bygninger i Kvosted har bibeholdt deres karakter.

At anbefale:

Hvis nogle få bygninger fik nogle af deres oprindelige kvaliteter tilbage, f.eks. angående tagmaterialer og vindues- og dørudformning, kunne Kvosted blive et dejligt sted.

Kvols

Almene kommentarer

En kompakt lille landsby, som er bygget op omkring en kerne. Gårdbygninger, huse og kirken indgår en meget tiltalende organisk forbindelse, som opretter en række komplicerede rumlige virkninger.

Karakter

Kvols er en dejlig, afslappet og køn landsby, som indgår i sine omgivelser på en langt mere interessant måde end nogen anden landsby i Viborg kommune. Beliggenheden er fin, og placeringen af dens enkelte bestanddele udnytter næsten enhver mulighed som byder sig til sådan et sted. Den fremtræder som en uafhængig og harmonisk arbejdslandsby, som ikke har ladet sig påvirke af de senere årtiers miljømæssigt billiggørende effekter.

Skønt Kvols har et forholdsvis beskedent antal træer, og til trods for at de fleste af dem vokser i tynde striber og kratskove, så indgår de i et samspil med bygningerne på en meget tiltalende måde, og til tider indgiver de ovenikøbet et indtryk af trærigelighed.

Nuværende bevaringstilstand

Man får det indtryk, at Kvols' oprindelige kvaliteter har overlevet i en grad, som er usædvanlig. Skønt nogle bygninger har undergået forandringer, så har det ikke medført synderlig skade på helheden. Det eneste område, som er i en temmelig dårlig forfatning, ligger omkring vejkrydset.

At anbefale:

Hele Kvols burde antegnes som bevaringsværdig, først og fremmest med det formål at undgå nedrivninger. Man bør opmuntre og støtte genindførelsen af traditionelle materialer og detaljeudførelser for nogle nøglebygningers vedkommende, og her bør man kunne betjene sig af specialisters rådgivning til sikring af en kvalificeret standard. Man burde aldrig tillade en udvidelse af Kvols uden særlige gode grunde.

Fiskbæk

Almene kommentarer

Et lille temmelig udspredt samfund, hvor utallige små marker giver en intim tæthed mellem landsby og landskab.

Fiskbæk er en ægte landsby med en god form.

Karakter

Fiskbæk er en tiltalende landsby, hvis bedste del ligger syd for kirken, som med sin høje beliggenhed og sit løgformede spir er et mindeværdigt og vigtigt vartegn. Mellem kirken og den del af landsbyen, som ligger syd for den er der en fin grønning. Bygningerne som ligger forskudt i forskellige højder føjer sig godt ind i landskabet, og da nogle af dem har træer omkring sig eller op til sig, får man et indtryk af trærigdom i landsbyen.

Nuværende bevaringstilstand

I nogle henseender over gennemsnit.

At anbefale:

Den del af Fiskbæk, som ligger sydvest for kirken er meget tiltalende hvad angår placering af bygninger, linieføring af de delvis uasfalterede veje, træer og haver, og her ligger det som kommer nærmest på at være en grønning i Viborg kommune. Nogle bygninger er allerede i god stand, mens andre trænger til vedligeholdelse.

Fiskbæk fortjener en særlig bevaringsstatus på baggrund af hvilken adskillige bygninger kunne forskønnes og landsbykvaliteterne i almindelighed forbedres.

Løgstrup

Almene kommentarer

En stor landsby bygget omkring en kerne. En landsby som stadig udvider sig.

Karakter

Skønt en del af Løgstrup har karakter af landsby, minder samfundet her som helhed mere om en forstad eller om en forholdsvis nydannet lille by.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Kernen er i det store hele blevet ofret på kommercialismens alter, nedbrudt som den er af udbredte områder med tjærebeton, brede veje med fortov, plasticskilte, klodsede skiltebånd og adskillige prangende bygninger som, skønt hæderlig arkitektur ikke er landsbybygningspræget.

At anbefale:

Skønt Løgstrup ikke er blottet for gode bygninger, kræves der særlige forhåndsstudier til radikale indgreb, såfremt dens centrum skulle genvinde dets oprindelige karakter.

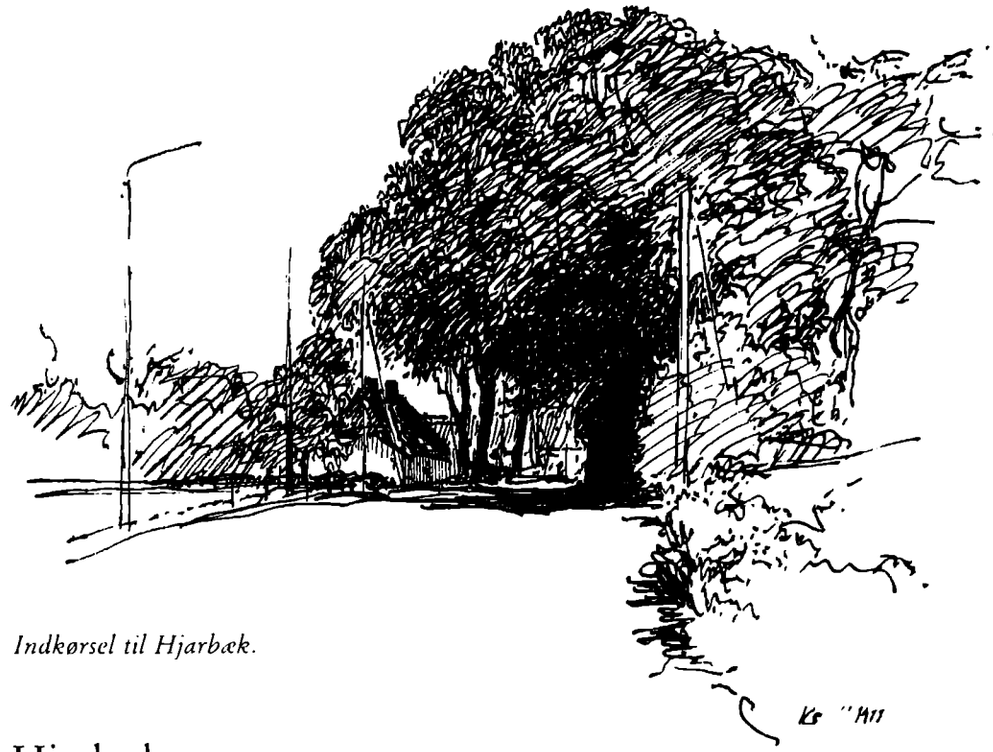

Indkørsel til Hjarbæk.

Hjarbæk

Almene kommentarer

Landsbyen er bygget op omkring en kerne, som består af en række huse og gårde der grupperer sig i interessante indbyrdes forbindelser og som helhed modtager påvirkning fra fjorden og havnen. Landskabet hæver sig temmelig brat mod nordøst og sydvest, og næsten alle de ældre bygninger er blevet opført på de lavereliggende områder herimellem og mod sydøst.

Karakter

Hjarbæk er en fin landsby, og på trods af forandringer, har den bibeholdt ret så meget af sin oprindelighed. Som sædvanligt er dens gårdbygninger, hvoraf nogle stadig bruges, meget betydningsfulde, hvad også gælder et temmeligt lille antal gode og velplacerede huse.

Områderne med træer fuldstændiggør de bebyggede områder på kønneste vis. Ferieformål har nok såvel synlige som psykologiske virkninger, som viser sig på en række forskellige måder, men indtil nu har landsbyen været vital nok til at absorbere forandringerne, således at den ikke kan siges at have været ude i et identitetsskred.

Nuværende bevaringstilstand

Op og ned, fra meget god for et par gårdbygningers vedkommende til meget utilfredsstillende hvad angår individuelle huse, som har set langt bedre tider. Den almene vedligeholdelsesstandard er god.

Hjarbæks virvar er en forfinet orden

At anbefale:

Hele landsbyen bør antegnes som bevaringsværdig, således at man i særlig grad kan koncentrere sig om at restaurere dens karakter, hovedsagelig ved hjælp af genindførelse af traditionelle materialer og detaljeudførelse. Det drejer sig særlig om røde vingetagsten eller stråtækning samt om gammeldags vinduer og døre. Og i den forbindelse bør man kunne benytte sig af kyndiges rådgivning til sikring af en kvalificeret standard.

I almindelighed bør man ikke opmuntre til nybyggeri, men tillader man det alligevel, må man være særlig opmærksom på dets forhold til det nuværende byggeri.

Vorde

Almene kommentarer

Den er en kompakt lille landsby, som ligger på højt land over Hjarbæk Fjord. Kirken indtager en meget betydningsfuld stilling vest for landsbyen, hvor dens tårn er et af de kønneste og mest fremtrædende vartegn i området, særlig hvis man ser det fra Hjarbæk Fjords vestlige side.

Karakter

Bakkelandskabets konturfasthed giver Vorde en langt mere interessant form end den ville have haft på fladt land. Der er nogle interessante bygninger i den.

Nuværende bevaringstilstand

Standarden veksler fra temmelig god til dårlig.

At anbefale:

Landsbyen har et anseligt vedligeholdelsespotentiale, og arbejde på en række nøglebygninger ville afgørende kunne forskønne landsbyen, som kunne blive god, hvis tage, vinduer og døre blev hensigtsmæssig restaureret.

Kølsen

Almene kommentarer

En kompakt landsby omkring et midterliggende vejkryds. I fugleperspektiv ser den ud som om den er blevet omhyggeligt udtænkt og bygget som et sammenhængende projekt. Den er næsten symmetrisk på øst-vest aksen og har en interessant og tiltalende form.

Karakter

Ved nærmere undersøgelse viser landsbyen sig at være anderledes end forventet, idet de stigende og faldende konturer nu påvirker indtrykket. Landsbyen er mere sammensat end en plan i fugleperspektiv lader ane.

Nuværende bevaringstilstand

Skønt landsbyen i det store og hele er velholdt, er det helt åbenbart, at den har mistet meget af sin oprindelighed. Som det er tilfældet så mange andre steder har man udsat de bedste og mest fremtrædende bygninger for usmagelige forandringer, hvorved man har øvet vold mod de enkelte bygningers karakter samtidig med at landsbyens hele karakter og atmosfære har lidt derved.

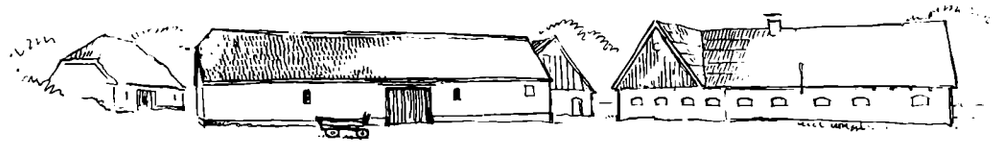

Udhusene holder tit de ældre former længere end stue-husene. Kølsen

At anbefale:

I Kølsen er problemet ikke så meget, at der er nogle bygninger som er blevet forsømt eller ødelagt af ombygninger, men snarere at en række vinduesfornyelser og andre mindre forandringer har tilføjet den et kvalitetstab. En smule arbejde ville gøre underværker. Man bør vogte sig for at spærre for udsynet fra landsbyen, ligesom alle udvidelsesplaner bør tage højde for, at omhyggeligt udarbejdede beplantningsplaner er med, således at bygningerne i snæver forstand og landskabet i bredere forstand kan fuldstændiggøres.

Rogenstrup

Almene kommentarer

Rogenstrup ligger i et område, hvor søer og damme florerer, og landsbyen omslutter en sø. Der er mange udenforliggende gårde.

Karakter

Den er hvad man kunne kalde en noget udspredt landsby, som ved omhyggelig undersøgelse viser sig at have nogle meget interessante bygninger. Landsbyens åbne og udstrakte karakter samt dens afslappede atmosfære hidrører hovedsagelig fra søen, som udgør det store sammenbindende element i landsbyen.

Nuværende bevaringstilstand

Indtil for nylig jævnthen god. Den er stadig god i mange henseender, men den tidligere standard har man ikke kunnet opretholde på grund af siloen, der syd for søen med sine enorme reklamerende bogstaver ligesom gør et indhug i søen og stjæler billedet fra den nærliggende gård og den fine baggrund af træer. Denne gård var tidligere det mest tiltalende blikfang på den sydlige side af søen. Siloens placering, dens størrelse, dens farver og dens bogstaver er hver især på deres egen måde altfor anmasende til dette særlige område. Siloer kan nok ofte være interessante og hensigtsmæssige elementer i det almindelige landskab, men i nogle tilfælde skæmmer de, som her i Rogenstrup. Det er uheldigt at man tværs over søen kan se nyere udgravninger/jordarbejde. Man burde skærme udsigten hertil. Endnu mere at beklage er tabet af et stråtækt hus på Rogenstrupvejen, som antagelig har måttet give albuerum for et nyt hus som på ingen måde foregiver at have noget at gøre med den øvrige landsby. For blot et år siden var dette stråtækte hus i en rimelig god stand. Et andet, meget lille, stråtækt hus har på samme tid måttet afgive meget af dets oprindelighed under en hårdhændet restaurering. Disse to huse samt to til (stadig fine) udgjorde tilsammen en gruppe på fire stråtækte huse, som indgik i et heldigt indbyrdes forhold, hvorfor de havde fortjent at blive behandlet under et.

At anbefale:

Der bør tages skridt til at opveje den æstetiske skade som er blevet forvoldt for nylig. De gode bygninger, som endnu er der, fortjener særlig bevågenhed. Plantning af træer ville i hvert fald delvis kunne rette op på landskabet, ligesom en anden farve på siloen og fjernelse af dens bogstaver også ville være en forbedring.

Sø, træer, huse ved Rogenstrup

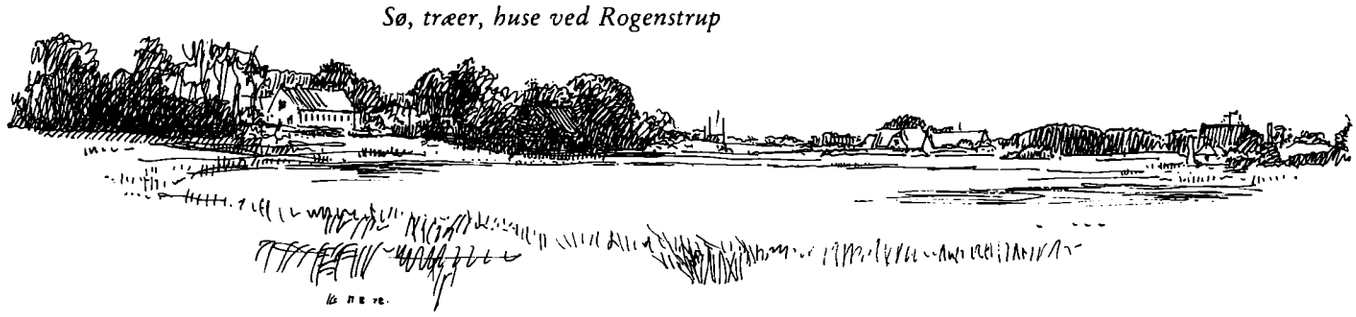

Kirkebæk

Almene kommentarer

Kirkebæk består af en lille forsamling af gårde i forbindelse med en mindre vej.

Karakter

Den har en behagelig beliggenhed, nogle temmelig gode trægrupper, samt alt ialt en åbenhed. Nogle af gårdene har interessante udhuse, men ellers kan Kirkebæk ikke siges at være betydningsfuld i dens nuværende skikkelse.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god.

At anbefale:

Landsbyen kunne trænge til udvidelse, forudsat at en sådan foregik integreret med de nuværende bygninger og landskabet.

Tapdrup

Almene kommentarer

En kompakt landsby med en markant kerne og med en stor bebyggelsesudvikling i den sydvestlige sektor, hvilket truer med at bringe disharmoni ind i landsbyens form og giver den et noget lillebyagtigt udseende, når man kommer ind i den fra sydvest.

Karakter

Tapdrups form er blevet ugunstigt berørt af fjernelsen af en lille og interessant gård, som ellers var noget af et blikfang. Skønt kirken er køn, har forandringerne i dette område dog formindsket dens visuelle virkninger. Der er nu for åbent omkring den.

Nuværende bevaringstilstand

Temmelig dårlig. Muligheden for at betone landsbyens centrum ved et vedligeholdelsesarbejde på den midterliggende gård er nu gået tabt, og det overrasker vel ingen, at den parkeringsplads som ligger der i stedet, virker trist og uinteressant. Flere andre bygninger i Tapdrup har stort set mistet deres oprindelighed.

At anbefale:

Skaden er sket i Tapdrup, men hvis man ville være omhyggelig med udfyldninger, og hvis man særlig lod udvidelser følge op af træbeplantningsplaner, så ville man kunne forbedre helhedsvirkningen.

Vinkel

Almene kommentarer

Vinkel er en lineær landsby med sidegrene. Dens form er organisk og den rummer usædvanligt forskelligartede bygninger. Den udtrykker sit samfund på en tiltalende måde.

Karakter

Den har nogle charmerende små bygninger og nogle gårde. Andre bygninger føjer sig ind i landsbystrukturen på en tilfredsstillende måde, uden at være særlig interessante i og for sig. Forbindelserne mellem landsbybygningerne, kirken og markerne er behageligt mangeartede.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Skønt landsbyen for en overfladisk betragtning virker velholdt, er der nogle af de bedste og mest betydningsfuldt placerede bygninger som er i en temmelig dårlig stand og kræver uopsættelig opmærksomhed.

At anbefale:

Vinkel fortjener ret megen opmærksomhed med henblik på vedligeholdelse, således at dens nuværende træk kan beskyttes. En markant vedligeholdelsesstrategi kunne sikre fremtiden for nogle af de små huse, gårdene og træerne, som er så vigtige for en landsbys udtryk.

Det ville være en fordel med nogle træer på kirkegården og på parkeringspladsen.

Det virker ikke tilrådeligt med udvidelser af større omfang, mens mindre udvidelser måske ikke ville være til skade for helheden.

Alleen ved vejen over Nørreåens dal s. for Bruunshåb

Bruunshåb

Almene kommentarer

En langstrakt lineær landsby med en dejlig natur. To større byggerier har forøget landsbyens størrelse betragteligt. Skønt det største af disse to byggerier er meget byagtigt, er det placeret således, at det har en minimal indvirkning på en ældre del af landsbyen.

Karakter

En landsby af en vis interesse og i al beskedenhed tiltalende. Den har fået særlig karakter af to stråtækte bygninger, og den gamle fabrik samt disse to bygningers vekselspil med det fine dallandskab. De store træer og småtræerne er væsentligt for landsbyens udseende. Dette gælder også de åbne marker i nærheden af kernen.

Nuværende bevaringstilstand

God i nogle henseender. Landsbyens karakter og atmosfære er delvis bibeholdt, skønt landsbyen, hvad detaljer angår, er skuffende, idet ombygninger har forsimplet den noget.

At anbefale:

En markant vedligeholdelsesstrategi måtte ideelt set omfatte restaureringen af de to stråtækte bygninger, for de kunne atter blive, som de skulle være, hvis de fik vinduer og døre, der ligner de oprindelige. Strategien måtte også gå ud på at beplante, således at nogle af de mindre ønskværdige elementer i landsbymiljøet kunne afskærmes og således at man sikrede sig at butikken og andre kommercielle elementer, herunder den lille moderne fabrik, blev mere omhyggeligt integreret med landsbystrukturen. Som det er nu er butikken temmelig prangende og fabrikken temmelig uordentlig. En beplantningsplan kunne afhjælpe dette og også få betydning i andre sammenhænge.

Rindsholm

Almene kommentarer

Landsbyen er udstrakt og lineær. Den ligger i et tiltalende trærigt naturområde, som dog skæmmes noget af den ny vej.

Karakter

Rindsholm er på mange måder en dejlig landsby med en stor kro, en gruppe mindre villaer og et bageri ved centrum. Den får sin særlige karakter af de kønne ege- og ahorntræer, som giver den dens egentlige karakter, samtidig med at de beskytter landsbyen mod larmen fra den store vej.

At anbefale:

Rindsholms kerne fortjener særlig opmærksomhed med henblik på detaljeudførelser og materialer, idet restaurering her er påkrævet. Træerne er specielt værdifulde og fortjener beskyttende foranstaltninger.

Sdr. Rind

Almene kommentarer

En udstrakt lineær landsby med nogle sidegrene. Kirken ligger i den vestlige ende af landsbyen, hvor der er noget, der kan minde om en kerne. En ufuldstændig yderring af gårde strækker sig fra øst mod syd.

Karakter

Denne landsby har til trods for sin ringe skønhed i nogen grad karakter. Den er af middelstørrelse, men har temmelig få bygninger som kan påkalde sig interesse. Den har imidlertid en tiltalende åbenhed ud mod markerne med et godt udsyn, og der er nogle gode træer og hække.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Et par enkelte bygninger er velholdte, mens andre har mistet deres oprindelighed.

At anbefale:

En omhyggeligt udtænkt beplantningsplan kunne være landsbyen til gavn. En sådan plan måtte bevare det gode udsyn ud mod markerne, men formindske de triste visuelle virkninger af området i og omkring kirkegården.

Almind

Almene kommentarer

Idet Almind er bygget op omkring kirken som et kernepunkt fremtræder den som planlagt og derfor med et usædvanlig regelmæssigt udseende.

Karakter

Alminds regelmæssighed fremgår tydeligst, hvis man ser den fra oven. Hvis man står på hovedgaden, kan man se, at sådanne beslutninger som f.eks. at placere en enorm og lidet interessant parkeringsplads foran Hallen i forbindelse med de lige linier i den brede vej med dens tilhørende fortove har medvirket til at skabe dette indtryk af overdreven regelmæssighed. Men på trods af ironiske betragtninger er Almind dog en god landsby. Den har en tydelig grundform, og nogle af dens landsbykvaliteter kunne forbedres forholdsvis let. Husenes standard er generelt set god, og de fleste huse er stille og uanmassende. Der er nogle tiltalende små haver, gode enkeltstående træer, og der er også nogle af trægrupperne, som er fine. Det er en god oplevelse at nærme sig byen fra Rindsholm, idet landsbyen fra vejen fremtræder på sin bakke helt uden skønhedsfejl.

At anbefale:

Landsbyen kan ikke være tjent med sin bevaringsstandard. Fabrikken er uheldigt placeret. Idrætshallen og den store parkeringsplads passer i virkeligheden ikke til landsbystrukturen. Brugsen er for skinger med alle sine reklamer. Skønt alle disse funktioner hver for sig er vigtige, så bidrager de hver på sin måde til at nedbryde Almind som landsby.

Grundvad

Almene kommentarer

En lille ny landsby, som nu i hovedsagen er i forbindelse med to veje, A 13 og en mindre vej til Katballe.

Karakter

Kommer man ind fra Viborg, får man et indtryk af en vis industriel dominans, og som det er tilfældet i mange landsbyer nuomdage kan man tale om en færdselsåre som fører igennem og deler landsbyen istedet for at føre til den og betjene den. Vejens størrelse og den tunge hurtige trafik har uheldige virkninger. Der er imidlertid både i og udenfor landsbyen nogle grønne områder med træer samt andre landskabelige træk, som er tiltalende.

At anbefale:

En bevaring af landskabelige træk kunne være et grundlag for almene forbedringer. Udvidelse i begrænset omfang kunne forstærke landsbyens karakter.

Katballe

En smuk lille forsamling af gårde, som hver især er velproportionerede, og som har bibeholdt meget af deres oprindelighed angående detaljer og materialer. De indgår i en yderst tiltalende forbindelse med hinanden og træerne.

Katballe fortjener særlige foranstaltninger til sikring af dens bevarelse.

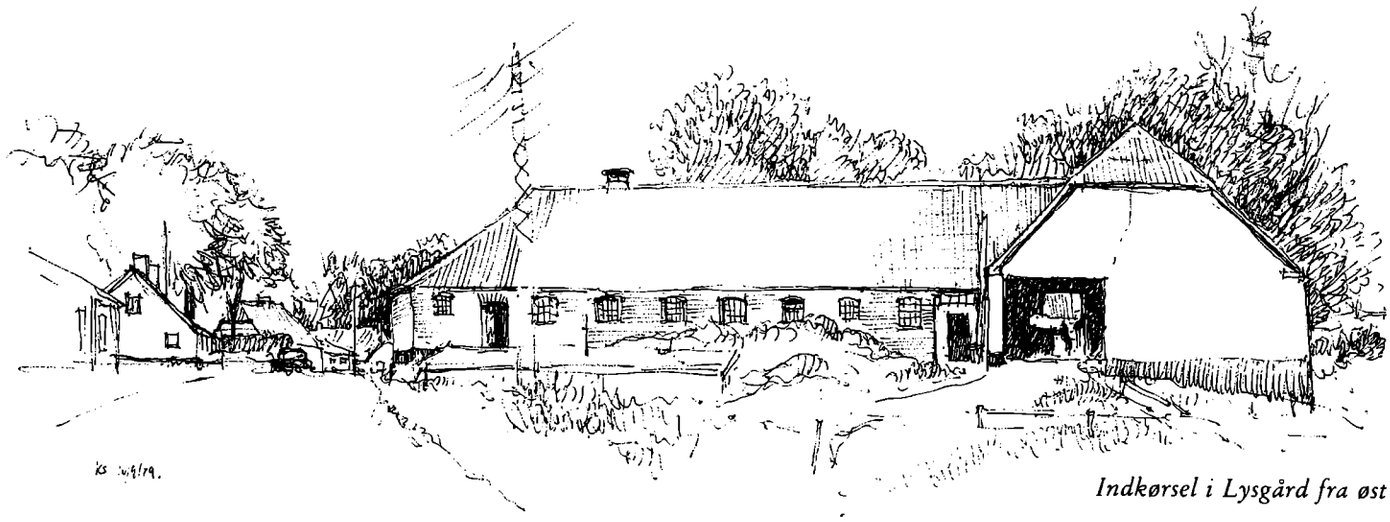

Indkørsel i Lysgård fra øst

Lysgård

Almene kommentarer

En køn landsby med en kerneopbygget form. Lysgård har et fremragende kerneområde og en interessant karakter.

Karakter

Landsbyens grundliggende form er interessant; der er en mark som optager en kvadrant af dens tilsyneladende regelmæssige udbredelse omkring vejkrydset. Set fra oven viser landsbyarrangementet sig at være mindre regelmæssigt end set fra jorden. Kirken ligger ca. i midten og der er en yderring af gårde.

Den midterliggende gård er meget vigtig, for uanset fra hvilken retning man kommer bidrager den betragteligt til ens rumlige oplevelse af landsbyen. Kommer man fra nord lukker den udsigten langs Sjørupvej; kommer man fra syd bærer den smukt udsigten videre hen mod kirken; fra vest hæver dens udbygninger sig stolt over vejens niveau, og fra øst bringer den balance i kirkegruppen – den er et interessant eksempel på, hvorledes en enkelt gård kan være betydningsfuld for hele landsbysammenhængen. Når der som i dette tilfælde er tale om en god bygning er dens betydning positiv, men havde den været dårlig ville dens betydning have været tilsvarende negativ.

Nuværende bevaringstilstand

Alt i alt temmelig god.

At anbefale

Vedligeholdelsesforanstaltninger særlig betræffende den midterliggende gård, rækken af huse i den nordvestlige kvadrant samt kirkegruppen kunne forskønne denne tiltrækkende landsby.

Dollerup

Almene kommentarer

Denne landsby er kerneopbygget og organisk i form. Med de rige skovområder ved den sydvestlige ende af Hald sø stødende op til sig og ind i sig nyder Dollerup betragtelige fordele.

Karakter

Dollerups karakter er knap så udtalt som forventeligt udfra en undersøgelse af dens form og det landskab, den indgår i. Man får en følelse af, at den burde være

langt bedre end tilfældet er, men alle landsbyens dele ser i det mindste tåleligt godt ud på grund af de stimulerende højdeforskelle og landskabets kvalitet i almindelighed.

Der er to hoveddele. Den ældre vestlige del, der ligesom ligger i respektfuld afstand fra den smukke lille kirke, som står for sig selv i sin kirkegård og på sin bakke, og den østlige del, som er den største. Vejen snor sig ind og ud og op og ned gennem landsbyen, særlig i den østlige del.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Man har forspildt en række miljømæssige muligheder, og adskillige gode bygninger er ikke blevet bevaret for slet ikke at tale om den måde, de er holdt på. Selvom placeringen af bygninger i den ældre del af landsbyen sammen med dens form som sådan viser hen til fordums gode tider, så er der forholdsvis lidt karakter tilbage at tale om nu.

Ligesom Bruunshaab har Dollerup nogle gode landsbybygninger fra det 20. århundrede, og der er forskelligartede grupper, som har den charme, der kan ligge i ikke altfor tætte forbindelser på skrånende grund, hvor materialer og farver veksler på behagelig vis.

At anbefale:

Sædvanligvis ville det umiddelbart mest probate indgreb i Dollerup være en restaurering af nogle af bygningerne i den vestlige del. De har helt tydeligt været gode engang, og de står endnu til at redde, skønt de for nuværende stort set er barberet for enhver interesse. Man bør henvende opmærksomheden på tage, vinduer og døre i særdeleshed.

Stanghede

Almene kommentarer

En lille kompakt forsamling af firlængede gårde med stjerneudskiftede marker.

Karakter

Skønt ingen af bygningerne i gruppen er særlig gamle eller udmærker sig synderligt arkitektonisk, danner de dog en tiltalende og interessant enhed.

Nuværende bevaringstilstand

Ret god.

At anbefale

Blot en smule bevaringsarbejde kunne forskønne gårdene.

Finderup

Almene kommentarer

En kerneopbygget landsby med nogle interessante og usædvanlige træk.

Finderup nyder fordel af at have en berømt kirke, en kro, en skole, et stort gadekær og så selvfølgelig sit historiske associationsfelt.

Der er en yderring af gårde.

Karakter

Det kan måske forekomme besynderligt, at en landsby som Finderup skulle mangle karakter, men det er faktisk i nogen grad tilfældet. Området op til kirken og gadekæret er godt nok tiltalende, men ellers er Finderup en skuffelse. Brugsen, kroen og et par mindre bygninger ved centrum har en bedrøvelig mangel på landsbykvaliteter, ligesom mange af de nye huse.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god. Finderup har ikke mange arkitektoniske tegn på sin lange historie.

At anbefale

Finderup trænger til en markant bevaringsstrategi. Området omkring kirkegården og gadekæret bør man lade forblive uændret, blot kunne man plante lidt flere træer der. Alle andre steder, herunder også området overfor kirken, kunne til-

trænge tilbygninger. Gode nye huse ville forstærke landsbyens form og formindske den skuffende virkning fra de kvarterer, som er blevet opført fornylig. Alle udvidelser bør indlemme beplantningsforanstaltninger.

Ravnstrup

Almene kommentarer

En temmelig stor landsby hvis form antyder planlagt og ikke organisk vækst, men dette indtryk er nu ikke helt rigtigt, da det i det mindste delvis stammer fra de ublide linieføringer og vejudretninger.

Karakter

Der er nogle meget tiltalende små områder i den mindst udviklede sektor, men landsbyens noget uforbundne enheder er hver især på forskellig vis blevet berørt af den forholdsvis nyanlagte vej, og det meste af landsbyen lider under den slags udvikling, som er avlet under hjulenes diktatur. Man må nok sige, at de mest uheldigt placerede reparationsværksteds- og serviceenheder i Viborg kommune er at finde her i Ravnstrup. Traktor- og lastbilforretningen på Nybrovej har overraskende fået lov til at sprede sig til alle sider, hvad de nærliggende ejendomme og den nordlige indfaldsvej til kirken lider ved. Benzinstationen på hovedvej A 16 er også utiltalende, betragtet som en landsbyenhed. Man kan anføre den som et eksempel på, hvordan en tilkørselsvej til en landsby kan ødelægges, når man tillader snævre kommercielle overvejelser at dominere.

Der er nogle, men ikke mange, gode bygninger. Kirken står adskilt fra de to hovedgrupper af bygninger i landsbyen. Der er steder i landsbyen hvorfra der er en tiltalende udsigt til kirken. Muligheder for udsigt er blevet ødelagt af fabrikken i dalen, der ligesom nogle af de tidligere omtalte elementer, har en uheldig miljømæssig virkning. Hvis den ikke havde været så anmasende, kunne denne del af dalen have været smuk.

Nuværende bevaringstilstand

Alt i alt temmelig dårlig

At anbefale

Ravnstrup behøver hjælp. Landsbyen trænger ikke så meget til bevaring som til en markant skabende tilgang. Med nogen udvidelse kunne den nok komme til at minde om en lille by, men som sagerne står, kunne det godt gå hen og blive en fordel i det lange løb. Der er muligheder for at den kan blive en tiltalende lille by.

Plantning af træer og anlægning af grønne områder kunne hjælpe betragteligt, uanset om landsbyen skulle udvides eller ej.

Jegstrup

Almene kommentarer

Et lille samfund af spredte gårde.

Karakter

Skønt gårdene i et landskab, som er tiltalende og fredeligt med vide udsigter til alle sider, så indgår gårdene ikke helt godt i landskabet eller i noget særligt forhold til hinanden.

Nuværende bevaringstilstand

Ikke særlig god.

At anbefale

Særlig da Jegstrup ikke kan siges at være nogen egentlig landsby nu, kunne man overveje, om man ikke burde vælge at behandle den udfra en ny-landsby tilgang. Hvis man i dens udformning tog højde for, at den skulle indgå en heldig forbindelse med landskabet i forsøget på at skabe en hensigtsmæssig og interessant landsby fra det tyvende århundrede, hvor man satte bevaringen af ressourcerne i højsædet, da kunne Jegstrup blive noget særligt.

Profil af Romlund i tøbrud

Romlund

Almene kommentarer

En uregelmæssig, men kompakt landsby med stjerneudskiftede marker.

Karakter

Romlund er en meget tiltalende landsby, skønt dens karakter ikke hidrører fra nogen særlig kønne bygninger, men fra det indbyrdes forhold mellem træerne, bygningerne og de forskellige rum herimellem.

Nuværende bevaringstilstand

Temmelig god som landsbyhelhed betragtet, men vekslende i forhold til de enkelte bygninger.

At anbefale

Træerne, det gælder dem alle, er vigtige for Romlund. Nogle er store og imponerende og spiller en meget betydningsfuld rolle for det indtryk, man får af landsbyens centrum. Andre er små, men skaber en yderst attraktiv gennemgående virkning, særlig i området omkring kirken. Derfor måtte en hensigtsmæssig bevaringsstrategi for Romlunds vedkommende værne meget om træerne.

Mine slutanbefalinger

Borup-Knudby: Begrænset udvidelse mod vest mulig.
Kvosted: Udfyldning og begrænset udvidelse.
Kvols: Udvidelse bør ikke finde sted
Fiskbæk: Udvidelse bør ikke finde sted
Løgstrup: Bør vokse sig til en lille by.
Hjarbæk: Udvidelse bør ikke finde sted.
Vorde: Begrænset udvidelse kan overvejes om fornødent.
Kølsen: Udvidelse bør ikke finde sted.
Rogenstrup: Udvidelse bør ikke finde sted.
Kirkebæk: Mulighed for begrænset udfyldning. Ikke virkelig en landsby for nuværende.
Tapdrup: Mulighed for fortsat vækst, så at den udvikler sig som Løgstrup.
Vinkel: Udvidelse bør ikke finde sted.
Bruunshåb: Begrænset kompakt udvidelse gennem énten en eller to enheder kunne tages under overvejelse.
Rindsholm: Allerede temmelig langstrakt. Men fortsat vækst bør måske ikke udelukkes. Der kunne da fremstå en miniatureby.
Sdr. Rind: Man bør måske ikke hæmme væksten, men omhyggeligt drage omsorg for integrering.
Almind: Undervejs til at udvikle nogle miniature-bytræk. Udvidelse kunne overvejes i det omfang landskabet ikke ville lide skade.
Grundvad: Landsbyen kunne med fordel udvides i begrænset omfang.
Lysgaard: Udvidelse i begrænset omfang en mulighed om fornødent.
Dollerup: Udvidelse af kompakt art en mulighed om fornødent.
Finderup: Udvidelse bør ikke finde sted. Men om fornødent bør man overveje en udvidelse af kompakt art.
Ravnstrup: Undervejs til at udvikle nogle miniature-by-træk. Fortsat udvidelse er sikkert ikke skadelig.
Jegstrup: Et emne for en ny-landsby-tilgang.
Romlund: Udvidelse bør ikke finde sted.

Kim Skovgaard.

Kort over Viborg Kommune:

Kort, hvortil Geodætisk Institut har ophavsret, er brugt med Instituttets tilladelse A 446/81

Videnskabernes Selskab kort 1:120000 (1789)
udsnit af kortene Skivehus, Bøvling og Lundenæs Amter, m.m. samt Dronningborg og Kaløe Amter, m.m.

Mansas kort 1:160000 (1844)
udsnit af kortbladene Pl. 4 og Pl. 5

Generalstabens kort, Atlasblade 1: 40000 (1884)
Hjarbæk, Tjele, Viborg, Bjerring

Generalstabens kort 1:100000 (1927)
udsnit af kort Viborg, blad 18

Geodætisk Instituts 1 cm kort 1:100000 (1976)
udsnit af kort 1215 Viborg

AMT
HINDBORG
HERRED
FIENDS
GINDING
HERRED
VIBORG
LYSGAARD H.
NØRRE LYNG H.
SØNDER LYNG H.
MELDELSOM HERRED
HOVELBERG H.
DRONNI
MARIA
ONSILD
HOBROE
Ulbier
Tolstrup
Heilskov
Böstrup
Sundstrup
Lund
Hald
Ørslevkloster
Caard og K.
Svenstrup
Seistrup
Starup
Starup Gd.
Resen
Vind
Høgslev
Rind
Strande Gd og Mølle
Norre Orum
Sonder Orum
Lynderup B. og Gd.
Vinkel B.
Dommerbye
Borup B.
Knud B.
Torup K. og Gd.
Kosted B.
Vorde
Harbek
Kiolsmo
Qvols
Bilstrup
Kisum
Rønbjerg K.
Eltvad
Eltvadegaardkloster
Taslum Söe
Söebye
Kobberup K. og Bye
Taslum
Norre Fellingberg
Sonder Fellingberg
Skalmstrup
Troelstrup
Cammelstrup
Fiskbek K.
Qvols
Ildsoe B.
Borrids K.
Romlund
Landgaard
Sparkier B.
Kirkebek
Smollerup B.
Smollerup K.
Oster Börsting
Vester Börsting
Trevad B.
Over og Neder Trandum
Vridsted
Vroue
Tranum Skovbye
Lanum
Monsted
Ravnstrup B.
Dagbjerg
Sörup
Egeberg
Engedahl
Mundberg
Herrup
Haderup
Hofstrup
Resen
Farbek
Neder Felborg
Over Felborg
Egelund
Høgild B.
Rabes
Fredriks K.
Lysgaard
Siorup
Over Thestrup
Dollerup
Stangheede
Hald Slot
Agerskov
Finderup
Vranum
Rind
Almind Bye og K.
Skavngaard
Brandstrup
Faarup
Vindum Overed og K.
Vindum
Bierring B.
Gulov
Tiid
Aldrup Gd.
Vidlirup
Nodelund
Sahl
Borreso
Frusbodt
Borre
Veversloe
Tingelund
Aiet
Tingbek
Vinning
Skiern Gd. og K.
Lövlkal
Karmark
Veller Velling B.
Terp
Ørum
Aarup
Mollerup
Veldsbek
Orumme Bye og K.
Foudum
Fornvre
Tiele Kirke og Gd.
Vinge
Vorning
Skollerup
Hvidbro
Norbek
Sioring
Lindum
Bigum
Faltrup
Vaanmen
Ruse
Vraae
Loyel K. og Bye
Pederstrup Bye og K.
Aastrup
Skals
Estrup
Herson Gd og Bye
Over Hudrup
Orrus
Harup
Kleirup Kirke
Hørnum
Skarup
Trinderup
Heirup
Brondum Bye
Ols
Hald Tolstrup
Norre Onsild
Sonder Onsild
Karlbye
Ullerup
Handest
Andrup
Hobroegaard
Bokbierg
Over Viskum
Faardal
Viskum Gd. og K.
Veerum
Tifted
Tandrup
Asmild Kloster Gd. og K.
Overlund Skovsgaard
Gammel Asmild
Lille Asmild
Vinkel
Randrup
Venbye
Vraanum
Rind
Mammen
Hiermind
Ronge Bye og K.
Hornslev
Gierrinng
Daulirup
Bogeskov
Horsleng
Ørslevkloster
Ørslevmark
Gammel Hald
Skovhaye
Grønehoy
Mögelhoy
Kirkehoy
Blushoy
Fugelhoy
Haalhoy
Ravnstrup Bakke
Dronning Mølles Mose
Lille Mølle Mose
Lille Mølle
Store Mølle
Dalgaard
Nørreskov
Vadmandrup Mose
Haugaard
Bieregaard
Neder og Over Hudrup Mose
Dalgaard
Nørre Bye
Sønder Bye
Tiegaard
Dorup Mose
Nørre Dyttrup
Sønder Dyttrup
Skindervig
Skindervig Sparre Gaarde
Nørre Onsild Mose
Lille Mølle
Dremstrup
Kleirup Sø
Lille Mølle
Mølleaa
Mølleaa Kanal
Ullerup Mose
Ullerup Aa
Ullerup Gd
Ullerup Mølle
Ullerup Mølle Aa
Ullerup Mølle Dam
Ullerup Mølle Sø
Ullerup Mølle Gd
Ullerup Mølle Mose
Ullerup Mølle Kanal
Ullerup Mølle Dæmning
Ullerup Mølle Bro
Ullerup Mølle Gaard
Ullerup Mølle Have
Ullerup Mølle Vej
Ullerup Mølle Sti
Ullerup Mølle Skov
Ullerup Mølle Eng
Ullerup Mølle Mark
Ullerup Mølle Hus
Ullerup Mølle Lade
Ullerup Mølle Stald
Ullerup Mølle Port
Ullerup Mølle Gaard
Ullerup Mølle Have
Ullerup Mølle Vej
Ullerup Mølle Sti
Ullerup Mølle Skov
Ullerup Mølle Eng
Ullerup Mølle Mark
Ullerup Mølle Hus
Ullerup Mølle Lade
Ullerup Mølle Stald
Ullerup Mølle Port

HJARBÆK FJORD
Ørslevkloster
Ørslevkloster Mark
Gammel Hald
Hald Søndermark
Nørre Rind
Nørreris
Lynderup
Lynderupgård
Strandet
Brum Kirke
Nørre Brum
Sønder Brum
Borup
Knud
Knudshoved
Kvostedlund
Udflytterne
Kvosted
Tåruppgård
Tåkup Kirke
Kvols
Vinkelplet
Jordbro Å
Dalgas Plantage
Gammelstrup
Hede
Nørre Rævind
Sønder Rævind
Meldgårde
Vesbæk
Fiskbæk
Løgstrup
Hotel
Villumberg
Rønenstrup
Sejrshøje
Algestenen
Grydehøje
Kistrup
Kistrup Hede
Navntoft
Kølsen
Kølsen Gårde
Øster Kølsen
Hedegårde
Hjarbæk
Vorde
Vorde Gårde
Galgehøj
Skals
Hotel
Nederhede
Skals Bro
Skals Å
Ejstrup
Hekærrør
Olufshøje
Dalene
Skringstrup
Nørre Skringstrup
Låstrup
Simested Å
Hørup
Nørdam
Nørre Borup
Sønder Borup
Skævriderbolig
Ugelris
Stationsby
Farebro
Roum
Skamris
Vesterbæk Bro
Bjerregrav Hede
Bjerregrav
Navndrup
Broholm Hede
Hvolris
Nedre Hvolris
Vester Bjerregrav Kirke
Over Hvolris
Hvolrisgård
Nordmandshede
Hersom
Pederstrup
Astrup
Lindbjerg Høj
Dalsgårde
Rødsø
Norup
Vrå
Løvel
Løvel Søndermark
Havris
Hvidbjerg
Meteorstene
Sødal Skov
Bavnehøj
Torup
Gemmehøje
Rødding
Batum
Loldrup Sø
Sønder Ingstrup
Ingstrup
Hede
Lolstrup
Skole
Nederg
Nørrehede
Over Kokholm
Neder Kokholm
Vejrum Nørremark
Gammel Asmild
A16
A13
Landbrugsskole
Overlund
Asmild
Gymnastikhøjskole
Vandrerhjem
Sønderhede
Lille Asmild
Tapdrup
Thisted
Ørnhøj
Nørred
Sygehus
Sønderåen
Segårde
Rødrup Skov
Vigstrup
Vinkel Vesterby
Vinkel
Odsgårde
Bruunshåb
Randrup
Præstemark
Vinkel Hede
Nabe
Rindshorn
Mejeri
Sønder Rind
Rind Bæk
Horsdal
Stenhuse
Vindum Skov
Vindum Hede
Tostrup
Birgittelyst
Vranum
Snabe
Almind
Middelhede
Middelhede Bæk
Tolstrup
Tolstrup Hede
Brandstrup
Færup
Overgårde
Demstrup Hede
Vr. Vandet
Mellem Vandet
Øster Vandet
RØDKÆRSBRO
Tange Å
Vindelsbæk
Demstrup
Klarborg
Elsborg
Højberg
Lillemølle
Vodskov
Palstrup
Sjørslev
Levring Bæk
Aunsbjerg
Knudsbjerg
Bakkeskov
Vesterskov
Liselund
Vium Mark
Nipgård
Vium
Vium Østermark
Hornskov
Vium Mose
Marsvinslund
Engelsborg
Undallslund
Margrethelund
Kirkebæk
Romlund
Sparkær
Bakkely
Ravnstrup Hede
Dyngvad Høje
Store Rishøj
Rishøj
Fegl Værk
Nørre Borris Kirke
Gundelund
Magelbjerg Mark
Fusager
Lille Tårup
Jegstrup
Gilhøj
Viborg Vestermark
Ravnstrup
Mønsted Plantage
Mønsted Å
Krogsgård
Bredsgårde
Bøgenøje
Rosgårde
Tovgård
Gårsdal Krat
Gårsdal
Liseborg Plantage
Agerskov
Agerskov Hej
Hellerup
Morvilde Plantage
Finderup Nørremark
Viborg Hedeplantage
Viborg Krat
Ravnshøj
Finderup
Finderup Plantage
Finderup Hede
Centralinstitution
Hald Ege
Langskov
Nonbo
Nonmelle
Agårds Plantage
Findskov Plantage
Bakkelund
Hald
Hald Slot
Hotel
Gammel Hald
Hald Sø
Vedhoved
Tohuse
Guldborgland Plantage
Stanghede
Storedalen
Fløjgårde
Fløjgård Dal
Sandkær
Grønhøj
Fallesgårde
Dollerup
Dollerup Bakker
Skelhøje
Over Testrup
Skansen
Benslehøj
Firehuse
Frederiks
Trehuse
Sjørup
Havredal
Havredal Plantage
Over Hvam
Neder Hvam
Stendal Plantage
Pabse Huse
Kokhus
Nipgård
Vium Mark
Bisballe
Knækkeborg
Katballe
Grundvad
Lysgård
Museum
Tinghøj
Vandet Mose
Faldborg
Overgårde
Vandet
Vanhøj
Galgehøj
Sejrshøje
Algestenen
Grydehøje
Stingershøj
Loldrup Sø
Skovfb
Skole
Sygehus
Landbrugsskole
Gymnastikhøjskole
Vandrerhjem
Sønderåen
Segårde
Nørred
Ørnhøj
Vigstrup
Rødrup Skov
Bruunshåb
Randrup
Præstemark
Nabe
Mejeri

REGISTRANT OVER DE MINDRE BYSAMFUND I VIBORG KOMMUNE

udarbejdet af Klaus Egeberg

Bemærkninger til landsbyregistranten.

Ved registrantens udarbejdelse har følgende håndbøger været til nytte:
Trap: Danmark, Viborg amt. 5. udg. København 1962.
Henrik Pedersen: De danske landbrug fremstillet på grundlag af forarbejderne til Christian den 5.'s matrikel 1688. København 1928.
Ejnar Poulsen: Viborg amts skolehistorie. Skive 1957.
Viborg amts stednavne, udg. af Stednavneudvalget. København 1948.
Lokaler i Viborg kommune 1977. Udg. af Viborg kommune 1977.
Landskabsanalyse for Viborg amt 1974. Udg. af Viborg Amtsråd 1974.
Klassifikationen af det omgivende landskab hidrører fra ovennævnte analyse, i hvilken der opereres med 3 zoner, nemlig:
Zone 1: Landområder af største interesse.
Zone 2: Landområder af stor interesse.
Zone 3: Det åbne land iøvrigt.

Knudby-Borup

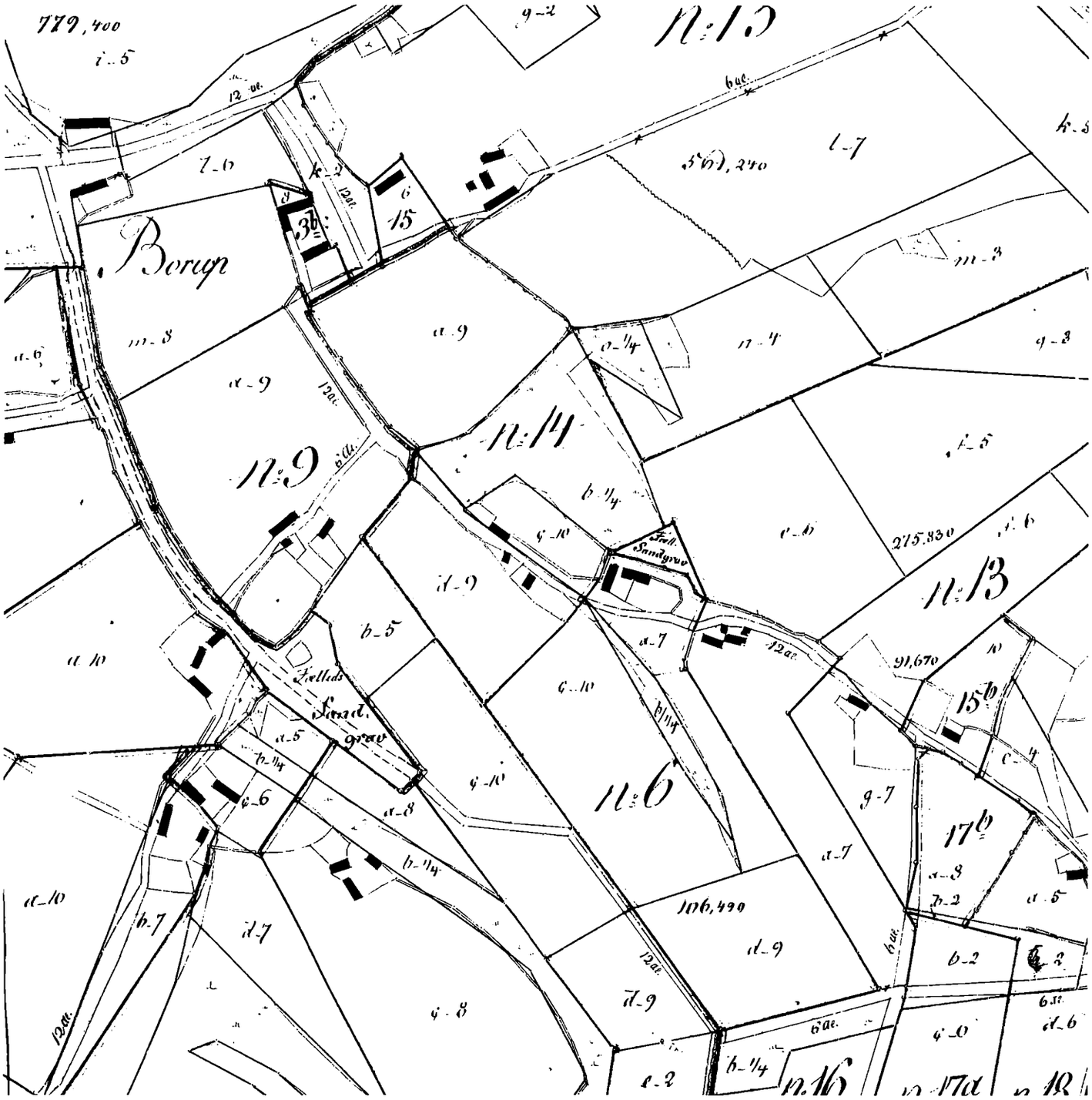

Udsnit af matrikelkort over Borup og Knudby, som det var i brug 1864-88. 1:4000.

Beliggenhed:

Tvillingebyen Knudby-Borup er beliggende ved Hjarbæk fjord ca. 16 km NV for Viborg. Byens ene halvdel, Knudby, ligger i et dalgennemskåret bakkelandskab og den anden, Borup, i fladlandet mellem Jordbro å's engstrækninger mod nord og vest, bakkelandet mod syd og Hjarbæk fjord mod øst.

Stednavne:

Borup optræder første gang i de skriftlige kilder i 1486 (Borup). Forleddet i navnet er det gammeldanske mandsnavn Bo og efterleddet = torp, hvilket antyder, at byen sandsynligvis er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Knud (-by-endelsen er af nyere dato) kendes fra 1524 (Knwdt). Navnet er en enstavelsesform af substantivet knude i betydningen: større forhøjning i terrænet, (lille) bakke, og hentyder til den gamle landsbys beliggenhed på bakken NV for Dalsgård.

Byerne før:

Knud og Borup var oprindelig to selvstændige landsbyer, som lå på ca. 1 km's afstand forbundet af den nuværende Elkærvej.

Borup var primært et bondesamfund og byen bestod i 1682 af 10 gårde, 4 huse

Luftfoto nov. 1979.

med jord og 1 jordløst hus. Til landsbyen hørte et opdyrket areal på 263 tdr. land og den var vurderet til 32.6 tdr. hartkorn. Udskiftningen fandt sted i årene efter 1805 og en del af gårdene flyttede ved den lejlighed udfra landsbyfællesskabet således, at byen mistede sin sluttede form.

Knud var som landsby lidt mere differentieret end Borup, idet tilstedeværelsen af ladestedet nedenfor byen gjorde, at fiskeri og søfart her kom til at spille en vis rolle som supplement til agerbruget. I 1682 rummede byen 6 gårde, 5 huse med jord og 1 hus uden jord. Jordtilliggendet var på 157.2 tdr. land og den var vurderet til 20.8 tdr. hartkorn. Byens udskiftning fandt sted i årene efter 1803, men medførte ikke som i Borup nogen større udflytning, hvorfor Knud bevarede landsbykarakteren til langt op i 1800-tallet.

Byen idag:

I sin nuværende form er Knudby-Borup et produkt af amtsvejen. Efter denne vejs etablering i sidste halvdel af forrige århundrede fremvoksede der snart langs med den en bebyggelse, som ikke blot med tiden skulle sammenføje de to gamle landsbyer, men også selv blive bydannende.

I dag er de oprindelige landsbyer næsten helt opløste og det, der idag opfattes som byen er først og fremmest den nyere bebyggelse imellem dem. Som en følge af denne udvikling fremtræder Knudby-Borup som en meget lang og noget diffus vejby med centrum omkring forsamlingshuset og den nye brugsforening, og med enkelte sideskud ned mod fjorden, som glimtvis ses i øst. Byens bygningsmasse består hovedsageligt af huse og gårde fra tiden omkring århundredeskiftet samt en del nyere huse af varierende karakter og kvalitet.

I byen er:

Forsamlingshus (Tårup forsamlingshus. Opf. 1912. Indeholder 1 lokale på 150 m^2. Gode køkken- og toiletforhold).
I byen var førhen skole (Opf. 1881, nedl. 1961).

Dagligvareforretninger:

Brugsforening.
Brød- og håndkøbsudsalg.

Anden virksomhed:

Smede- og maskinforretning.
Autoværksted med benzintank.
I byen var førhen tillige mejeri (opr. 1886) og motormølle.

Øvrige faciliteter:

Sparekassekontor.
Biblioteksbus 1 gang om ugen.
Sparekassebus 2 gange om ugen.

Off. transport:

Busruten Skive-Viborg.

Fredninger:

Ingen.

Det omgivende landskab:

Zone 1.

Lokalplan:

I forbindelse med overdragelsen af zoneændringskompetencen fra amt til kommune vil der blive udarbejdet forslag til lokalplan for byen.

Bygninger nævnt i katalogen:

Dalsgård, Fjordvej 2.
Fjordvej 5.
Virksundvej 112 og 174.

Kvosted

Udsnit af matrikelkort over Kvosted, som det var i brug 1864-98. 1:4000.

Beliggenhed:

Kvosted er beliggende ca. 15 km NV for Viborg på grænsen mellem Kvosted bakker mod nord og øst og engstrækningerne langs Kvosted bæk mod syd og vest.

Stednavn:

Lokaliteten optræder første gang i de skriftlige kilder i 1525 (Coster). Navnet er sandsynligvis et oprindeligt navneord 'kosted' = 'sted, hvor køerne samles'.

Byen før:

Kvosted er et af egnens mange eksempler på en randbebyggelse mellem engarealer på den ene side og højere liggende agerland på den anden. Andet end en samling af gårde og huse, som næppe kan kaldes en landsby, har der aldrig været på stedet. 1682 var der i Kvosted 3 gårde og 1 hus med jord, det dyrkede areal var på 126.9 tdr. land og byen var vurderet til 12.5 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i årene efter 1805.

Luftfoto jan. 1981.

Byen idag:	Også idag er Kvosted blot en række gårde og huse langs den bugtede vej i ly af bakkerne. Bygningerne skriver sig for de flestes vedkommende fra begyndelsen af dette århundrede og er hverken særlig bemærkelsesværdige eller i specielt gode relationsforhold til hinanden.
I byen er:	Der er i Kvosted hverken forretninger eller virksomheder.
Off. Transport:	Ingen.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Mod nord: Zone 1. Mod syd: Zone 2.
Lokalplan:	Ingen.

Kvols

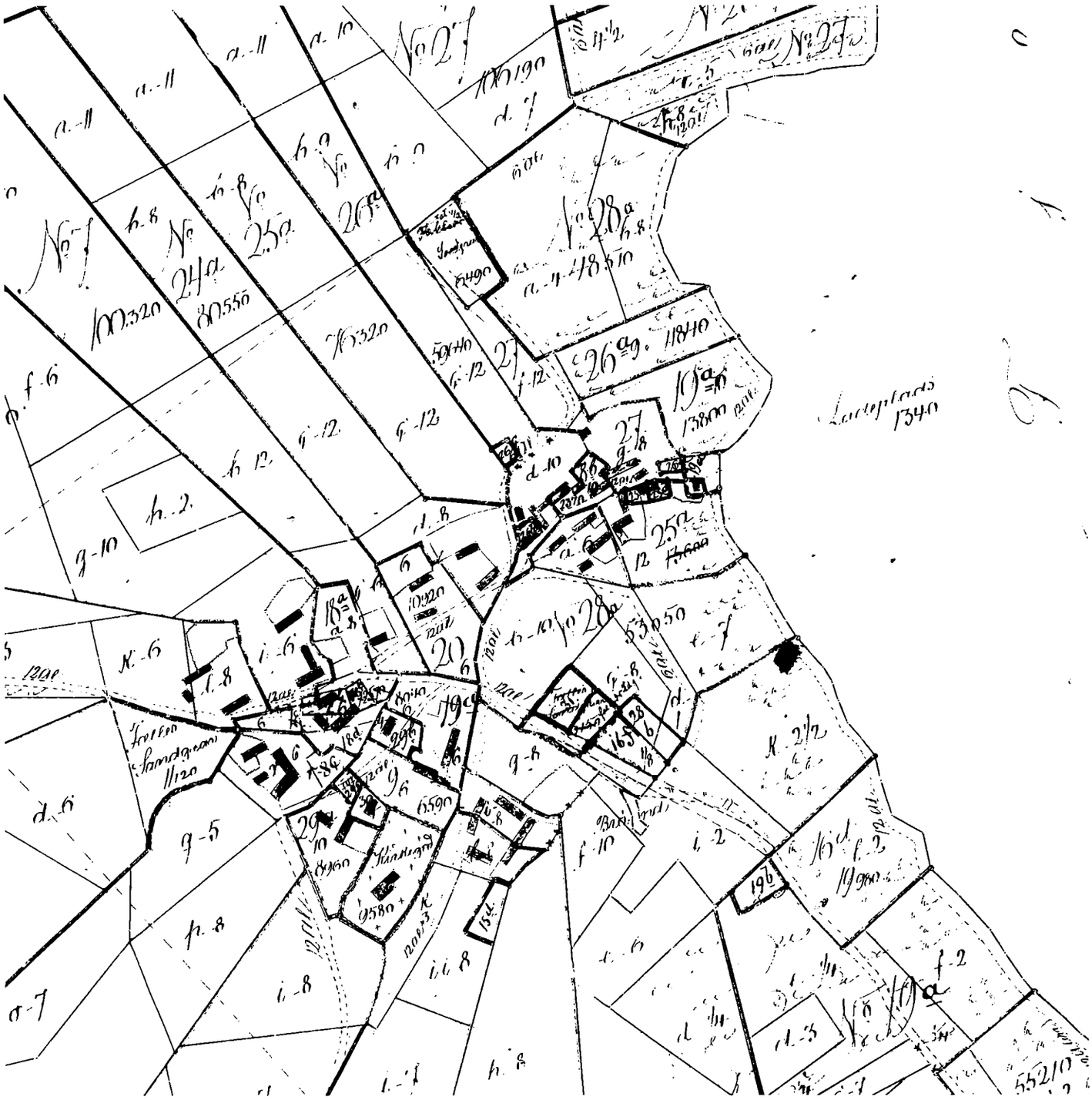

Udsnit af matrikelkort over Kvols, som det var i brug 1864-99. 1:4000.

Beliggenhed:

Kvols er meget smukt beliggende i det blidt modellerede fjordlandskab på vestsiden af Hjarbæk fjords sydligste arm ca. 12 km NV for Viborg.

Stednavn:

Byen optræder første gang i de skriftlige kilder i 1438 (Kolls). Efterleddet i navnet er oprindelig substantivet næs, hvilket stemmer udmærket overens med byens beliggenhed ved og delvis på et næs i fjorden. Forleddet er substantivet kul. En stor strækning nord for byen kaldtes endnu for en menneskealder siden »æ skow« og her lå op til omkring 1700 en »kwolgraw«, en kulgrav eller kulmile, hvor der blev brændt trækul, som udskibedes fra ladestedet i Kvols.

Byen før:

Som flertallet af byerne ud til Limfjorden har Kvols været en kombineret bonde- og fiskerby. I 1682 bestod byen af 8 gårde, 2 huse med jord og 6 huse uden jord, det opdyrkede areal var 255.4 tdr. land og den var vurderet til 33 tdr. hartkorn. Udskiftningen, som fandt sted efter 1803, havde form af en stjerneudskiftning og som en følge deraf skete der ikke nogen større udflytning fra byen.

Et i 1681 af Tønne Juul oprettet hospital med fribolig for 5 lemmer eksisterede

Luftfoto nov. 1979.

helt frem til 1950, da den nuværende bygning fra 1894 (Slagtehusvej 1) solgtes til privatbeboelse.

Byen idag:

Kvols er Viborg-egnens bedste landsby.

Med sin udsøgte beliggenhed, sin faste afgrænsning til det åbne land og den indlysende selvfølgelighed, hvormed byen føjer sig ind i terrænet, giver den fjordlandskabet en ekstra dimension og accentuerer på glimrende vis dets karakter.

Kvols er opbygget i forskellige niveauer. Nederst ved ladestedet ligger fiskerhusene og derfra kryber den øvrige bebyggelse forsigtigt op ad kystskråningen mod kirken, der i sammenhængen har stor vælde, men som alene betragtet blot er en almindelig landsbykirke.

Det er i fjernvirkningen, at byen står stærkest. Når den beskues på nært hold og de enkelte bygninger hver for sig, breder der sig en vis skuffelse. Kvols rummer ganske vist adskillige gode huse, men byen er i forfald. Der fiskes ikke mere fra stedet og flere af gårdene står tomme, og hvad værre er, de ældre huses

røde tegltage og oliemalede sprossevinduer er ved at forsvinde. Istedet bliver de, her som desværre så mange andre steder, afløst af trøstesløse sorte bølgeeternittage og store termoruder i brunbejdsede vinduesrammer – en udvikling som langsomt, men sikkert vil berøve byen og dens huse al karakter og værdighed.

På trods af disse miserer er Kvols alligevel en usædvanlig god landsby. Relationerne mellem husene er, fordi byen i udpræget grad bærer præg af at være groet op på terrænets betingelser, gode og stærke og den har i sin nuværende form, udstrækning og bygningsmasse et miljømæssigt potentiale, der kunne udnyttes med stor effekt.

I byen er:

Kirke (En romansk granitkvaderbygning bestående af kor og skib samt et sengotisk tårn og våbenhus fra 1800-tallet).

Forsamlingshus (Opr. 1889, senere ombygget og udvidet).

1 sal på 120 m^2 og et mindre lokale på 50 m^2. Gode køkken-, garderobe- og toiletforhold.

I byen var førhen skole (Opf. 1875, nedl. 1961).

Dagligvareforretninger:

Købmandshandel.

Anden virksomhed:

Smedeforretning.

Øvrige faciliteter:

Biblioteksbus 1 gang om ugen.
Sparekassebus 2 gange om ugen.

Off. transport:

Busruten Viborg-Skive.

Fredninger:

Kirkeomgivelserne.

Det omgivende landskab:

Zone 1, mod vest dog zone 2.

Lokalplan:

Ingen.

Bygninger nævnt i katalogen:

Kvolsvej 1.
Kvolsvej 24.
Virksundvej 23.
Virksundvej 30.

Særlige bemærkninger:

Kvols er i sin nuværende form og udstrækning en så velafstemt landsby, at evt. nybyggeri kun bør finde sted efter nøje overvejelse.

Fiskbæk

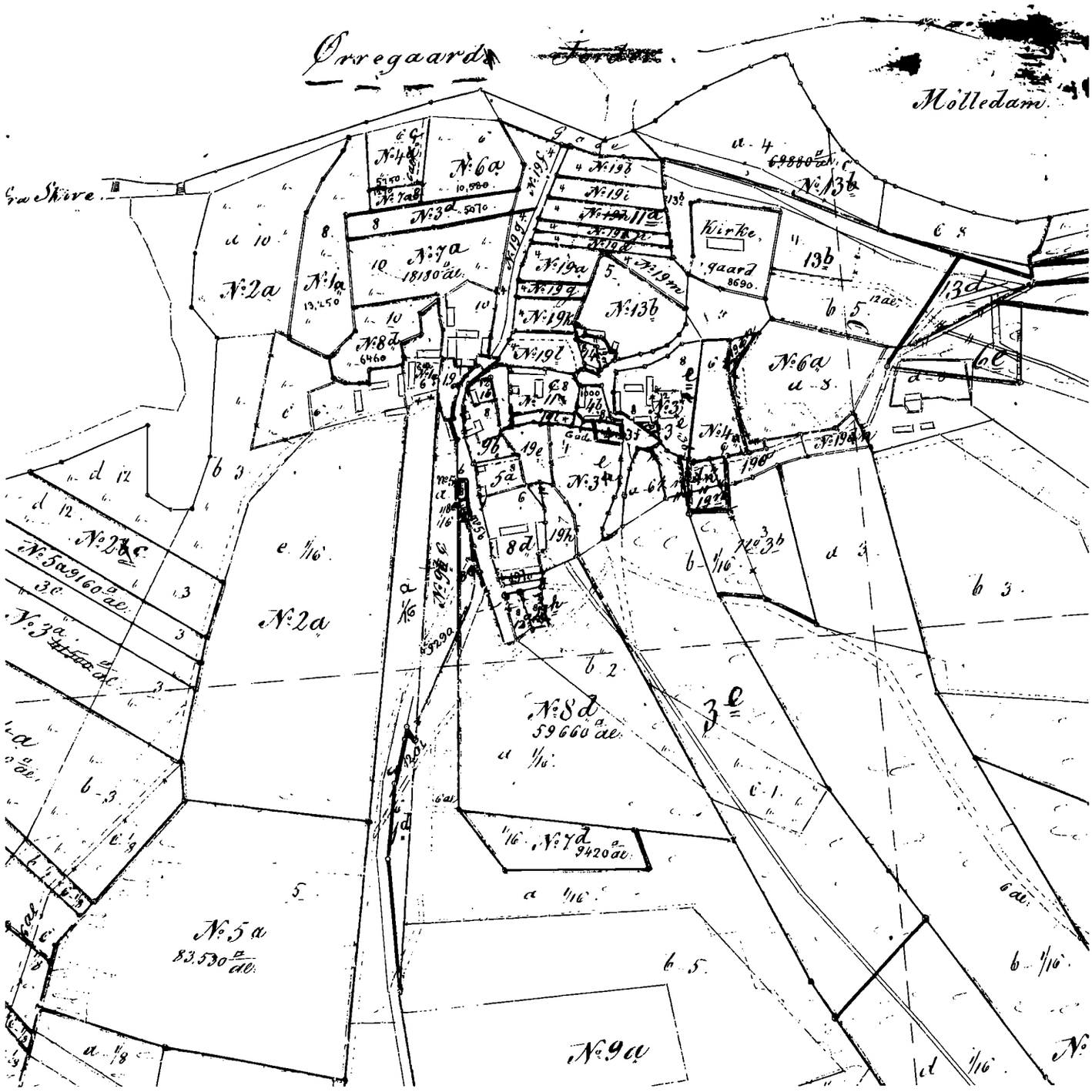

Udsnit af matrikelkort over Fiskbæk, som det var i brug 1864-98. 1:4000.

Beliggenhed:

Fiskbæk er beliggende 10 km nord-vest for Viborg på grænsen mellem et dalgennemskåret morænelandskab mod øst og den brede Fiskbæk-ådal mod vest.

Stednavn:

Landsbyen optræder i de skriftlige kilder helt tilbage til 1263 (Fiskæbek, Viskebæck) og har navn efter åen. Denne kendes allerede ved navn fra 1085, da en del af den flåde, som Knud den Hellige samlede med henblik på Englandstogtet, havde mødested ved dens udløb i Hjarbæk fjord.

Byen før:

Fiskbæk er placeret i landskabet med omhu og har ådalbyernes karakteristiske beliggenhed mellem brede engstrækninger og et højere liggende agerland.

Byen bestod i 1682 af 9 gårde, 2 huse med jord og 1 vandmølle, dens opdyrkede areal var på 219 tdr. land og den var vurderet til 25.19 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i årene 1796-97, men helt op til slutningen af 1800-tallet bevarede Fiskbæk karakteren af en lille og velafgrænset landsby beliggende i ly af bakkerne syd for den fritliggende kirke med det karakteristiske løgformede spir.

I den store opbrudsperiode i årtierne omkring århundredeskiftet skete der

Luftfoto nov. 1979.

imidlertid også her en fornyelse og udvidelse af byen og en helt ny bebyggelse bestående af lutter »serviceenheder«, såsom mejeri, købmandshandel, skole og forsamlingshus, voksede efterhånden op langs hovedvejen nord for kirken. Som en følge af denne udvikling opleves Fiskbæk idag som en tvedelt by, hvis form og udstrækning ikke umiddelbart lader sig overskue.

Byens profil tegnes af hovedvejsbebyggelsen, som aldrig har været særlig charmerende og som er blevet det endnu mindre i takt med vejens udvidelser og mejeriets udvikling til et større industriforetagende, hvis glinsende ståltanke efterhånden truer med at overtage kirkens rolle som landskabeligt fixpunkt. Ganske attraktiv er derimod den gamle landsby, der med sin terrænføjende bebyggelse, sine slyngede vejforløb og de overalt spredte indskud af småmarker og træbevoksninger fremtræder som et godt og venligt miljø.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af kor og skib, et senmiddelalderligt tårn med et nyere løgformet spir samt et senere tilføjet våbenhus i nord). Forsamlingshus (Opf. 1931, p.t. under likvidation).

Dagligvareforretninger:	Købmandshandel.
Anden virksomhed:	Mejeri (Opr. 1899). Konfektionsfabrik (I den gl. skole opf. 1927, nedl. 1961).
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 1 gang om ugen.
Off. transport:	Busruten Skive-Viborg.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Zone 1.
Lokalplaner:	Ingen.
Bygninger nævnt i katalogen:	Ørregård, Ørregårdsvej. Sønderdalsvej 8.

Løgstrup

Udsnit af matrikelkort over Løgstrupgaard, som det var i brug 1864-1973. 1:4000.

Beliggenhed:

Løgstrup er beliggende i et ujævnt og småkuperet terræn cirka 8 km nord-vest for Viborg.

Stednavn:

Lokaliteten optræder første gang i de skriftlige kilder i 1408 (Løghsthorp). Navnet består af plantenavnet løg og efterleddet torp, som viser, at byen sandsynligvis er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før:

I 1682 bestod Løgstrup af kun 1 gård og 3 jordløse huse. Gården havde et jordtilliggende på 54.6 tdr. land og var vurderet til 5.86 tdr. hartkorn. Om denne gård, Løgstrupgård (Neder Løgstrup) vides det, at den i slutningen af 1500-tallet tilhørte bonden Christen Pedersen, hvis barnebarn, forstander på Herlufsholm, Christen Bollesen, blev stamfader til slægten Luxdorph (= Løgstrup).

Byen idag:

Den nuværende by har kun en ganske kort historie bag sig, idet den helt og holdent skylder jernbanen sin eksistens. Ved anlægget af Viborg-Ålestrup banen blev det nemlig besluttet, at en station af hensyn til de omkringliggende landsbyer

Luftfoto nov. 1979.

skulle placeres på den åbne mark øst for Anderslevgård mellem Skivevejen og Hjarbækvejen.

Efter banens åbning i 1893 begyndte en bebyggelse snart at vokse op omkring stationen og allerede kort efter århundredeskiftet havde bebyggelsen taget form af en lille by, som både med hensyn til form, bygninger, erhvervsstruktur og gadenavne, såsom Borgergade og Østergade, havde alle stationsbyens typiske karaktertræk.

I 1959 blev stationen nedlagt og banen omdannet til godsbane. Stationsbykarakteren bibeholdt Løgstrup dog til et stykke op i 1960'erne, da parcelhusbyggeriet i byen tog et voldsomt opsving og i løbet af nogle få år mere end fordoblede dens størrelse. Denne udvikling er siden fortsat og byen fremtræder idag som et stort forstadsvillakvarter med den gamle by som forretningscenter.

I byen er:

Skole (Fuldt udbygget centralskole, opf. 1961).
Løgstruphallen (Sports- og forsamlingshal, opf. 1976. 1 hal på 1159 m^2 og 1 mødelokale på 100 m^2. Gode toilet- og badeforhold. Mindre køkken).

	Kro. Motel. Grill-restaurant. Forsamlingshus.
Dagligvareforretninger:	Der er i byen et varieret udvalg af forretninger.
Servicefunktioner:	Bank og sparekasse. Filialbibliotek. Børnehave. Ungdomsklub.
Anden virksomhed:	Flere industri- og håndværksvirksomheder.
Off. transport:	Busruten Skive-Viborg.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Mod nord og vest: Zone 1. Mod øst og syd-øst: Zone 2. Mod syd-øst: Zone 3.
Lokalplaner:	Løgstrup er udlagt som byzoneområde og partiel byplan vedtaget.

Hjarbæk

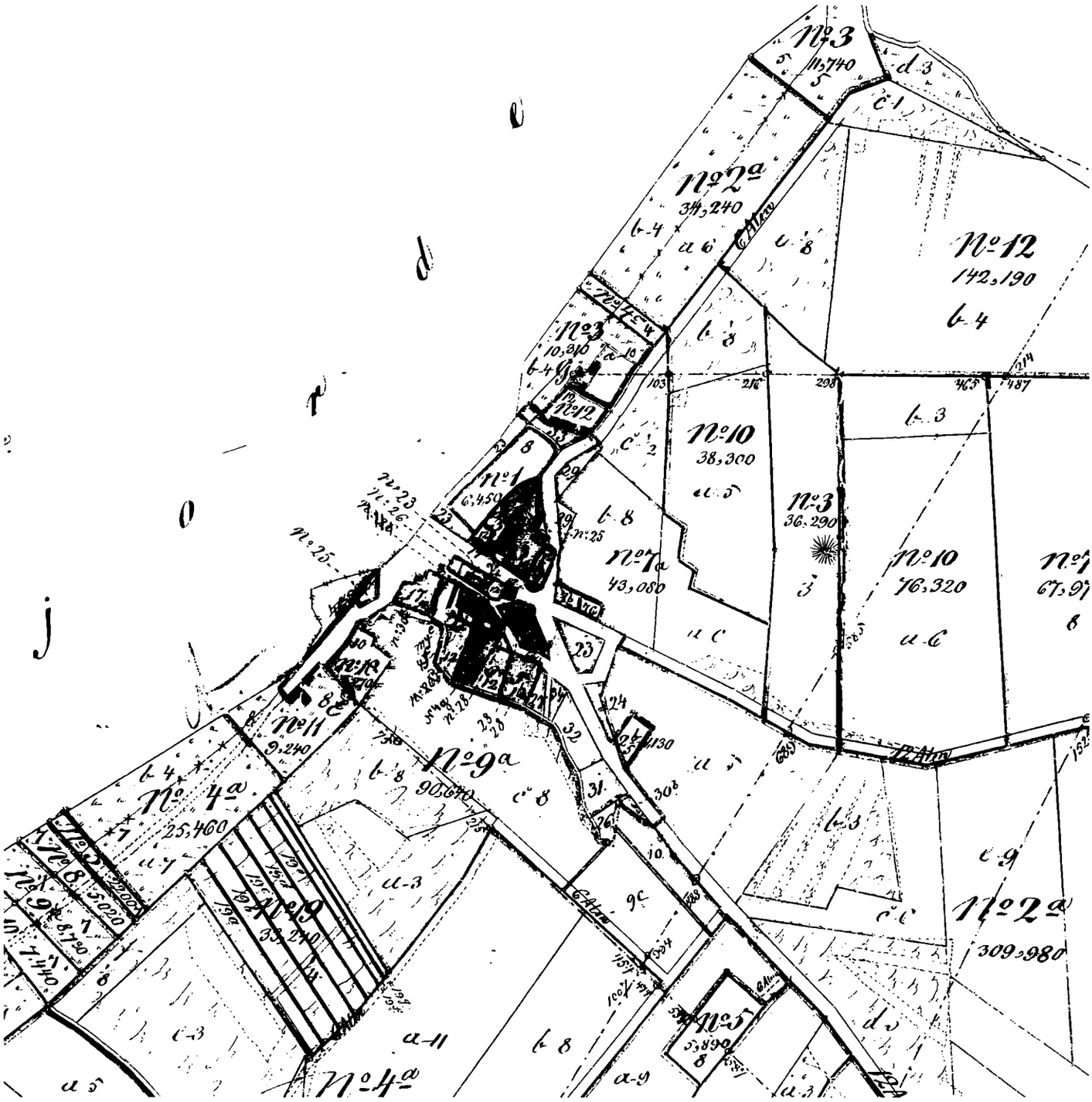

Udsnit af matrikelkort over Hjarbæk, som det var i brug 1856-70. 1:4000.

Beliggenhed:

Hjarbæk er beliggende ca. 11 km NNV for Viborg i forlandet til fjorden, der bærer dens navn. Bag byen rejser der sig mod nord og øst et stortformet bakkelandskab, som går helt ud til kysten og afsluttes i bratte klinter. Mod SV udbreder sig et blidere kuperet landskab med et bredere forland, der gradvist glider over i engstrækningerne langs Fiskbæk å.

Stednavn:

Hjarbæk kendes fra 1440 (Hiardbeck), da byen omtales som et af Viborg domkirkes kannikepræbender. Forleddet i navnet er en gammel genitiv af substantivet hjord = kvæg og efterleddet substantivet bæk.

Byen før:

Trods sin lidenhed har Hjarbæk gennem århundreder været en by af betydning, idet Viborg her havde sin havn. Før jernbanerne og motoriseringen var nem adgang til en god og sikker havn en livsnødvendighed for den købstad, der ville hævde sine rettigheder og en af forklaringerne på, at Viborg, på trods af at den er indlandsby, i perioder har kunnet opleve en vis velstand er bl.a., at byen har haft bekvem adgang til ind- og udskibning fra havnen i Hjarbæk.

Luftfoto jan. 1981.

Helt op til 1840 var havnen – som iøvrigt flertallet af de danske provinshavne – blot en åben strand i hvis nærhed der var gode og sikre ankerforhold. Ind- og udskibning foregik enten ved hjælp af småbåde eller ved at vogne kørte ud i vandet og frem til rælingen af det for anker liggende fartøj. Trods de primitive forhold foregik der imidlertid en ikke ganske ubetydelig trafik over stranden i Hjarbæk og allerede i 1623 ansøgte Viborgs bystyre hos domkapitlet, som ejede fjordbyen, om tilladelse til at anlægge købmandsgårde og pakhuse ved Hjarbæk. Tilladelsen dertil blev givet og selvom det ikke just blev til købmandsgårde, så blev enkelte huse og småmagasiner dog efterhånden opført i byen.

Hjarbæk var imidlertid ikke blot et ladested, men først og fremmest en bonde- og fiskerby, som i 1682 rummede 3 gårde, 2 huse med jord og 4 huse uden jord, arealet under plov var på 82.3 tdr. land og det hele var vurderet til 8.3 tdr. hartkorn.

Nogen større havneby kunne Hjarbæk dog ikke udvikle sig til, idet tilsejlingsforholdene dengang som nu var meget vanskelige, ligesom vanddybden i sejlløbet kun gav adgang for fartøjer med meget beskeden tonnage. Et forsøg på at bedre

forholdene blev gjort i 1840, da en rigtig havn med mole og bassin blev anlagt og en opmudring af sejlrenden gennemført. Disse arbejder gav da også resultat og i en periode oplevede byen en opgangstid, som både gav anledning til en vis velstand og en del nybyggeri.

Med jernbanernes anlæg og bygningen af nye veje i sidste halvdel af 1800-tallet mistede havnen imidlertid sin betydning og Hjarbæk gled tilbage til blot at være en lille fiskerby ved fjorden.

Byen idag:

Idag er Hjarbæk hverken fisker- eller bondeby. Der fiskes ikke mere fra stedet og de fleste af gårdene står med tomme udlænger. Husene bliver istedet i stadig større målestok overtaget af folk, som har deres arbejde andetsteds og byen får mere og mere præg af sove- og sommerby. Trods det har Hjarbæk stadig bevaret meget af sin oprindelige karakter og er stadig et attraktivt og interessant miljø. Årsagerne hertil er ikke blot byens unikke beliggenhed i fjordlandskabet, dens lysfyldte atmosfære og dens karakteristiske af havnen og terrænet bestemte form, men også og især den tætte, lave og varierede bebyggelse, som føjer sig efter de givne linjer og som sammen med de mange, store og rumskabende træer danner et overraskende og detailrigt hele med stor indre sammenhæng.

I byen er:

Havn med ophalingsplads, mastekran og gode toilet og badeforhold.
Kro (opf. 1894. Før den tid havde kroen til huse i Kongsgård).

Dagligvareforretninger:

Købmandshandel.

Øvrige faciliteter:

Biblioteksbus 1 gang om ugen.

Off. transport:

Ingen.

Fredninger:

Hjarbæk fjord er i sin helhed fredet og udlagt som fuglereservat.

Det omgivende landskab:

Zone 1.

Lokalplaner:

Der er i efteråret 1979 udarbejdet forslag til lokalplan for byen.

Bygninger nævnt i katalogen:

»Kongsgård«, Hjarbækvej 1.
Hjarbækvej 5.
Strandvej 2.
Søndersiden 2. »Hjarbæk Kro«.
Strandvejen 1a.
Strandvejen 22.

Særlige bemærkninger:

Hjarbæk er en by, som bør behandles med varsomhed. Den besidder miljømæssige og rekreative kvaliteter af stor værdi og er en af Viborg-egnens mest attraktive og særprægede småbyer.

Indtil nu har størstedelen af nybyggeriet i Hjarbæk været udfyldningsbyggeri eller byggeri langs indfaldsvejene og selvom der er blevet opført adskillige afgjort miljøfremmede huse, har den gamle bebyggelse haft karakter nok til at kunne bære det. Grænsen er imidlertid ved at være nået og byen tåler ikke ret mange flere forandringer, førend dens særpræg bringes i alvorlig fare. Truslen mod Hjarbæks særpræg udgøres ikke alene af nybyggeriet, men i ligeså høj grad af uheldige moderniseringer og forandringer af den gamle bebyggelse. Således er adskillige af husene i byens centrale del indenfor de senere år blevet »moderniserede« med sprosseløse vinduer, »epidemi-døre« og udhængte eternittage og har derved mistet al karakter og værdighed.

Vorde

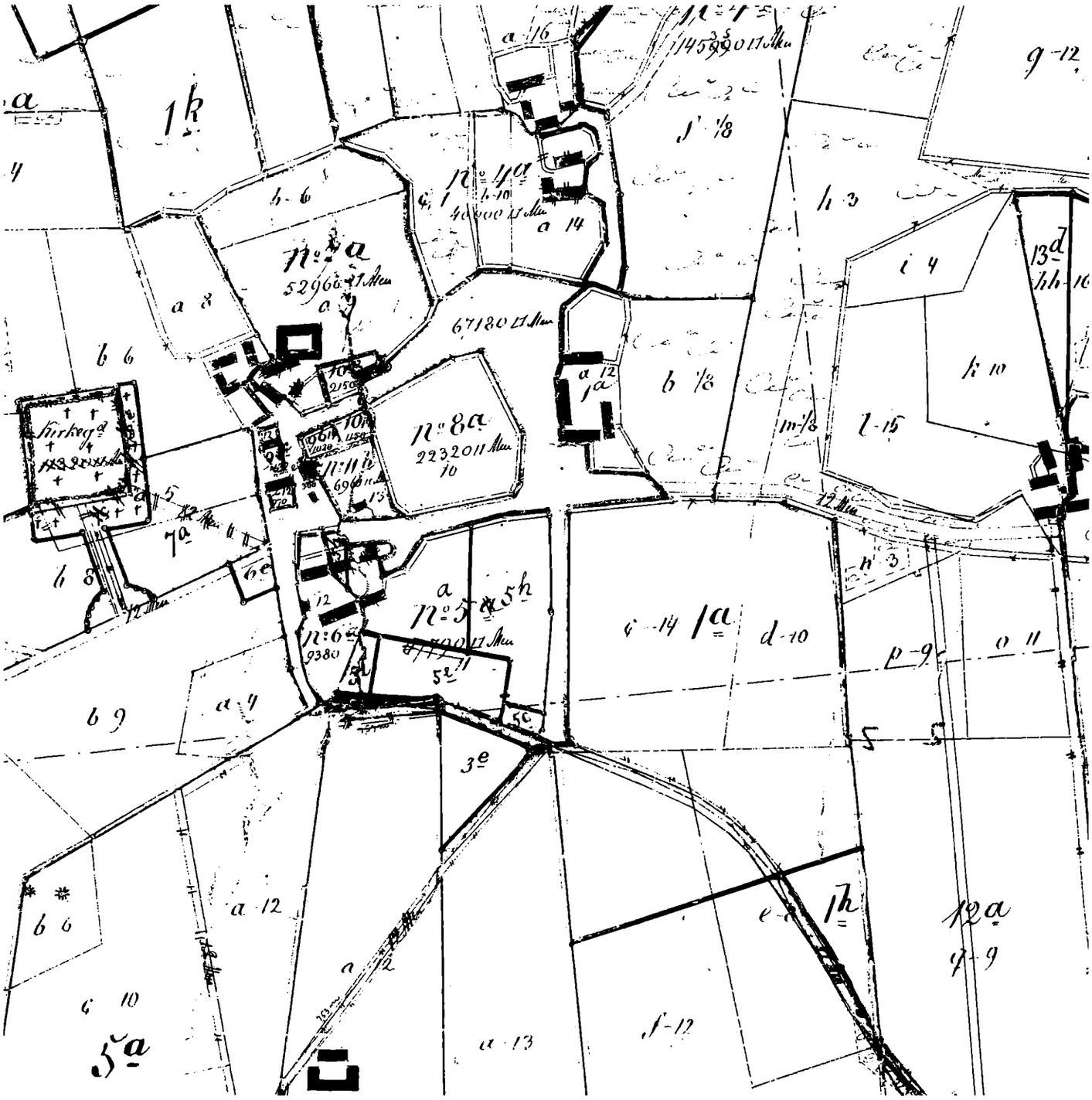

Udsnit af matrikelkort over Vorde, som det var i brug 1864-1938. 1:4000.

Beliggenhed:

Den lille by er højtbeliggende i det stortformede morænelandskab, der skyder sig ud i Hjarbæk fjord mellem Skalså og Fiskbækå ca. 11 km NNV for Viborg.

Stednavn:

Byen kendes allerede fra 1216 (Wortheg). Navnet kommer enten af det gammeldanske substantiv warthæ = varde, en stendynge, som opsættes for at tjene til mærke eller fra det ligeledes gammeldanske substantiv warth = vagtpost.

Byen før:

Gennem middelalderen og op til omkring 1680 var der ved Vorde kirke birketing for Vorde, Fiskbæk, Ravnstrup, Romlund og Løvel sogne. Benævnelsen for bakken nord for kirken, Galgehøj, minder endnu idag om dette tings virksomhed.

Vorde bestod i 1682 af 9 gårde og 3 jordløse huse, det opdyrkede areal var på 337 tdr. land og byen var vurderet til 47.6 tdr. hartkorn. Ved udskiftningen i 1787 flyttede flere af gårdene ud fra landsbyfællesskabet hvorved landsbyen blev reduceret til cirka dens nuværende størrelse.

Luftfoto jan. 1981.

Byen idag: Vorde er i dag en lille samling gårde og huse beliggende på den jævnt faldende bakkeskråning umiddelbart øst for og i ly af den hvide kirke, der er et af egnens markante fix-punkter. Byen er hverken særlig speciel, køn eller interessant, men den er god som den er og i harmoni med sig selv og sine omgivelser.

I byen er: Kirke (en romansk bygning bestående af kor og skib samt et senmiddelalderligt tårn og våbenhus).
I byen var førhen skole (opf. 1907, nedl. 1961) og forsamlingshus (opf. 1884).

Dagligvareforretninger: Ingen.

Off. transport: Ingen.

Fredninger: Kirkeomgivelserne.

Det omgivende landskab: Zone 1.

Lokalplaner:	Ingen.
Bygninger nævnt i katalogen:	Vorde gl. Skole, Bavnevej 41.
Særlige bemærkninger:	På grund af byens beliggenhed i det meget sårbare landskab og dens store fjernvirkning må det anbefales, at dens landzonestatus opretholdes fremover.

Kølsen

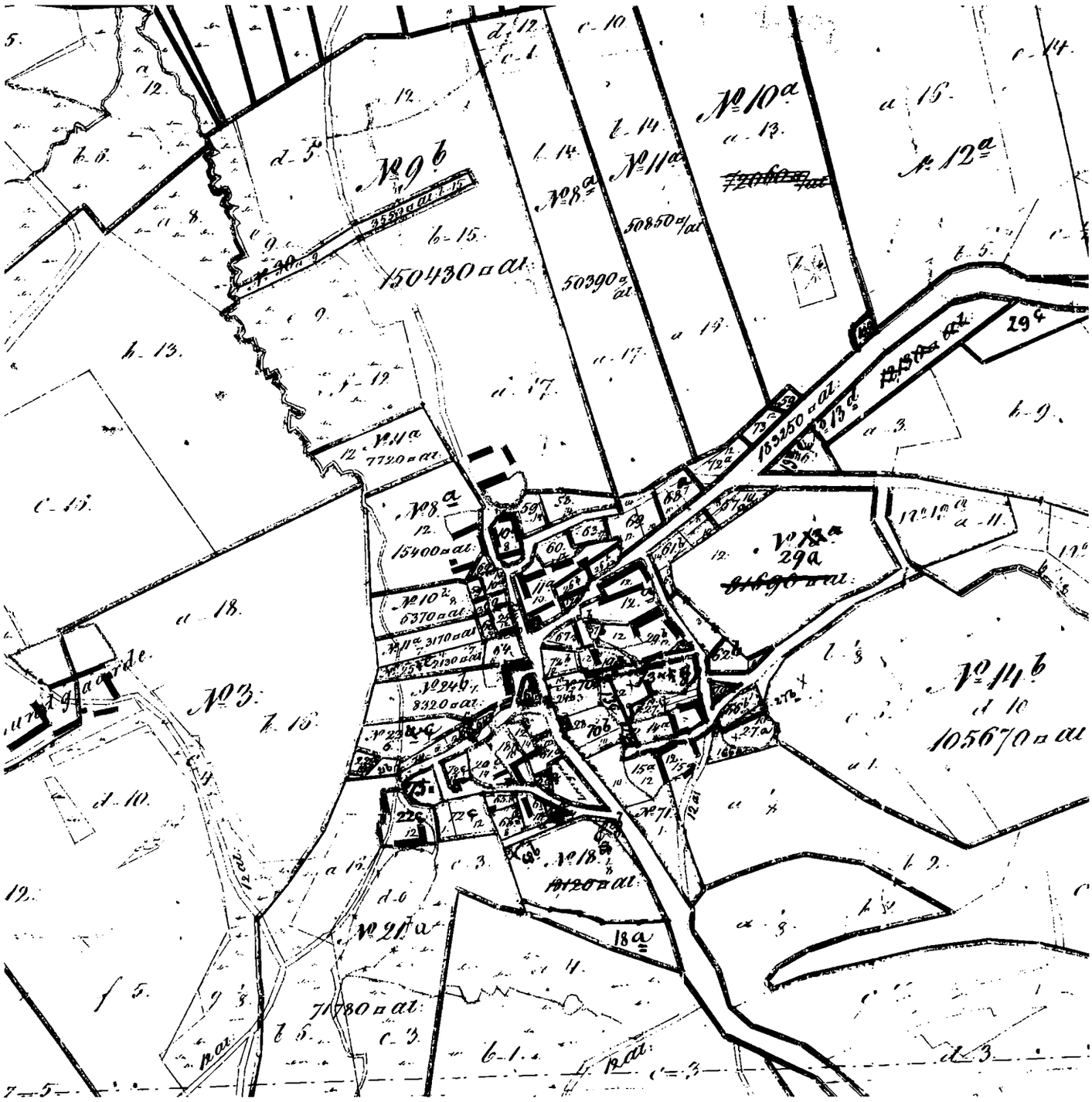

Udsnit af matrikelkort over Kølsen, som det var i brug 1863-89. 1:4000.

Beliggenhed:

Kølsen ligger ca. 9 km NNV for Viborg på grænsen mellem det kuperede bakkelandskab mod syd og øst og brede engstrækninger mod nord og vest.

Stednavn:

Byen omtales første gang i 1440 (Kiølsen). Navnet har gennem tiderne været stavet på utallige måder og dets oprindelse er noget uklar. Efterleddet er dog efter al sandsynlighed substantivet eng og sigter til de udstrakte engarealer omkring byen. Forleddet menes at bestå af adjektivet kold i dialektformen køl og substantivet sø, altså kold-sø-eng.

Byen før:

De varierede terrænforhold, fjordens nærhed og først og fremmest engarealerne med rige muligheder for høslæt har betydet, at Kølsen altid har været en landsby af en vis størrelse. I 1682 rummede den således 15 gårde, 2 huse med jord, 4 huse uden jord og 1 mølle. Det opdyrkede areal var 385.2 tdr. land og byen var vurderet til 52.46 tdr. hartkorn.

Udskiftningen foretoges i to omgange, i 1800 og i 1803.

Luftfoto nov. 1979.

Byen nu:

Kølsen var oprindelig en lang og slynget by beliggende langs vejen, som nu hedder henholdsvis Brunbankevej og Hvidbjergvej. Denne oprindelige vejbyform blev imidlertid sløret, da Kølsenvej i sidste halvdel af forrige århundrede blev ført tværs gennem byen.

Endnu idag synes Kølsen ikke rigtig at have vænnet sig til dette vejstykke, der er gået bag dens ryg og byen fremtræder derfor som en noget splittet bebyggelse domineret af motormøllens store og funktionelle bygninger.

Til indtrykket af det splittede bidrager også, at et par af byens centralt placerede gårde har mistet deres udlænger, hvorved stuehusene er blevet efterladte i uopfyldelige tomrum.

I byen er:

Missionshus (opr. 1889).

Dagligvareforretninger:

Ingen.

Anden virksomhed:	Motormølle. Smedeforretning.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 1 gang om ugen.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Mod nord og øst: Zone 1. Mod syd og vest: Zone 2.
Lokalplaner:	Ingen.
Særlige bemærkninger:	Kølsen er en smukt beliggende landsby, men dens bygningsmasse er uegal og uden den organiske sammenhæng, som skaber det gode og velafstemte landsbymiljø. Et begrænset og veltilpasset udfyldningsbyggeri kunne måske råde bod herpå og medvirke til dannelsen af en mere harmonisk enhed.

Rogenstrup

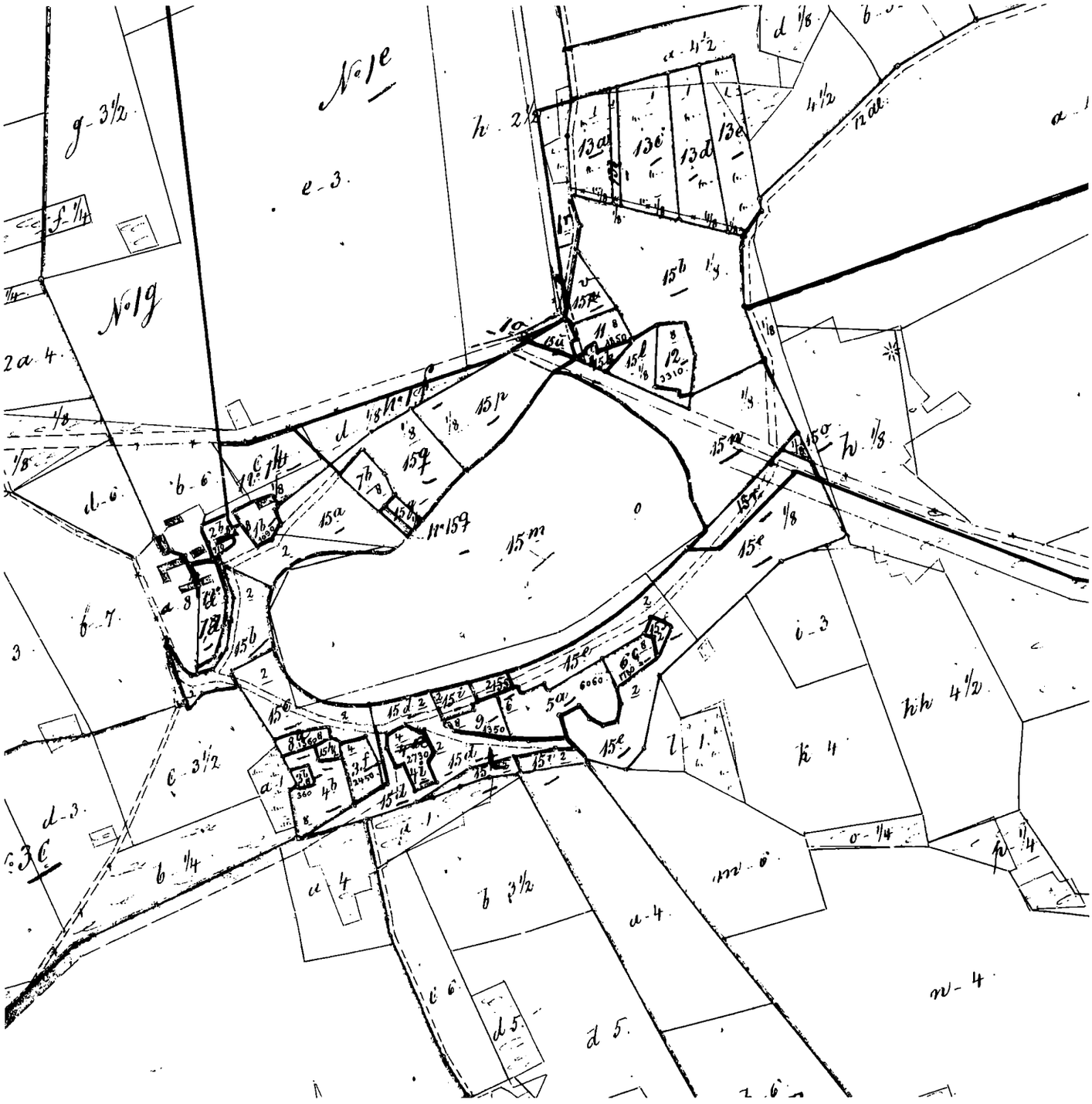

Udsnit af matrikelkort over Rogenstrup, som det var i brug 1864-99. 1:4000.

Beliggenhed:

Byen er beliggende omkring den 3.3 ha store Rogenstrup sø i et småkuperet terræn ca. 7 km NV for Viborg.

Stednavn:

Lokaliteten nævnes første gang i de skriftlige kilder 1492 (Raanstrop). Forleddet i navnet er sandsynligvis det gammeldanske mandsnavn Raghnar og efterleddet = torp viser, at byen formodentlig er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før:

Rogenstrup bestod i 1682 af 4 gårde og 4 jordløse huse, det oprdyrkede areal var på 221.9 tdr. land og byen var vurderet til 11.61 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i 1795.

Byen idag:

I midten af forrige århundrede havde Rogenstrup endnu karakter af en sluttet landsby, men efter jernbanens anlæg og Løgstrups fremvækst gik byen i stå og

Luftfoto jan. 1981.

idag opfattes den blot som en samling af gårde og huse beliggende lidt tilfældigt omkring søen og langs den stærkt trafikerede Skivevej.

I byen er: 1 virksomhed.
I byen var førhen skole (Opr. 1901, nedl. 1961).

Off. transport: Busruten Skive-Viborg.

Fredninger: Ingen.

Det omgivende landskab: Zone 2, mod vest dog zone 3.

Lokalplaner: Ingen.

Kirkebæk

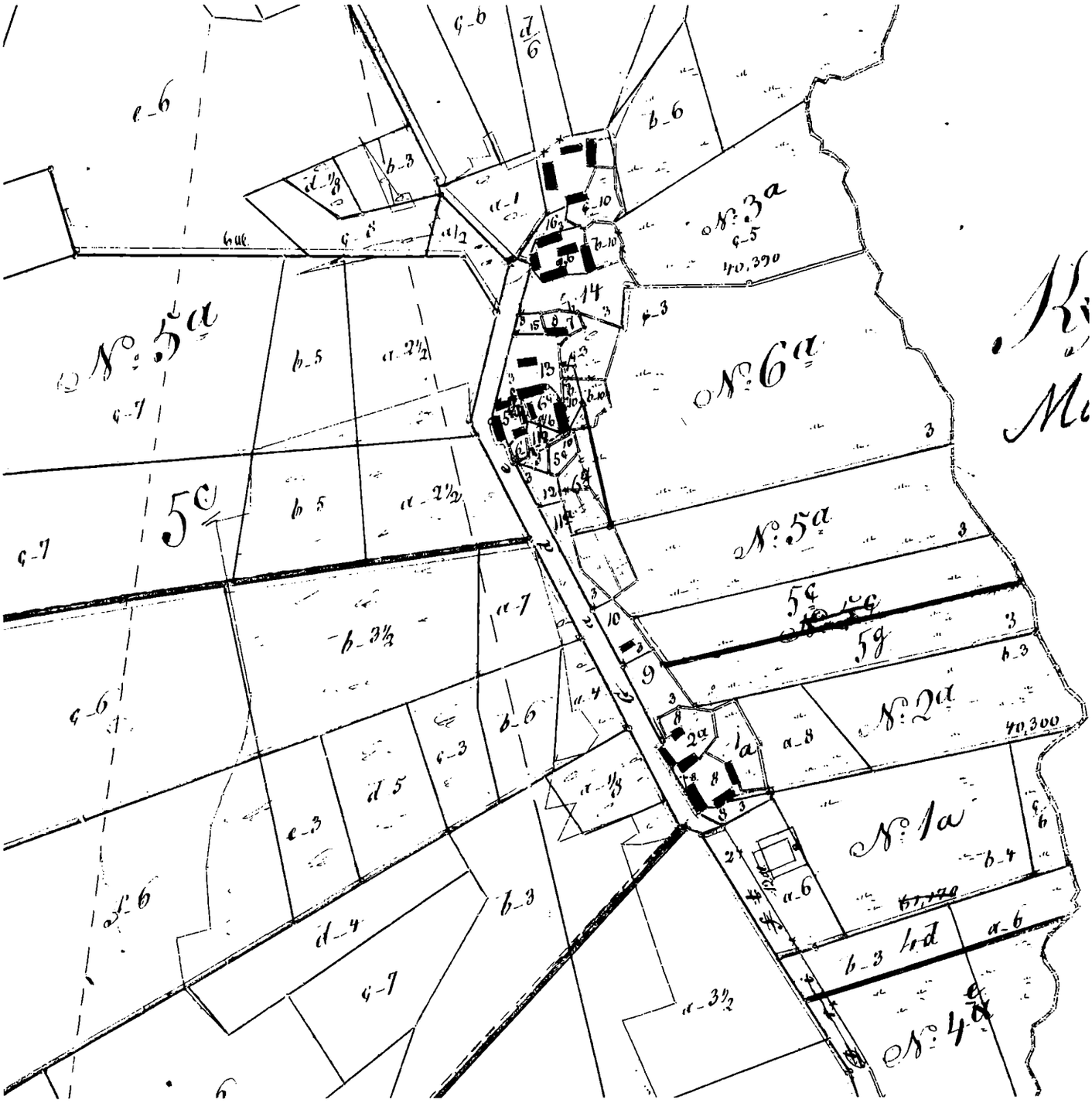

Udsnit af matrikelkort over Kirkebæk, som det var i brug 1864-1900. 1:4000.

Beliggenhed:

Kirkebæk er beliggende ca. 5 km nord-vest for Viborg på grænsen mellem engene langs Jegstrup bæk og det småkuperede terræn mod vest.

Stednavn:

Bebyggelsen kendes helt tilbage til 1263 (Kirkæbek). Navnets oprindelse er ukendt, men har formodentlig rod i gejstlige ejendomsbesiddelser på stedet.

Byen før:

Kirkebæk har ådals-landsbyernes karakteristiske beliggenhed på grænsen mellem engstrøg, som giver mulighed for høslæt og et højere liggende og dermed velafdrænet agerland.

Nogen stor landsby har Kirkebæk aldrig været, men i kraft af den gunstige beliggenhed var gårdene tidligere både store og forholdsvis velhavende.

1682 lå der på stedet 3 gårde og 1 jordløst hus, jordtilliggendet udgjorde 167.4 tdr. land og byen var vurderet til 12.97 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i 1795.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:	Nogen egentlig bydannelse er der aldrig foregået i Kirkebæk og stedet har nu som før mere karakter af en uregelmæssig vejbebyggelse end af en landsby.
I byen er:	Ingen faciliteter.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Mod øst: Zone 2. Mod vest: Zone 3.
Lokalplaner:	Ingen.

Tapdrup

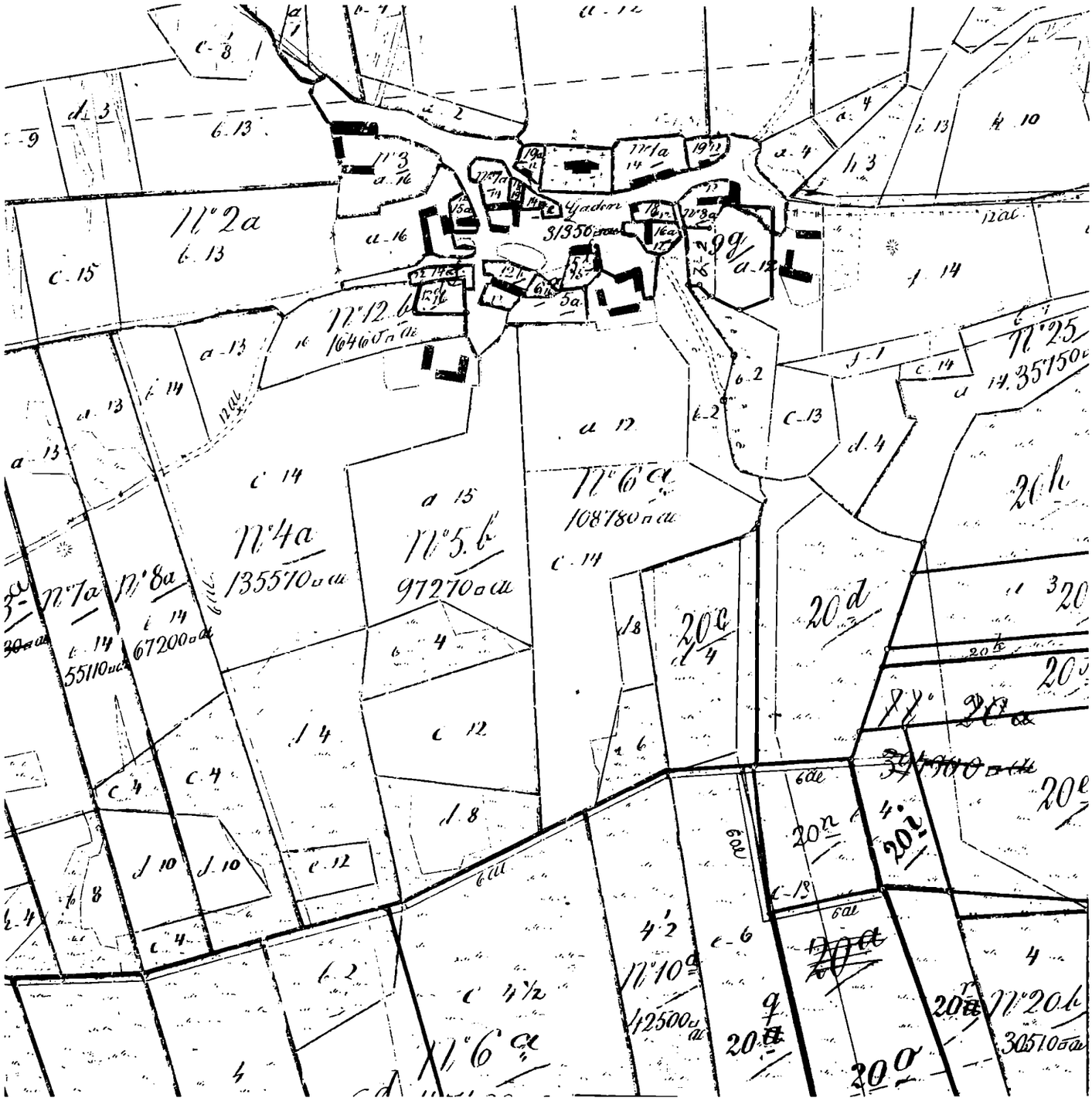

Udsnit af matrikelkort over Tapdrup, som det var i brug 1857-1908. 1:4000.

Beliggenhed:

Tapdrup er beliggende på nordsiden af Nørreå-dalen ca. 5 km øst for Viborg.

Byen ligger på et lille plateau på ådalens nordskråning og dens tilsynekomst er lige overraskende, hvad enten man kommer fra vest gennem det bratte vejsving eller dukker op over bakken mod øst.

Stednavn:

Tapdrup kendes fra 1479 (Tapptrvp). Forleddet i navnet tap = spids eller fremspring sigter formodentlig til byens beliggenhed i terrænet og efterleddet = torp viser, at der formodentlig er tale om en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før:

1682 bestod byen af 8 gårde, og 9 huse uden jord. Det opdyrkede areal var 160.7 tdr. land og hartkornsvurderingen var 23.5 tdr. hartkorn.

Tapdrup havde tidligere form af en sluttet klyngeby beliggende omkring en forte med gadekær. Denne karakter bibeholdtes til langt op i dette århundrede og først i de seneste årtier har et betydeligt nybyggeri fået byen til at skifte udseende.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:

Opførelsen af et stort villakvarter på sydskråningen, vejudvidelser og nedrivningen af en centralt placeret gård vest for kirken har i fællesskab medvirket til at ændre byens fremtræden, således at den idag mere har karakter af en forstadsbebyggelse end af en landsby.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af kor med apsis, skib og et senere tilføjet tårn. Af enkeltheder i kirken bemærkes især den nu tilmurede pragtportal, der er en domkirke værdig).
Missionshus.
Forsamlingshus (opf. ca. 1935).
Skole (Udv. 1958. 7 klassetrin).
Filialbibliotek.

Dagligvareforretninger:

Brugsforening.
Bageri.

Anden virksomhed:	Autoværksted. Smedieforretning. El-installationsforretning. Forsk. håndværksforretninger.
Øvrige faciliteter:	Sparekassebus 3 gange om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Løvskal-Randers. (I perioden 1925-71 var der i Tapdrup holdeplads for Viborg-Fårup-Mariager jernbanen).
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Zone 2.
Lokalplaner:	Tapdrup er udlagt som byzoneområde og partiel byplan for området vedtaget.

Vinkel

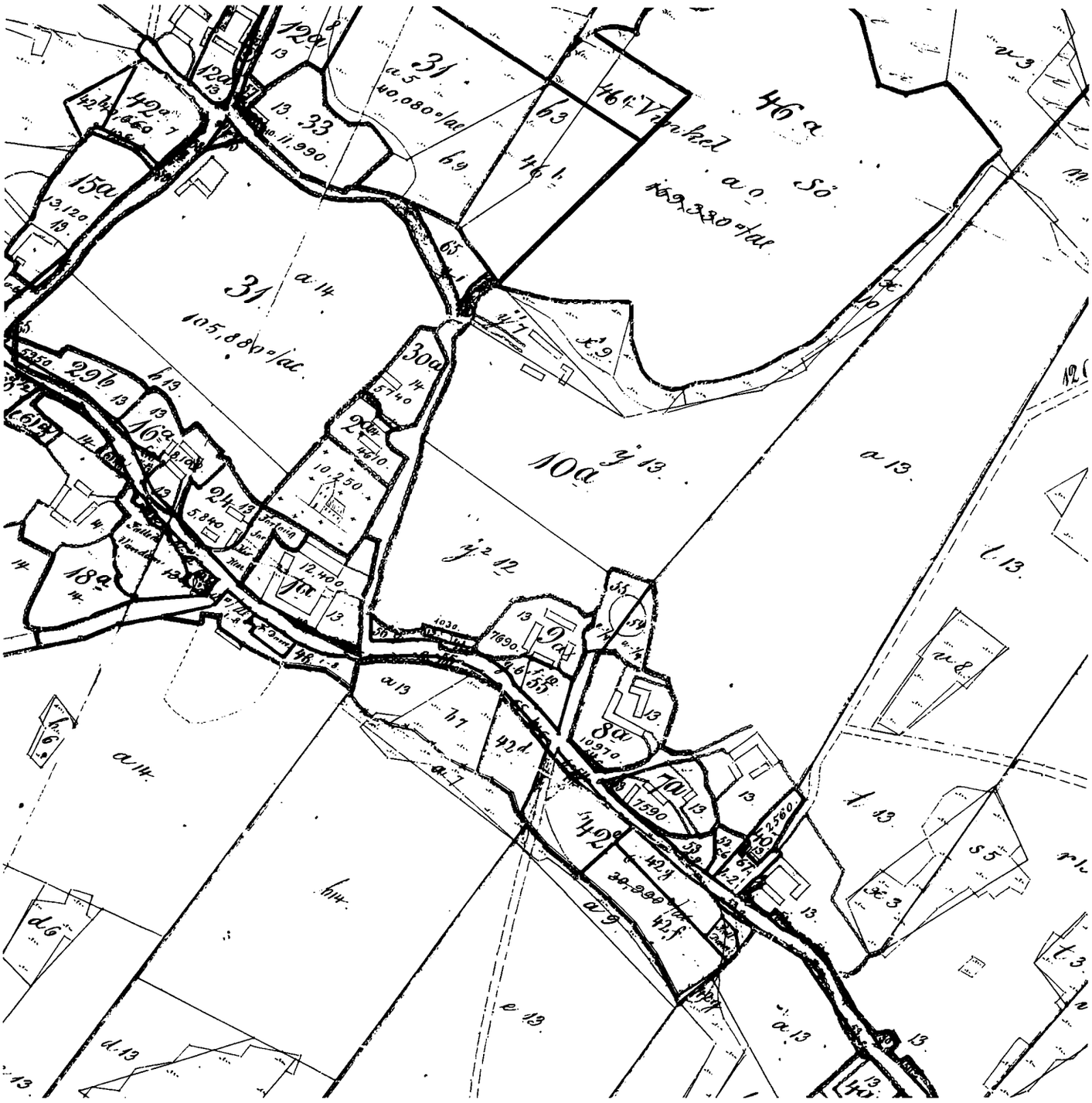

Udsnit af matrikelkort over Vinkel, som det var i brug 1864-81. 1:4000.

Beliggenhed:

Vinkel er beliggende ca. 8 km ØSØ for Viborg i et let bølget og højtliggende morænelandskab, der mod nord og vest afgrænses af Nørreå og mod syd af Rind bæk.

Stednavn:

Lokaliteten optræder første gang i de skriftlige kilder i 1263 (Winklæ). Betydningen af navnet er usikker, men sigter formodentlig til bøjningen på Nørreå, der omgiver sognet mod nord og vest.

Byen før:

Med sin beliggenhed midt i jorder af god beskaffenhed har Vinkel altid hørt til blandt Viborg-egnens største landsbyer. Byen bestod i 1682 af 25 gårde og 6 jordløse huse, dens jordtilliggende var på 545 tdr. land og hartkornsvurderingen var 76.8 tdr.

Udskiftningen fandt sted i årene 1791-93 og gårdene overgik til selveje i 1796.

En af tidligere tiders vigtigste forudsætninger for bosættelse var nem adgang til vand. Vinkels beliggenhed og form står da også i nøje forbindelse med forløbet af en nu bortdrænet bæk og beliggenheden af den nu udtørrede, men tidligere 10 tdr. land store Vinkel sø. Bækken løb på sydsiden af den nuværende Vinkelvej og

Luftfoto jan. 1981.

langs den og langs gyden mellem søen og kirken lå byens gårde og huse. Sammenlignes 1844-matrikelkortet og det nyeste luftfotografi ses, at denne grundstruktur ikke er ændret stort. Gårdene ligger stadig hvor de altid har ligget og den senere tilkomne bebyggelse har gradvist fundet plads langs tidligt udstukne linier: På tofterne langs den blødt svungne bygade, langs de gamle driftsveje og på den grund, der blev dannet ved opfyldningen af det største af byens mange gadekær.

Byen idag:

Vinkel er en by, der giver indtryk af at have gennemgået en naturlig og organisk udviklingsproces. Først i de allerseneste år har en firkantet parcelhusbebyggelse i byens sydlige del bragt lidt uorden i systemet, men dog ikke mere end at Vinkel stadigvæk er en god og interessant landsby med alle de karakteristika, der hører til en sådan: En uregelmæssig og naturgiven form, en varieret bebyggelse, som både forenes og adskilles af haver, træer og hegn. Sine steder går markerne endnu op til bygaden, hist og her ligger endnu en stump toft og giver græsning til en kalv eller to og flertallet af haverne er ikke blot til pynt, men rummer udover blomster og bede også kål og kartofler.

I byen er:	Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af apsis, kor og skib samt et middelalderligt tårn). Missionshuset »Elim« (Opf. 1895 efter tegning af pastor Ohrt). Forsamlingshus (Nuv. bygn. opf. 1937 efter tegning af arkitekt Nielsen, Kjellerup. Indeholder 1 sal på 120 m^2 og 1 lokale på 37 m^2. Gode køkken-, garderobe- og toiletforhold). Skole (Opf. 1927. 6 klassetrin). Byen havde førhen mejeri (opf. 1913) og motormølle.
Dagligvareforretninger:	Brugsforening (Opr. 1897). Købmandshandel.
Anden virksomhed:	Forsk. håndværksforretninger.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen. Sparekassebus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Bjerringbro.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Zone 3.
Lokalplaner:	Viborg byråd har den 26.9. 1978 vedtaget et forslag til lokalplan (Nr. 22) for Nørrefælled i Vinkel. Planen indeholder bestemmelser for et nyt boligområde i den nordvestlige del af byen (matr.nr. 30a og 31a), der skal kunne indeholde ca. 35 beboelsesbygninger, hvoraf 3 kan placeres i forbindelse med mindre erhvervsvirksomheder.
Bygninger nævnt i katalogen:	Vigstrupvej 6. Vinkelvej 175.
Særlige bemærkninger:	Danmarks ældste bondegård, den såkaldte »Vinkelgård« fra ca. 1640, der tidligere var stuehus til »Søgård«, blev 1928 købt af direktør Hjerl-Hansen og flyttet til frilandsmuseet på Hjerl Hede.

Bruunshåb

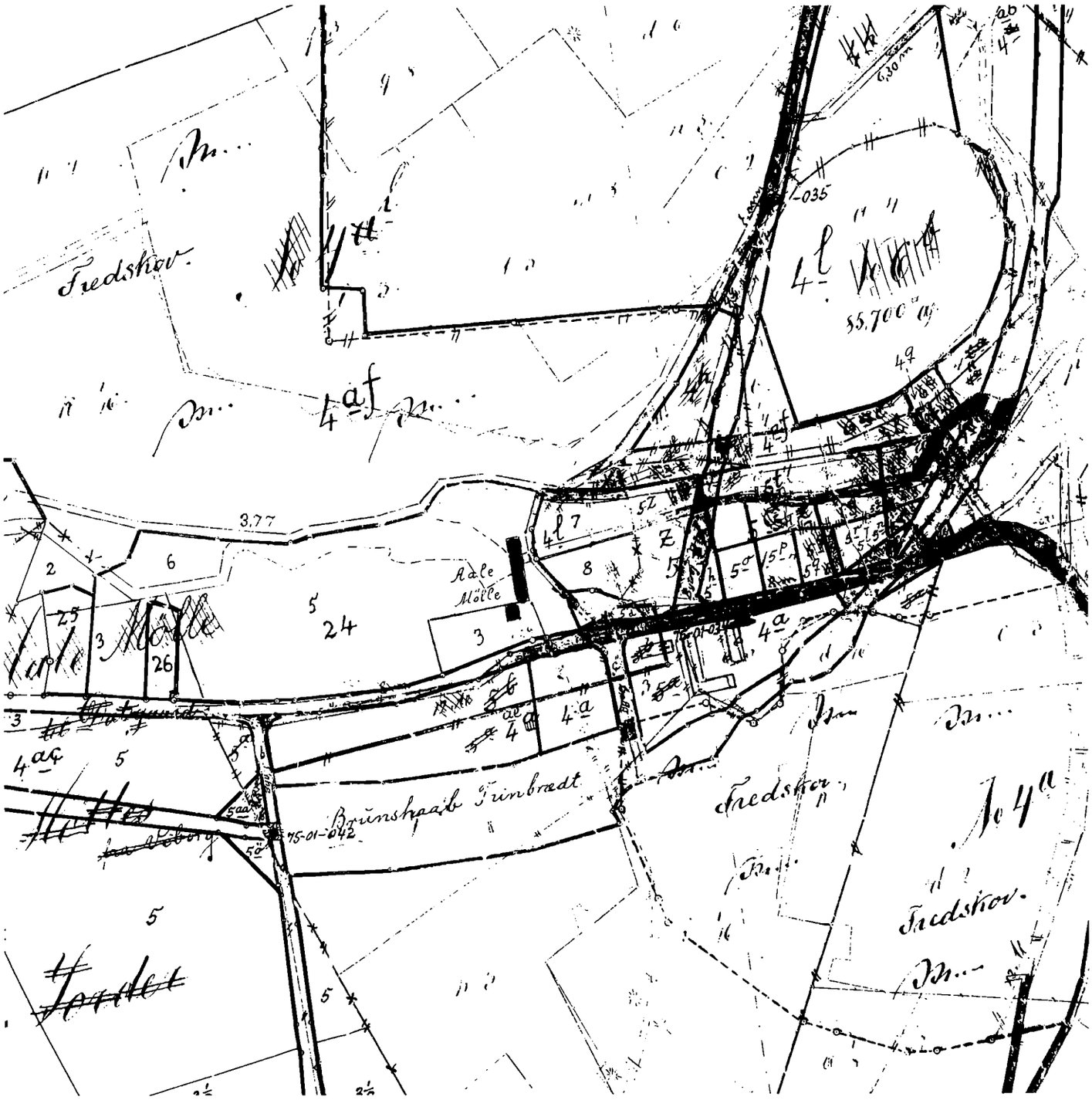

Udsnit af matrikelkort over Bruunshaab (Ll. Asmild), som det var i brug 1864-1943. 1:4000.

Beliggenhed:

Bruunshåb er beliggende ca. 4 km syd-øst for Viborg på sydsiden af den fredede Mølleådal.

Stednavn:

Byen Bruunshåb er opvokset omkring den gamle Aale mølle, hvis navn kommer af det betydelige ålefiskeri, der tidligere fandt sted ved vandmøllen. Det nuværende navn stammer fra 1822 og er afledt af familienavnet Bruun.

Byen før:

Aalemølle nævnes første gang i 1541, da dens afgift blev sat til 24 byskæpper mel og en halv tønde ål. I 1682 havde den et jordtilliggende på 6.9 tdr. land og var vurderet til 0.5 tdr. hartkorn.

I 1809 blev møllen købt af fabrikant Bertel Bruun fra Fredericia. Anlægget bestod dengang af 3 møllebygninger, 3 beboelseshuse og Holmgården syd-øst for møllen. Efter i nogle år at have benyttet møllen som valkemølle, lod Bertel Bruun med henblik på klædefabrikation en ny fabriksbygning opføre i 1820. 1824 opførtes tillige nogle arbejderboliger og en skole til arbejdernes børn. Den 21. maj 1909

Luftfoto nov. 1979.

nedbrændte den gamle klædefabrik til grunden og en ny – det nuværende anlæg – blev opført med viborgarkitekten Søren Vig-Nielsen som arkitekt.

Klædefabrikken havde imidlertid svært ved at komme igang igen efter den ufrivillige pause og blev efter en fallit og et par års omskiftelige tilværelse solgt til Janus Smith, hvis virksomhed A/S J. Smiths Papfabrik siden 1920 har haft til huse i møllen.

Byen idag:

Til langt op i dette århundrede bestod Bruunshåb blot af fabrikken og en spredt bebyggelse langs vejen vest for den. I begyndelsen af 1960'erne startede imidlertid et større parcelhusbyggeri på stedet og i løbet af den sidste snes år er antallet af huse i byen blevet forøget med omkring 200. Det har medført, at Bruunshåb i dag mere har karakter af et forstadsvillakvarter end af en selvstændig landsby.

I byen er:

Skole (Opf. 1953. 5 klassetrin + børnehaveklasse).
Forsamlingshus (1 sal på 108 m^2 og 1 lokale på 45 m^2).

Dagligvareforretninger:	2 købmænd.
Anden virksomhed:	Papfabrik. Gartneri.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen. Sparekassebus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Bjerringbro. I perioden 1925-71 var der i Bruunshåb holdeplads for Viborg-Fårup-Mariager jernbanen.
Fredninger:	Mølleådalen vest og nord for byen.
Det omgivende landskab:	Zone 1.
Lokalplaner:	Bruunshåb er udlagt som byzone og partiel byplan for området vedtaget.
Bygninger nævnt i katalogen:	Bruunshåb papfabrik. Vinkelvej 71 og 77.

Rindsholm

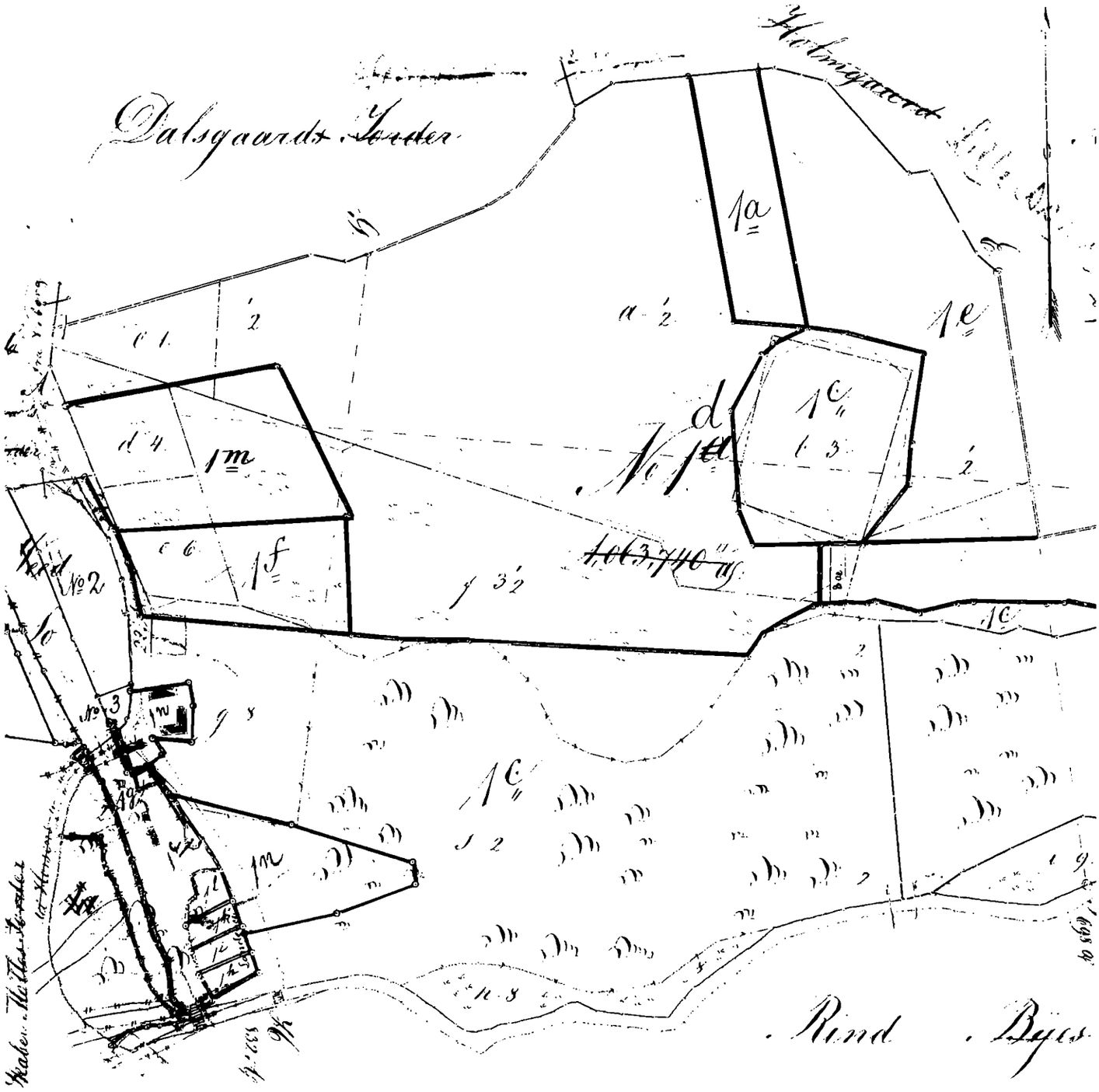

Udsnit af matrikelkort over Rindsholm, som det var i brug 1864-1908. 1:4000.

Beliggenhed:

Rindsholm er beliggende cirka 6 km syd-øst for Viborg i det dalgennemskårne morænelandskab omkring Nørreåens afløb fra Vedsø.

Stednavn:

Byen ligger ved Rinds-holm, en lille halvø, der har navn efter sognebyen Sønder-Rind (se under denne). Området kaldtes oprindelig Skaberris og møllen, som kendes fra 1486, Skaber mølle. I 1844-matriklen benævnes stedet imidlertid Rindsholm og i 1896 ændredes også møllens navn fra Skaber mølle til Rindsholm mølle.

Byen før:

I modsætning til møllen har byen ikke nogen lang historie bag sig. Den er en stationsby og er vokset op som et produkt af Langå-Viborg jernbanen, som blev åbnet i 1863. Da banen blev anlagt, oprettedes af hensyn til byerne øst og syd-øst for Viborg en station ved Århusvejen umiddelbart nord for Skaber mølle. Omkring stationen fremvoksede snart en mindre by, som indtil for få årtier siden udgjorde et af Viborg-egnens mest idylliske småsamfund.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:

I dag er lidt af idyllen gået tabt. Nybyggeri langs den gamle Århuslandevej har i de senere år forvandlet byen fra en lille velafgrænset stationsby til en lang og noget diffus vejbebyggelse. Den maleriske station, som førhen var byens samlende midtpunkt er forlængst jævnet med jorden og tæt bag byen, hvor der tidligere var et meget fint dalstrøg med marker og enge ligger nu en brutalt gennemført fire-sporet hovedvej.

Ikke desto mindre fremtræder Rindsholm stadigvæk som et ganske attraktivt sted med adskillige gode karaktertræk. Blandt disse må først og fremmest nævnes de mange og gode træer, som overalt skaber rum og forbindelse mellem bebyggelsens forskelligartede elementer og som ved kroen og den gamle jernbaneplads formår at samle en lille gruppe huse, så de danner et af egnens mest charmerende bybilleder.

I byen er:

Kro.

Dagligvareforretninger:	2 købmænd. Bageri.
Anden virksomhed:	Dambrug. Foderstofforretning. Plastindustri. m.m.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen. Sparekassebus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Hammel-Århus. (Rindsholm station nedlagt 1970).
Fredninger:	Nordsiden af Nørreå-dalen.
Det omgivende landskab:	Zone 1.
Lokalplaner:	Ingen.
Bygninger nævnt i katalogen:	Rindsholm kro, Rindsholmvej 323. Rindholsmvej 330, Rindsholmvej 344.

Sønder Rind

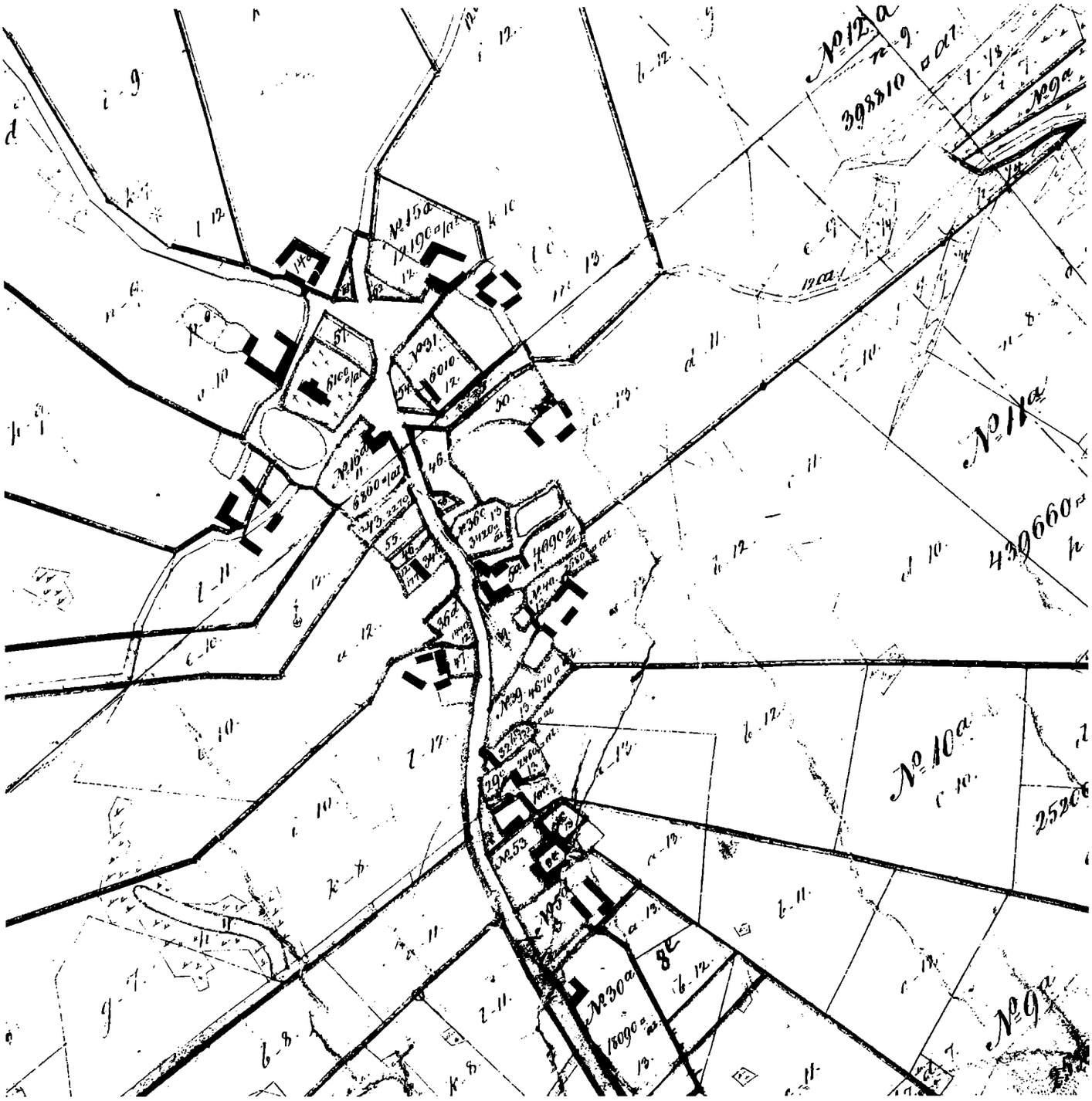

Udsnit af matrikelkort over Sdr. Rind, som det var i brug 1864-93. 1:4000.

Beliggenhed:

Sønder Rind er beliggende i et småkuperet morænelandskab umiddelbart syd for Rindbæk-dalen ca. 8 km syd-øst for Viborg.

Stednavn:

Byen optræder første gang i de skriftlige kilder i 1263 (Rijnd, Rijnzmark). Navnet stammer fra det gammeldanske substantiv rind, der betyder jordryg eller (lille) bjerg og hentyder til byens placering i terrænet.

Byen før:

Sdr. Rind var oprindelig en uregelmæssig vejforteby med centrum omkring kirken, men har efterhånden udviklet sig til en lang og slynget vejby. I 1682 bestod byen af 13 gårde, 3 huse med jord og 8 huse uden jord og var således en efter forholdene ganske stor landsby. Jordtilliggendet var 532.4 tdr. land og byen var vurderet til 55.54 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i 1795 og havde form af en stjerneudskiftning, hvorfor der ikke skete nogen særlig udflytning fra byen.

Som i næsten alle egnens øvrige landsbyer foregik der i Sdr. Rind et betydeligt

Luftfoto nov. 1979.

nybyggeri i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Byen udvidede sig dengang langs vejen mod øst og fik sin karakteristiske langstrakte form med kirken i den ene ende og smeden i den anden.

Byen idag:

Nogen fint sammenklingende enhed er Sdr. Rind ikke.

Byen består primært af gårde og huse fra dette århundrede og der er ikke mellem dens bygninger blevet etableret de nære og udefinerbare relationer, som skaber det helt gode og intime landsbymiljø. En medvirkende årsag hertil er ikke blot byens langstrakte og noget usammenhængende form, men også den hårdhændede modernisering, som en mængde af husene desværre har været udsat for.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af apsis, kor og skib samt et senere tilbygget tårn og våbenhus).
Skole (Opf. 1931. 5 klassetrin + børnehaveklasse).
Forsamlingshus (1 sal med scene på 96 m^2 og 1 lokale på 51 m^2. Gode køkken-, garderobe- og toiletforhold).

Dagligvareforretninger:	Købmandshandel med benzintank. Kombineret tobaks- og chokoladeudsalg samt skomageri.
Anden virksomhed:	Planteskole. Smede- og maskinforretning. Snedkeri.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen. Sparekassebus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Zone 3, Rindbæk-dalen mod nord dog zone 2.
Lokalplaner:	I forbindelse med overdragelse af zoneændringskompetencen fra amt til kommune vil der blive udarbejdet forslag til lokalplan for byen.

Almind

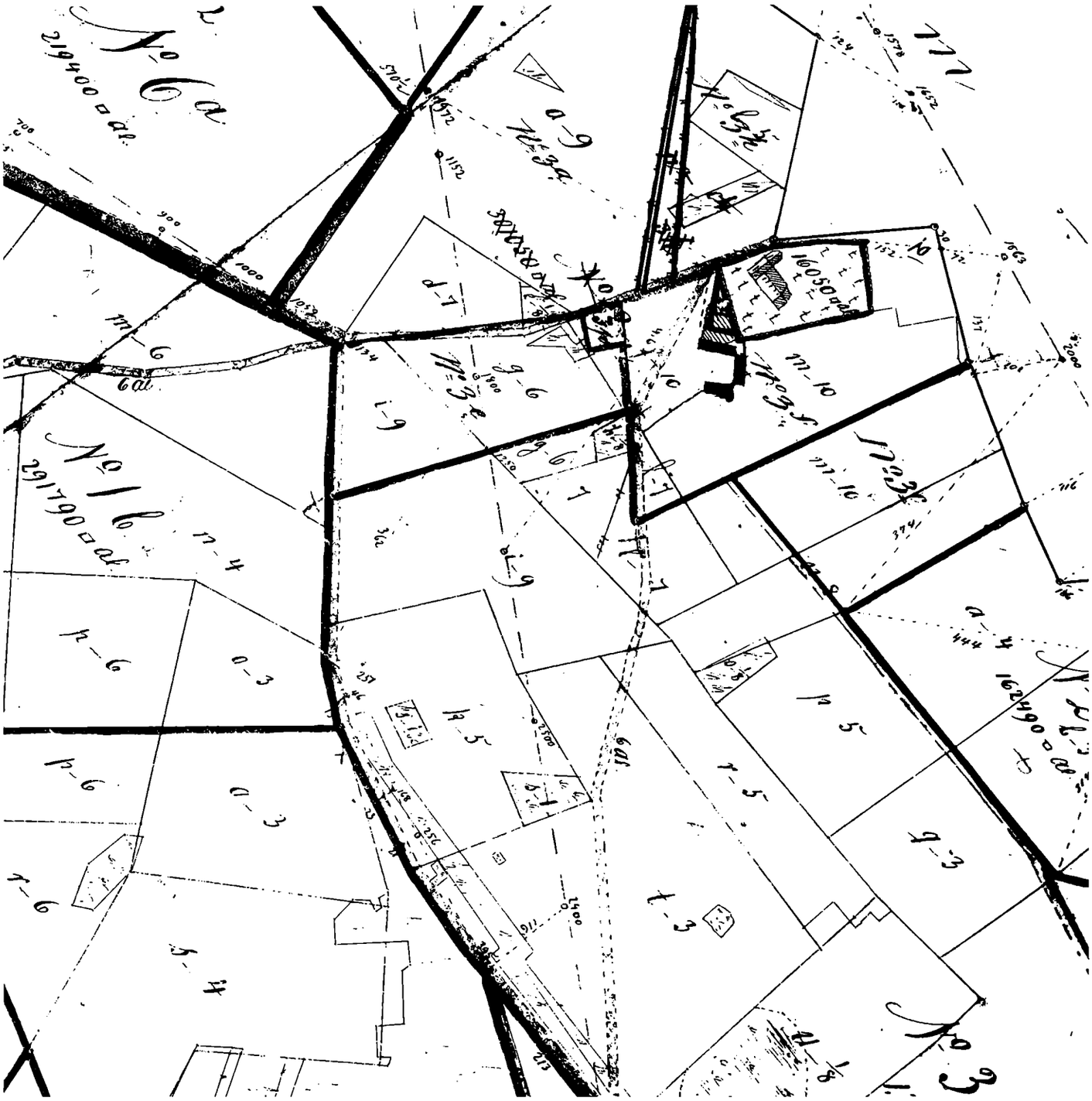

Udsnit af matrikelkort over Almind, som det var i brug til 1892. 1:4000.

Beliggenhed:

Almind ligger cirka 10 km syd for Viborg i et småkuperet morænelandskab mellem Hald sø mod vest og Vedsø mod nord.

Stednavn:

Lokaliteten optræder første gang i de skriftlige kilder i 1451 (Almind. 1499: Alminningh kyrcke). Navnets oprindelse er usikker, men tolkes dels som en afledning af trænavnet alm og dels som en afledning af substantivet alminding, d.v.s. udyrket fællesjord.

Byen før:

Almind er en forholdsvis ny by. Indtil sidste halvdel af 1800-tallet lå kirken alene på bakken i sognets midte og først i århundredets sidste årtier begyndte en by at vokse op omkring den. Begyndelsen blev gjort, da sognets skole i 1855 af praktiske grund blev placeret ved kirken. Siden kom forsamlingshuset og brugsforeningen til og lidt efter lidt antog bebyggelsen form af en lille by.

Byen idag:

Almind er stadig kun en lille by og at den er af nyere dato ses bl.a. ved, at den ikke rummer gårde, men derimod et par større industrivirksomheder i sin midte.

Luftfoto nov. 1979.

Også byens form peger i samme retning. Bebyggelsen er tydeligvis fremvokset langs eksisterende veje og har ikke som i de gamle landsbyer dannet sig eget vejsystem. Nogen harmonisk bydannelse er Almind ikke og både de to industrier og den nye forsamlingshal virker meget dominerende og hver især alt for store i forhold til den beskedne omgivende bebyggelse.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af apsis, kor og skib samt et sengotisk tårn).
Forsamlingshus (Opr. 1888).
Skole (Opr. 1855. Nuv. bygn. opf. 1901 og udvidet i 1959 med tidl. friskoles bygn., opf. 1930. 6 klassetrin + børnehaveklasse).

Dagligvareforretninger:

Brugsforening (Opr. 1901).

Anden virksomhed:

2 større industrivirksomheder.

Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Thorning-Kjellerup.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Mod nord: Zone 2. Mod syd: Zone 3.
Lokalplaner:	I forbindelse med overdragelsen af zoneændringskompetencen fra amt til kommune vil der blive udarbejdet forslag til lokalplan for byen.

Gl. Almind

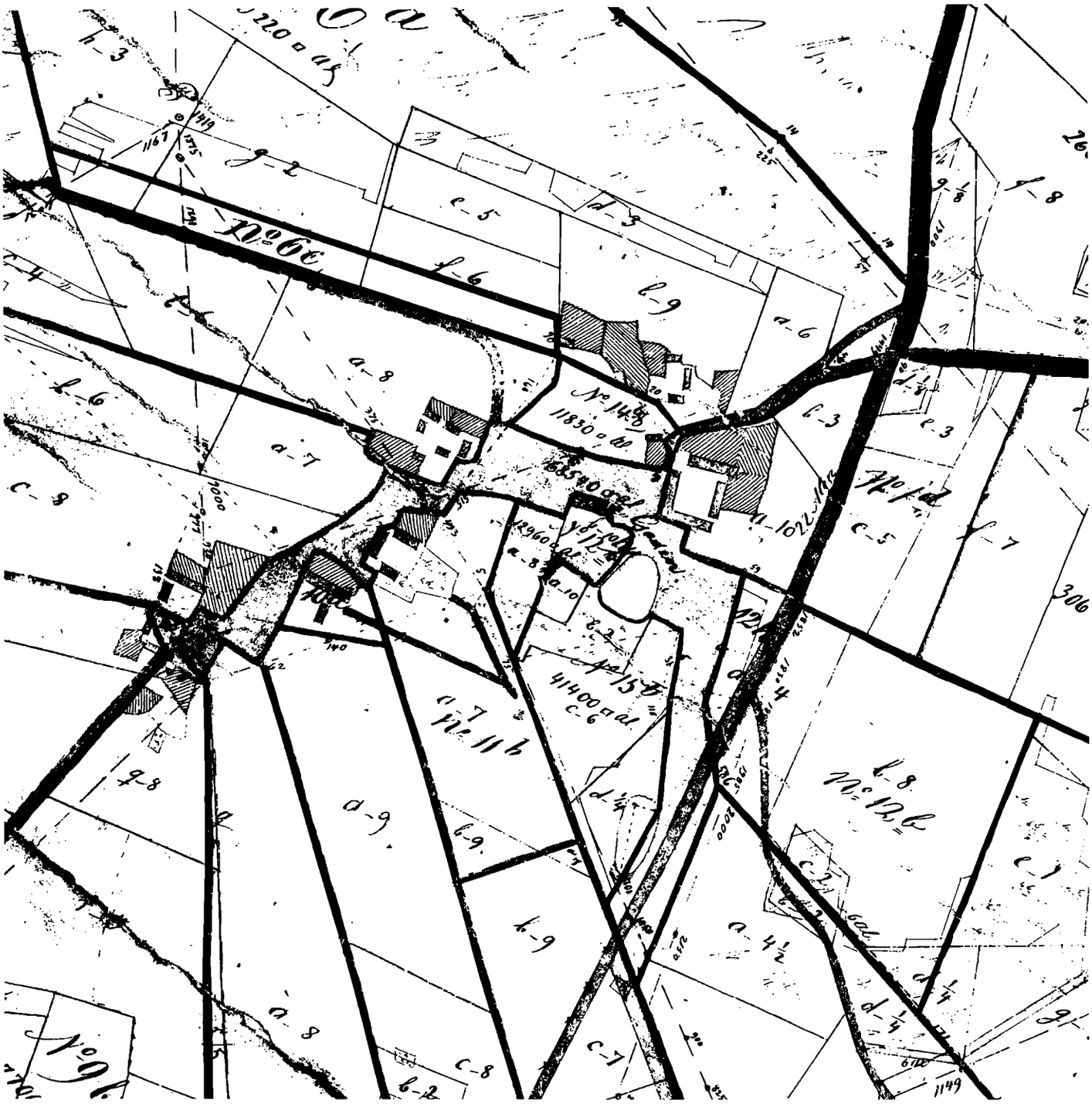

Udsnit af matrikelkort over Gl. Almind, som det var i brug til 1892. 1:4000.

Beliggenhed:

Gl. Almind er beliggende i et småkuperet terræn umiddelbart øst for Hald sø cirka 10 km syd for Viborg.

Stednavn:

Stedet optræder første gang i de skriftlige kilder i 1451 (Almind). Om navnet: se under Almind.

Byen før:

Byen havde tidligere en vis størrelse og bestod i 1682 af 10 gårde. Landgildevurderingen var 35.25 tdr. hartkorn og det opdyrkede areal 344.2 tdr. land.

Udskiftningen på stedet fandt sted i to omgange, i 1795 og i 1797.

Som det ses af matrikelkortet, havde Almind endnu i 1800-årenes midte karakter af en sluttet landsby, men i løbet af den sidste fjerdedel af århundredet gik byen efterhånden i opløsning på grund af udflytningen.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:	Idag fremtræder Almind blot som en usammenhængende samling af gårde og huse og har ikke mere noget landsbypræg.
I byen er:	Der er i Almind ingen faciliteter.
Off. Transport:	Ved hovedvejen: Busruten Viborg-Vejle.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Zone 1.
Lokalplaner:	Ingen.

Grundvad

Udsnit af matrikelkort over Neder Katballe, som det var i brug 1867-1973. 1:4000.

Beliggenhed:

Grundvad er beliggende ved hovedvej A 13, hvor denne krydser Mostgård bæk ca. 12 km syd for Viborg.

Stednavn:

Stedets navn er oprindelig knyttet til bækken og er sammensat af adjektivet grund = grundet, lav og substantivet vad = vadested.

Byen før:

Før begyndelsen af 1930'erne, da mejeriet blev opført, var der ingen bebyggelse ved Grundvad. Placeringen af mejeriet ved hovedvejen gav imidlertid anledning til, at både smedie, motormølle og købmandshandel snart fulgte efter, således at et lille lokalt servicecenter etableredes på stedet.

Byen idag:

I den mellemliggende tid er der ikke sket stort andet i Grundvad end, at mejeriet er blevet nedlagt og en fabrik indrettet i dets bygninger, at smedien er vokset til en stor landbrugsmaskinforretning og at der er blevet bygget nogle få huse. Stedet er stadig, hvad det var fra begyndelsen: En lidt tilfældig bebyggelse ved hovedvejen.

Luftfoto nov. 1979.

Dagligvareforretninger:	Købmandshandel.
Anden virksomhed:	Motormølle. Maskinforretning. Køkkenelementfabrik.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 1 gang om ugen.
Off. transport:	Busruten Viborg-Vejle.
Fredninger:	Adskillige gravhøjsfredninger.
Det omgivende landskab:	Mod vest: Zone 2. Mod øst: Zone 3.
Lokalplaner:	Ingen.

Lysgård

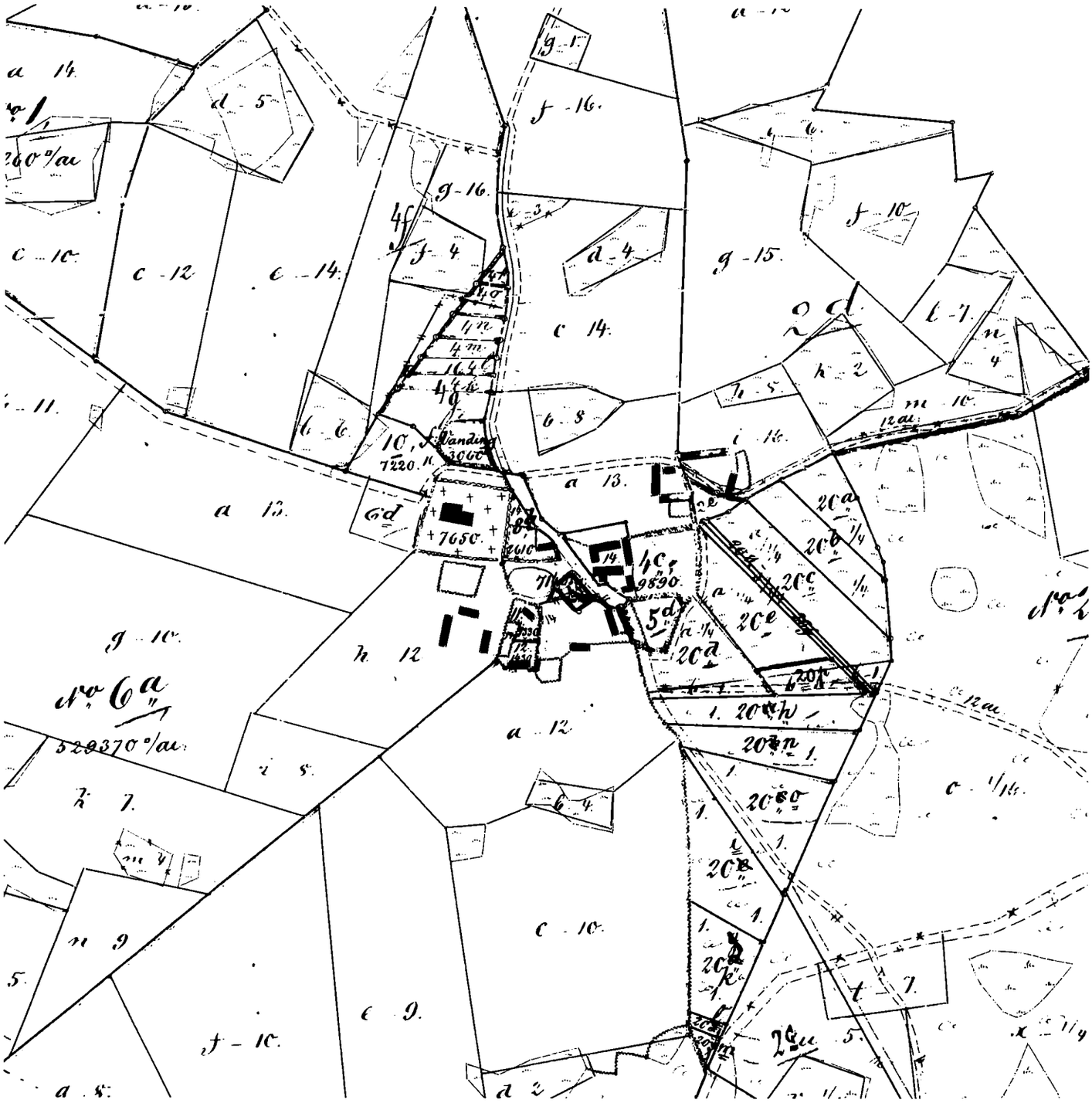

Udsnit af matrikelkort over Lysgaard, som det var i brug 1866-1907. 1:4000.

Beliggenhed:

Lysgård er beliggende ca. 13 km syd for Viborg i det højtliggende, småbakkede morænelandskab syd for Hald sø.

Stednavn:

Byen kendes fra 1452 (Lyusgardt). Forleddet i navnet er sandsynligvis enten det gammeldanske adjektiv eller det enslydende substantiv lius = lys og efterleddet det ligeledes gammeldanske substantiv garth i betydningen bondegård.

Byen før:

Lysgård er vokset op omkring det lille kær, som ligger umiddelbart øst for kirken og har aldrig været andet end en ganske lille landsby. I 1682 lå der på stedet 3 gårde og 3 huse med jord, byens areal under plov var 98.1 tdr. land og den var vurderet til 9.6 tdr. hartkorn.

Fra udskiftningen, som fandt sted i 1798 og frem til andelstiden i slutningen af 1800-tallet skete der ikke stort i Lysgård. Omkring århundredeskiftet oplevede den lille by imidlertid en efter forholdene voldsom ekspansion, idet der inden for ganske få år både blev opført ny skole, brugsforening, forsamlingshus og adskillige beboelseshuse.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:

Den form som byen dengang antog er stort set bevaret uændret til idag og der har i den mellemliggende tid kun været en beskeden byggeaktivitet på stedet. Lysgård fremtræder stadig som en forholdsvis uspoleret landsby.

Et af de træk, som er med til at give byen en identitet er bebyggelsen på den ene side af Blichersvej nord for kirken. Denne husrække, som rejser sig som et bolværk mod de grønne marker på den anden side af vejen, har en stor visuel effekt og skaber samtidig harmoni i bybilledet, idet den fremhæver kirken som byens markante midtpunkt.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af kor og skib samt et nyere våbenhus i syd).
Forsamlingshus (Opr. 1903. 1 sal på 175 m^2. Gode køkken-, garderobe- og toiletforhold).
Museum, »Æ Bindstouw« (Opr. 1952 i en rekonstruktion af den skolebygning, hvortil St.St. Blicher, der var præst i Lysgård 1819-25, henlagde handlingen i flere af sine fortællinger).

	I byen var førhen skole (opf. 1901, nedlagt 1970).
Dagligvareforretninger:	Brugsforening (Opr. 1903).
Anden virksomhed:	Smedeforretning. Maskinstation.
Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne. Lyshøj med Blichermonumentet.
Det omgivende landskab:	Zone 2.
Lokalplaner:	Ingen.

Katballe (Neder Katballe)

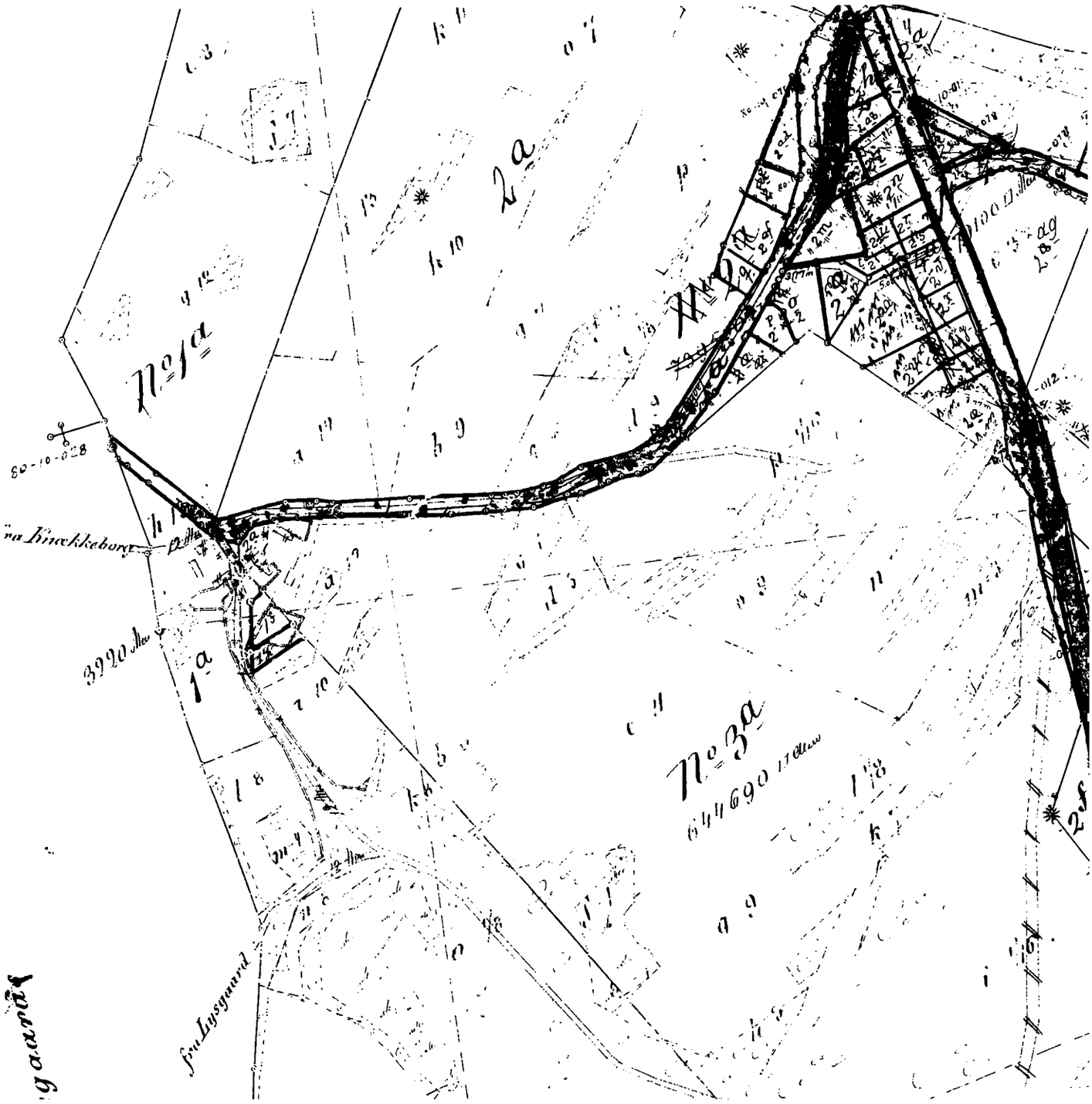

Udsnit af matrikelkort over Neder Katballe, som det var i brug 1867-1973. 1:4000.

Beliggenhed:

Katballe ligger godt 10 km SSV for Viborg i overgangen mellem nordad skrånende terræn og jævnt højt land. Byens lille klynge af tre gårde og et hus er samlet om et vejkryds med veje mod Dollerup, Grundvad, Lysgård (første gang omtalt i skriftlige kilder 1467).

Stednavn:

Forleddet i navnet er dyrenavnet Kat, efterleddet har med en jævnt stigende forhøjning i terrænet at gøre.

Byen før:

I 1682 var der i Katballe 1 gård, skyldsat til 6.84 tønder hartkorn og med et dyrket areal på 67,8 tønder land. Udskiftninger skete 1791.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:

Den tætte gårdbebyggelse under en krone af høje træer har ved sit vejnet og gårdsanlæggenes ældre plankarakter samt marktilligendernes klare stejerneudskiftede form præg af den typiske lille-landsby fra 2. halvdel af det 19. århundrede. Det eneste hus, der er udover de tre gårde, er en net villa (aftægtshus) i jugendstil.

Katballe har ingen faciliteter eller virksomheder udover den landbrugsmæssige.

Fredninger:

N. for Katballe ligger den store Hald sø fredning.

Det omgivende land:

Katballe er helt omgivet af zone II.

Bygninger nævnt i kataloget:

Slejgård, Bisballevej 19.

Dollerup

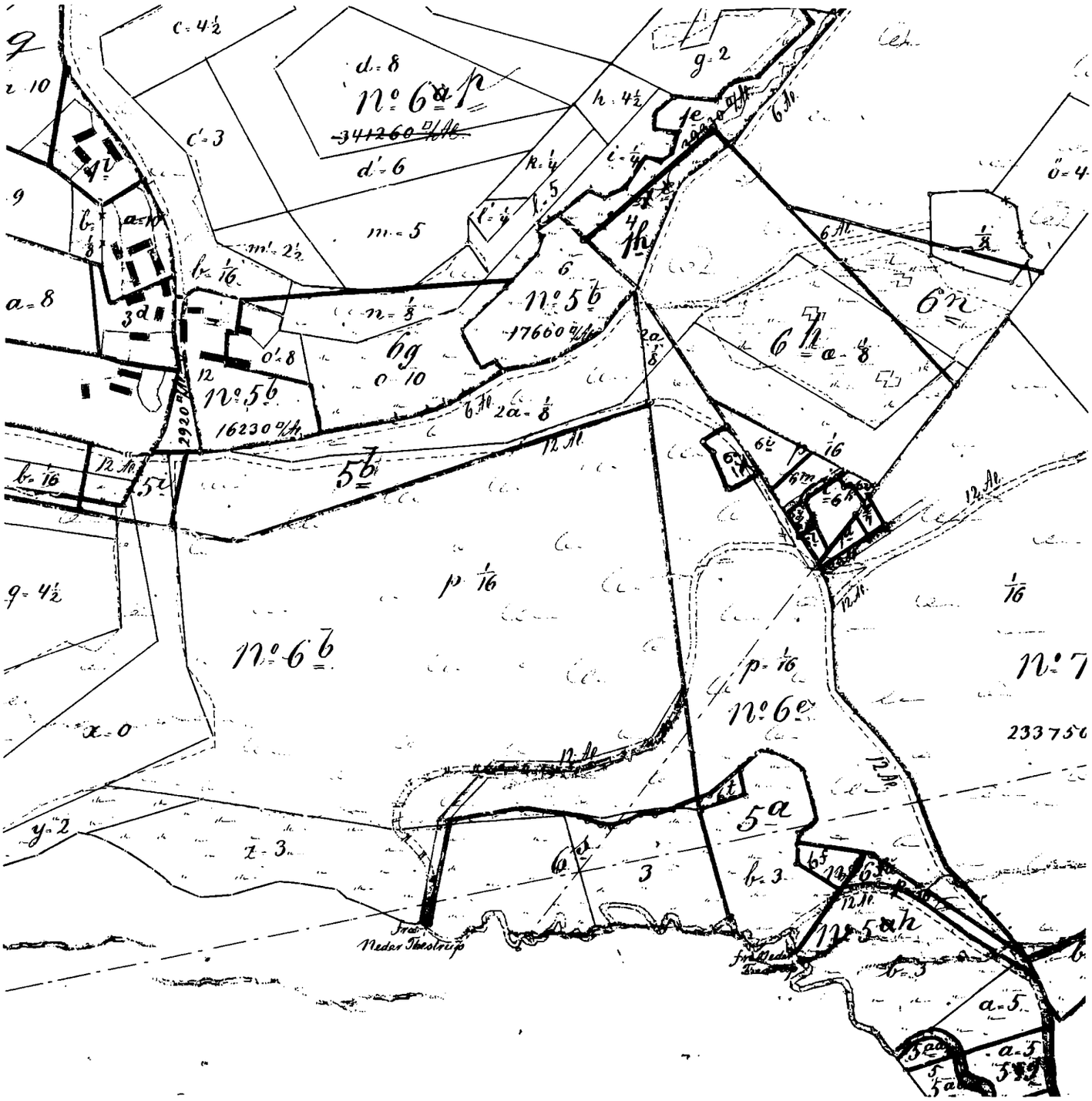

Udsnit af matrikelkort over Dollerup, som det var i brug 1864-1908. 1:4000.

Beliggenhed:

Dollerup er beliggende ca. 11 km syd for Viborg i det dramatisk storslåede morænelandskab umiddelbart syd for Dollerup bakker for enden af Hald sø.

Stednavn:

Byen omtales første gang i 1516-18 (Doldrvp, Doldrop): Navnet er en afledning af den oprindelige benævnelse, nemlig Daltorp, hvis efterled viser, at byen sandsynligvis er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før:

Den oprindelige landsby lå – og ligger – i den lille nord-syd gående dal øst for den fritliggende kirke på bakketoppen.

Landsbyen bestod i 1682 af 4 gårde og 2 jordløse huse, dens opdyrkede areal var 111.1 tdr. land og vurderingen var 13.51 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i år 1800.

Dollerup mølle lidt længere østpå ved søen kendes fra 1587 og havde i 1682 6.8 tdr. land under plov og var vurderet til 0.53 tdr. hartkorn.

I 1851 blev møllen omdannet til tricotagefabrik og en bebyggelse bestående af bl.a. arbejderboliger skød snart op på bakken vest for fabrikken. Denne bebyg-

Luftfoto nov. 1979.

gelse udviklede sig med tiden til en lille by og efter at brugsforeningen var blevet placeret ved vejforgreningen på bakkens top, var den nye bys centrum fastlagt og den gamle landsby stillet helt i skyggen.

Byen idag:

Dollerup er en af Viborg-egnens mest maleriske småbyer – ikke fordi den rummer et stort antal interessante bygninger, men på grund af dens smukke beliggenhed, vejenes slyngede forløb, vandet, træerne og den gode samklang, der er mellem bebyggelsen og det omgivende landskab.

Som en følge af byens beliggenhed i det bakkede terræn er dens form og udstrækning ikke umiddelbart overskuelig og Dollerup byder derfor på en række overraskende visuelle oplevelser, som forlener stedet med en ikke ubetydelig charme. Nogen homogen bydannelse er Dollerup ikke, idet den består af tre dele med hver sin karakter. Mod vest nede i dalen den gamle landsby, som sammen med den kullede kirke og den ensidige landevejsbebyggelse danner en lille enhed for sig. Omkring vejforgreningen på bakkens top ligger den nye bebyggelse, som set fra nord med sin opbygning i flere niveauer næsten kan virke sydlandsk, men

som betragtet fra syd, fra den af ørreddamme kvadrerede dalbund helt skifter karakter og med røde træhuse i en nåletræsbevoksning istedet leder tanken mod nord. Og på den anden side af bakken, nede i dalen ved åen, ligger møllen og former omkring sig sit eget grønne miljø.

I byen er:

Kirke (En romansk kvaderstensbygning bestående af kor og skib samt et senere tilbygget våbenhus i vestgavlen).
I byen var tidligere forsamlingshus og skole.

Dagligvareforretninger:

Brugsforening.

Anden virksomhed:

Fabrik.
Dambrug.

Øvrige faciliteter:

Biblioteksbus 2 gange om ugen.

Off. transport:

Ingen.

Fredninger:

Kirkeomgivelserne.
Arealerne omkring Hald sø.

Det omgivende landskab:

Zone 1.

Lokalplaner:

Ingen.

Bygninger nævnt i katalogen:

Dollerup gl. skole, Stanghedevej 33.

Særlige bemærkninger:

Med sin beliggenhed i et af landets mest karakteristiske og samtidig mest besøgte naturområder er Dollerup en by, der bør behandles med stor skønsomhed.

Byens enkelte huse er ikke særlig bemærkelsesværdige, men de føjer sig efter terrænet på en god og naturlig måde og giver i det store og hele stedet en venlig og harmonisk fremtræden. Større nybyggeri tåler det omgivende landskab ikke, men enkelte velafstemte huse kan endnu finde plads på ubebyggede grunde mellem de eksisterende bygninger.

Stanghede

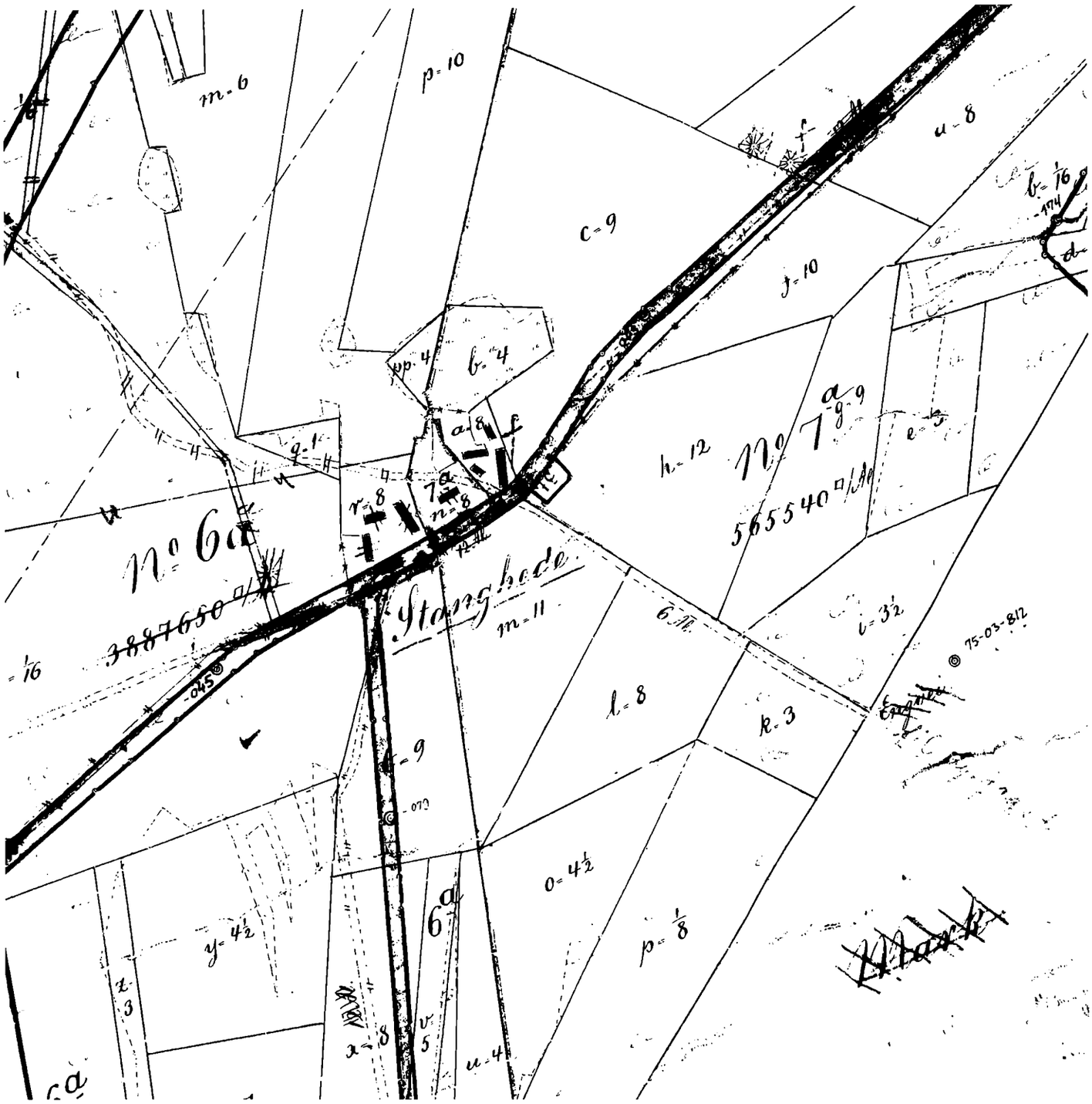

Udsnit af matrikelkort over Stanghede, som det var i brug 1864-1955. 1:4000.

Beliggenhed:

Ca. 10 km SSV for Viborg på kanten af det høje hedeplateau V. for Hald sø. Stanghede gennemskæres af Viborg-Herning landevej og vejen fra Finderup til Dollerup. Omkring byen ligger heder, marker og plantager.

Stednavn:

Lokaliteten nævnes første gang i de skriftlige kilder i 1525. Navnet har forbindelse med »stang«. Muligvis har der været en indhegning på stedet, og stedet har navn efter de pæle, som dannede hegnet.

Byen før:

Stanghedes beliggenhed just før heden mod syd fra Viborg har gjort den til en station for de vejfarende. I 1800-årene var her kro.

I 1682 lå her kun 1 gård med et dyrket areal på 68,8 tdr. land. Gården var vurderet til 4,52 tdr. hartkorn.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:	Stanghedes 3 gårde og 1 hus ligger tæt samlet på begge sider af vejen Viborg-Herning men nord for bivejen under en paraply af høje træer. Bebyggelsen er karakteristisk og monumental, skarpt afgrænset mod det omkringliggende land. Trods ombygninger og nogle uheldige tilføjelser er bebyggelsen stadig værdifuld.
I byen er:	Ingen forretninger.
Off. transport:	Bussen Viborg-Herning.
Fredninger:	Området omkring Hald sø er fredet ved deklaration.
Det omgivende landskab:	Stanghede ligger i Zone 1.
Lokalplan:	Ingen.

Fallesgårde

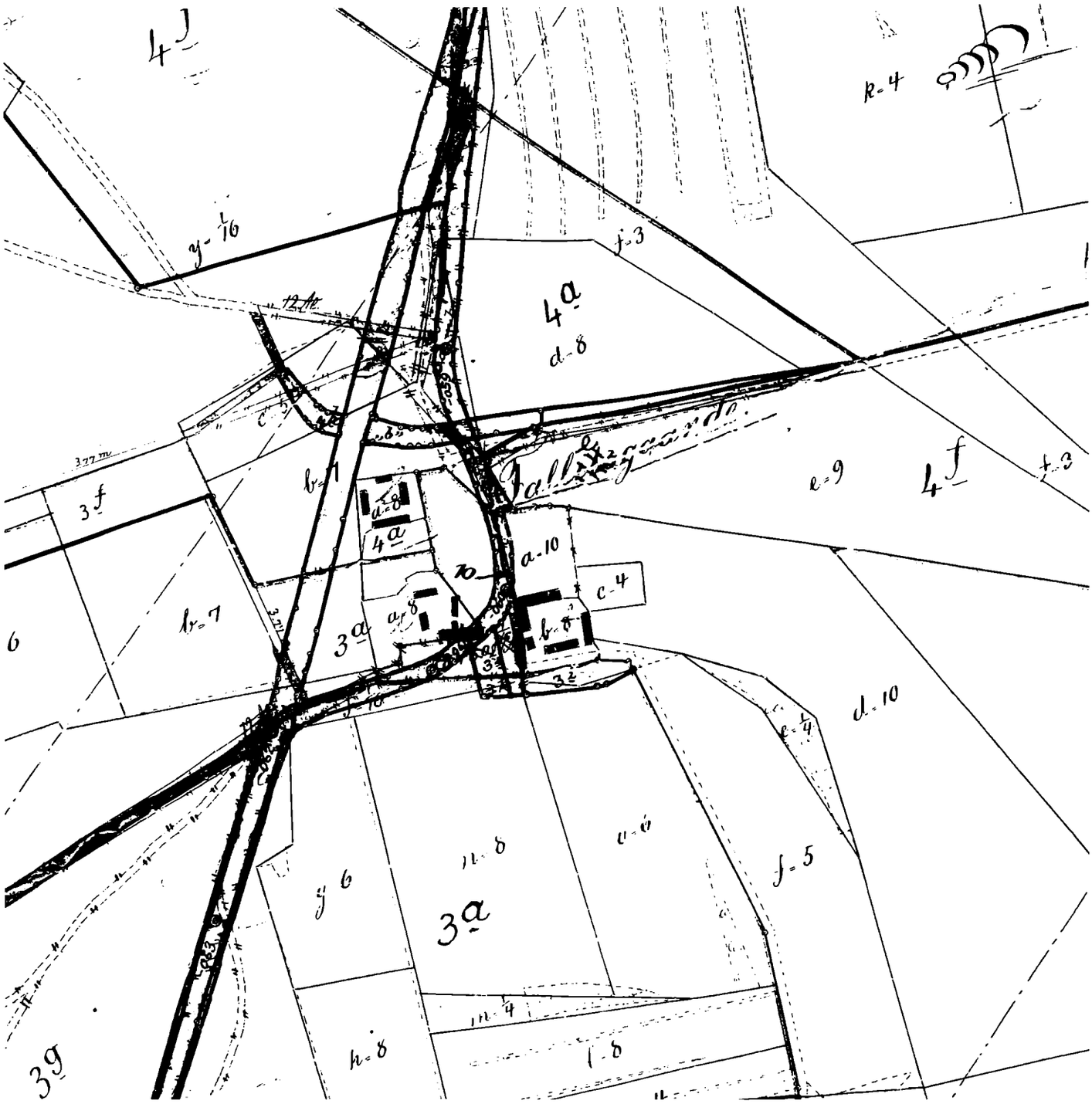

Udsnit af matrikelkort over Fallesgaarde, som det var i brug 1864-1955. 1:4000.

Beliggenhed:

Inderst i et dalføre, der åbner sig mod vest, ligger den beskedne bebyggelse langs dalens sydside i en afstand af ca. 12 km fra Viborg i skæringen af Viborg-Herninglandevej og veje til Grønhøj og Dollerup.

Stednavnet:

Knytter sig til skovstrækning kaldet »Falwith«, hvis sidste led betyder skov, første led betyder »Fald«=skråning, skrænt.

Byen før:

Fallesgårde bestod i 1682 af 3 gårde, skyldsat til 9.38 tdr.htk. og med et dyrket areal på ialt 106,2 tdr. land. I sidste århundrede var her smedie. Den nord-sydgående landevej slog et sving over dalbunden.

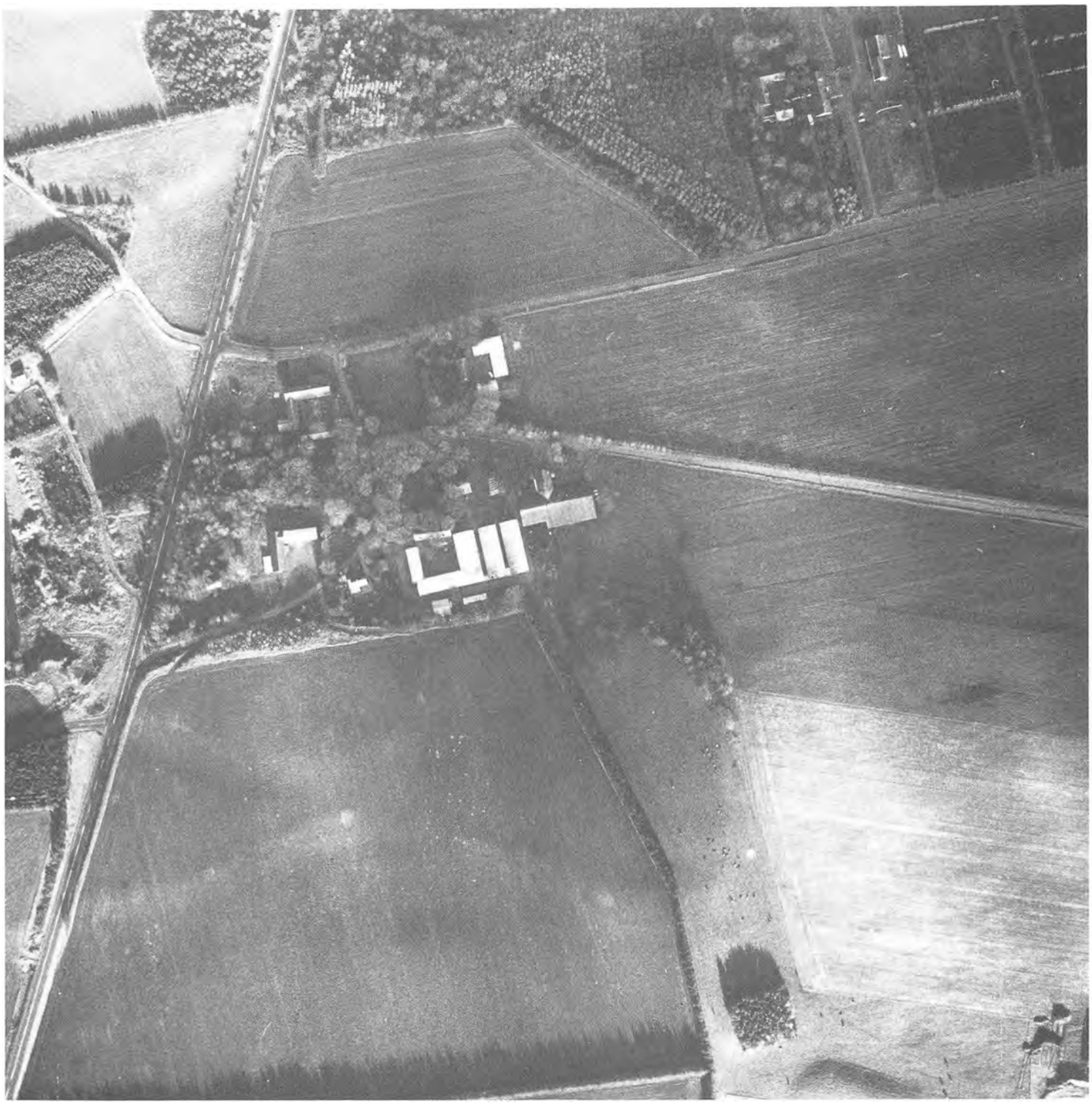

Luftfoto nov. 1979.

Byen nu: Fallesgårde har bevaret sin karakter af tilbagetrukkethed under dalbrinken med en ganske fyldig bevoksning mellem de fire gårde og eneste hus. Den gamle vej som holdt sammen på bebyggelsen tidligere er endnu i brug.

Bortset fra landbrugsvirksomhed findes ingen virksomhed og ingen særlige faciliteter.

Off. transport: Bussen Viborg-Herning.

Fredninger: Ingen.

Det omgivende landskab: Zone II.

Lokalplan: Ingen.

Finderup

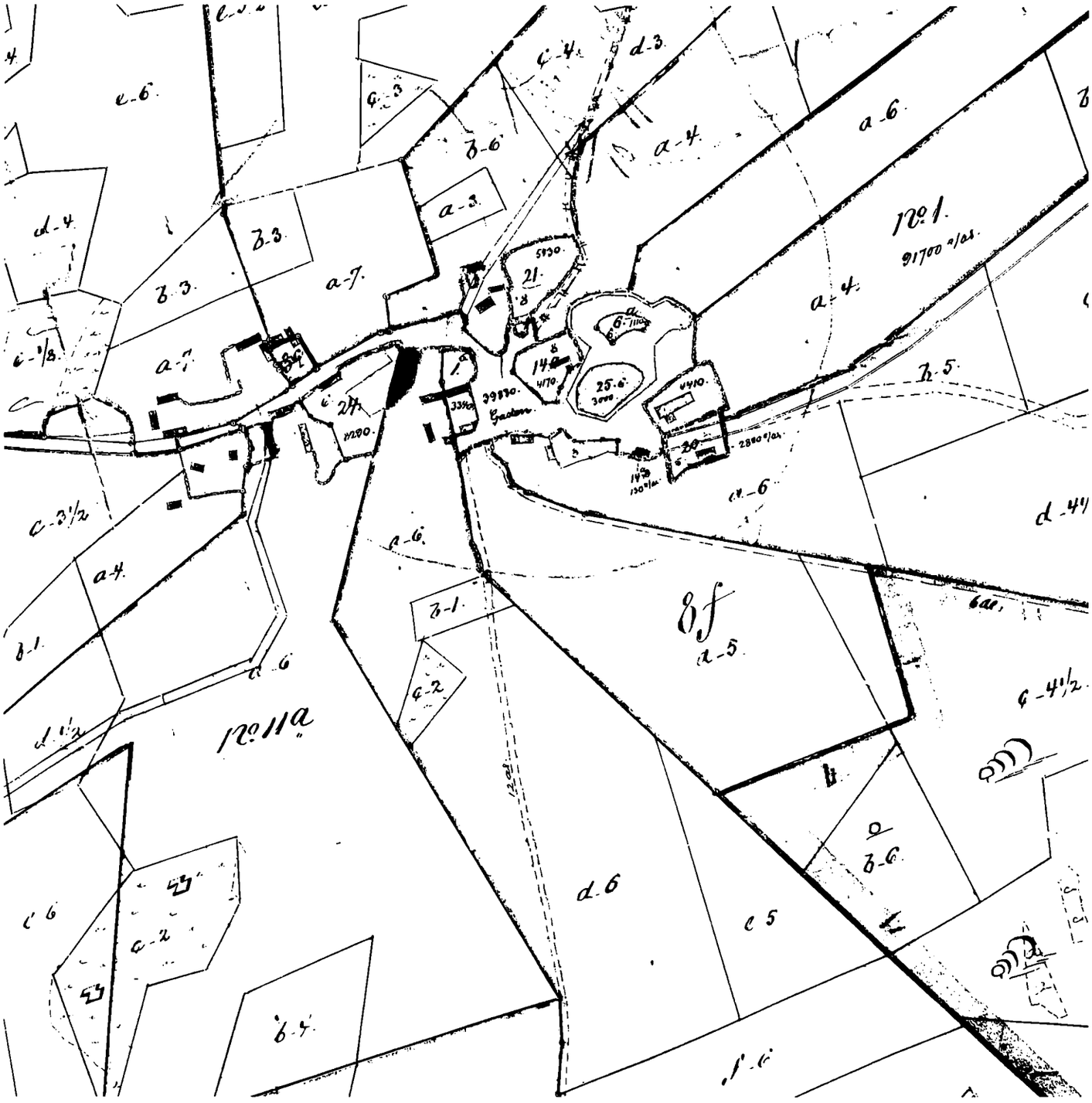

Udsnit af matrikelkort over Finderup, som det var i brug 1864-1911. 1:4000.

Beliggenhed:

Finderup er beliggende ca. 7 km VSV for Viborg i et uregelmæssigt bakkelandskab og omgivet af jorder af ret ringe beskaffenhed. Store arealer i byens nærhed er dækket af plantager.

Byen før:

Finderup er vel nok en af Viborg-egnens bedst kendte lokaliteter, idet Erik Klipping Sct. Cecilienat (22.11.) 1286 blev myrdet i en lade i byen. Efter mordet blev laden brændt af og på dens sted rejstes kort efter, formodentlig allerede i 1287 et bodskapel. I 1891 blev der på bekostning af etatsråd Thor Lange rejst et granitkors på det sted, hvor kapellet antoges at have ligget. Nyere teorier går dog ud på, at den nuværende sognekirke er det ombyggede bodskapel og at de murrester, som er fundet ved mindekorset stammer fra den ældste sognekirke. Byen er en slynget vejby, som er vokset op omkring et stort gadekær. Den rummede i 1682 12 gårde og 3 jordløse huse, byens jorder udgjorde 362 tdr. land og den var vurderet til 25.42 tdr. hartkorn.

Udskiftningen fandt sted i 1799 og i 1802.

Luftfoto jan. 1981.

Byen idag:

Indtil for få år siden fremtrådte Finderup endnu som en sluttet landsby med en omkringliggende ring af gårde. Indenfor de senere år er den lille selvgroede landsbys rammer imidlertid blevet sprængt ved at to standardudstykninger med parcelhuse er blevet hægtet på byen. Dette, sammen med opførelsen af miljøfremmede huse i den gamle bykerne, har betydet, at Finderup idag fremtræder som en noget uharmonisk og karakterløs by.

I byen er:

Kirke (En hvidkalket kampestensbygning med munkestenshjørner bestående af kor og skib fra senromansk tid samt forlængelse, våbenhus og tårn fra 1791).
Kro.
I byen var tidligere skole, forskole og forsamlingshus.

Dagligvareforretninger:

Brugsforening.

Anden virksomhed:

Neonskiltefabrik.

Øvrige faciliteter:	Biblioteksbus 2 gange om ugen. Sparekassebus 1 gang om ugen.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Kirkeomgivelserne.
Det omgivende landskab:	Mod vest: Zone 2. Mod øst: Zone 3.
Lokalplaner:	I forbindelse med overdragelse af zoneændringskompetencen fra amt til kommune vil der blive udarbejdet forslag til lokalplan for byen.
Særlige bemærkninger:	En fortsat udvidelse og afrunding af byen synes at ville være en naturlig konsekvens af det allerede foretagne nybyggeri.

Ravnstrup

Udsnit af matrikelkort over Ravnstrup, som det var i brug 1864-1901. 1:4000.

Beliggenhed:

Ravnstrup er beliggende 8 km øst for Viborg i et småkuperet morænelandskab, der gennemstrømmes af Fiskbæk å, Gårsdal bæk og Kjeldbæk.

Stednavn:

Lokaliteten kendes fra 1440 (Raffestrup). Navnet er sammensat af det gammeldanske mandsnavn Rafn og efterleddet torp, hvilket antyder, at byen er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før:

Den gamle landsby Ravnstrup er placeret i terrænet med omhu og har en næsten klassisk beliggenhed ved åen med agerland og brede engstrækninger i sin nærhed.

Byen bestod i 1682 af 1 vandmølle og 5 gårde, det opdyrkede areal var 285.5 tdr. land og den var vurderet til 15.34 tdr. hartkorn.

Ravnstrup blev udskiftet i årene efter 1805, men bevarede karakteren af sluttet landsby til langt op i århundredet. Med anlægget af Viborg-Skive jernbanen i 1864 begyndte imidlertid en udvikling, som på længere sigt skulle få stor betydning for byen.

Den første jernbanelinje gik, således som det endnu tydeligt kan aflæses i

Luftfoto nov. 1979.

terrænet, tværs gennem den nuværende bebyggelse. Ved anlægget af banen bestemtes det, at stationen ikke skulle ligge i eller ved den gamle landsby, men ved hovedvejen. Det medførte, at en ny bebyggelse snart skød op omkring stationen og langs hovedvejen og at den oprindelige by hurtigt mistede sin betydning.

Først i 1940'erne blev den gamle linieføring ændret og den nye etableret nord for byen hvor også den nye station blev placeret. Byens tyngdepunkt var nu igen forrykket, men kun for en kort bemærkning. Ravnstrup station blev nedlagt i 1970.

Byen idag:

Det er således ikke uden grund, at Ravnstrup idag fremtræder som en splittet by med en noget usammenhængende bebyggelse.

Den oprindelige landsby er idag klemt inde mellem jernbanen på den ene side og åen med dambruget på den anden og henligger ikke blot rodèt og forsømt, men må endog lide den tort, at skulle huse en af egnens mest påtrængende og skæmmende autoophugningspladser.

Den nye del af byen ved hovedvejen har en lidt mere venlig fremtræden, men

andet og mere end netop en bebyggelse langs en bred og stærkt trafikeret hovedvej har den aldrig formået at udvikle sig til.

I byen er:

Kirke (En romansk kampestensbygning bestående af kor og skib samt et middelalderligt tårn og våbenhus).
Missionshus.
Forsamlingshus (Opf. 1912. 1 sal på 100 m^2 og 1 lokale på 40 m^2. Borde og stole til 125 personer. Gode køkken-, toilet- og garderobeforhold).

Dagligvareforretninger:

Brugsforening.

Anden virksomhed:

Autoværksted med tankstation.
Dambrug.
Mejeri (opf. 1901).
Savskæreri.
Smedeforretning.
El-installationsforretning.
m.m.

Øvrige faciliteter:

Biblioteksbus 2 gange om ugen.
Sparekassebus 2 gange om ugen.

Off. transport:

Busruten Viborg-Holstebro.

Fredninger:

Kirkeomgivelserne.

Det omgivende landskab:

Zone 2.

Lokalplaner:

Ingen.

Jegstrup

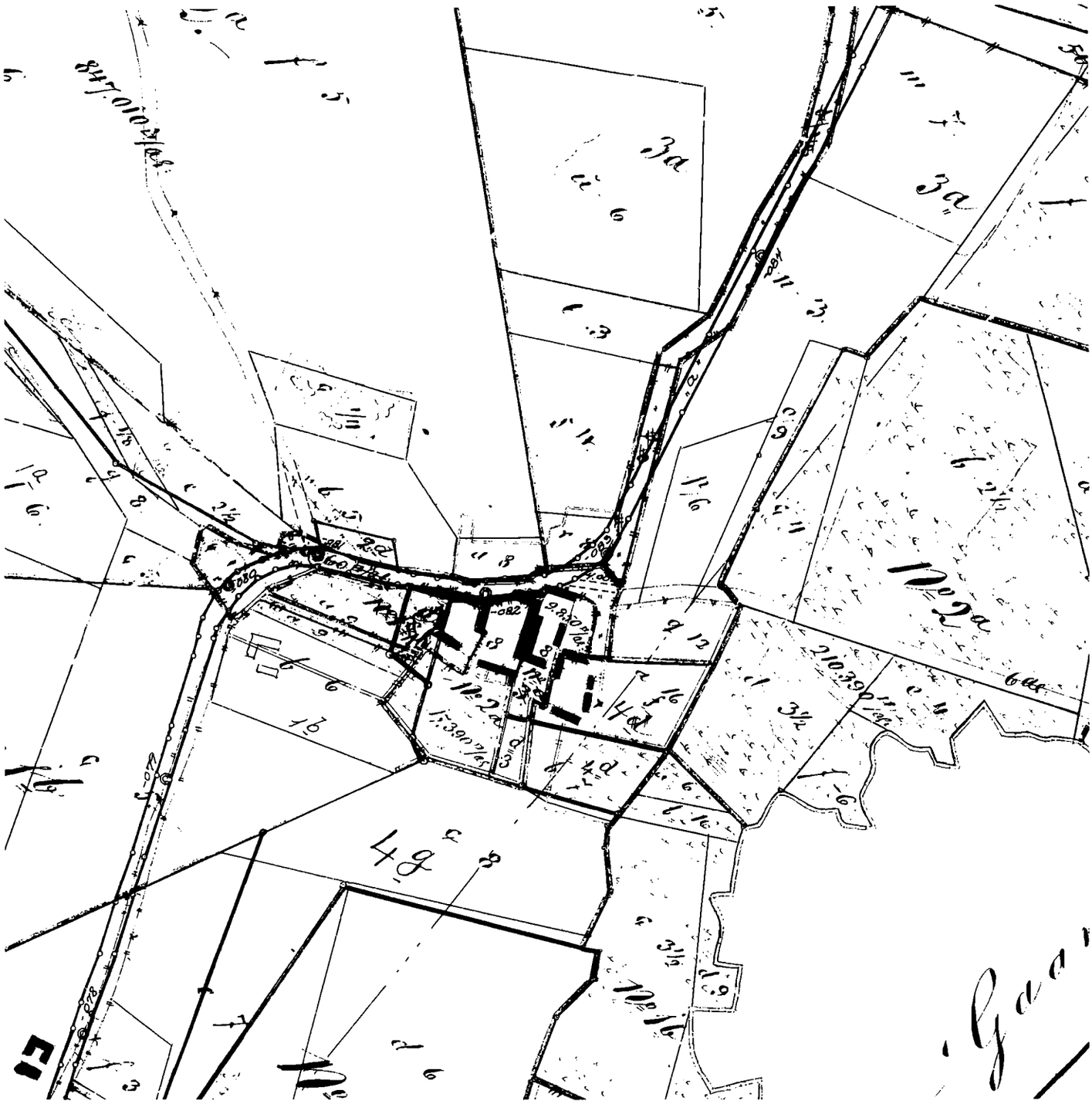

Udsnit af matrikelkort over Jegstrup, som det var i brug 1864-1973. 1:4000.

Beliggenhed: Jegstrup er beliggende i et småkuperet terræn cirka 6 km øst for Viborg.

Stednavn: Lokaliteten kendes fra 1461 (Jestrop). Forleddet i navnet er trænavnet eg og efterleddet = torp, hvilket antyder, at bebyggelsen er en nybyggerbosættelse fra ældre middelalder.

Byen før: I 1682 lå der på stedet blot en gård, Jegstrupgård, som havde et jordtilliggende på 115.3 tdr. land og som var vurderet til 9.22 tdr. hartkorn. Senere kom der flere gårde til og bebyggelsen fik efterhånden karakter af en lille landsby, som blev udskiftet i 1804.

Luftfoto nov. 1979.

Byen idag:	Idag er den tidligere landsby gået helt i opløsning og Jegstrup fremtræder blot som en spredt samling af gårde og enkelte huse.
I byen er:	Der er i Jegstrup ingen faciliteter.
Off. transport:	Ingen.
Fredninger:	Ingen.
Det omgivende landskab:	Mod nord-øst: Zone 2, ellers zone 3.
Lokalplaner:	Ingen.

Romlund

Udsnit af matrikelkort over Romlund, som det var i brug 1864-1908. 1:4000.

Beliggenhed:

Romlund er beliggende ca. 7 km VNV for Viborg i et småkuperet terræn og er omgivet af jorder af en noget sandet beskaffenhed.

Stednavn:

Landsbyen kendes fra 1263 (Rumælund). Forleddet er enten substantivet rum i betydningen: åben plads fremkommet ved rydning eller en afledning af det oldnordiske adjektiv rumr = rummelig, vid. Efterleddet er substantivet lund = lille skov.

Byen før:

Romlund bestod i 1682 af 5 gårde og 6 huse uden jord, det opdyrkede areal var på 588 tdr. land og byen var vurderet til 24.04 tdr. hartkorn.

Målt i antallet af gårde og huse var Romlund ikke nogen stor landsby. De få gårde havde imidlertid et ganske stort areal under plov og at dømme efter vurderingen har byen været relativt velhavende.

Udskiftningen fandt sted i 1795 og havde form af en stjerneudskiftning, hvorfor der ikke skete nogen større udflytning fra byen.

Luftfoto jan. 1981.

Byen idag:

Som landsbytype er Romlund et glimrende – og denne oversigts eneste – eksempel på en forteklyngeby. Karakteristisk for denne landsbytype er, at den centrale byplads, forten, hvorom gårdene oprindelig lå i en kreds, efterhånden blev bebygget, således at der imellem gårdene og husene indbyrdes og imellem gårdene og markerne opstod et sindrigt system af veje, stræder og stier. Resterne af dette vejsystem er endnu tydeligt i Romlund og giver byen en mangesidet og overraskende karakter.

Byens bygninger er næsten alle fra dette århundrede. Betragtet hver for sig er de måske ikke overvældende interessante, men set under ét udgør de, sammen med vejsystemet og ikke mindst de mange træer, som lærer N. P. Asmussen plantede sidst i 1800-tallet, det sæt af gode og stærke relationer, som skaber det helt gode landsbymiljø.

I byen er:

Kirke (En hvidkalket kampestensbygning bestående af kor og skib. Den kullede kirke stammer i sin nuværende skikkelse fra gotisk tid, men rummer i sig adskilli-

ge bestanddele fra en ældre romansk bygning. Våbenhuset er en tilføjelse af nyere dato).
Forsamlingshus (Opf. 1935 efter tegning af lærer G. S. Veslóv. 1 sal på 112 m^2 og 1 lokale på 37 m^2. Centralvarme, gode køkken- og toiletforhold).

Dagligvareforretninger: Købmandshandel.

Anden virksomhed: Et par mindre virksomheder, bl.a. trævarefabrik.

Øvrige faciliteter: Biblioteksbus 1 gang om ugen.

Off. transport: Busruten Viborg-Stoholm-Skive.

Fredninger: Kirkeomgivelserne.

Det omgivende landskab: Zone 3.

Lokalplaner: Ingen.

Bygninger nævnt i katalogen: Romlund gl. skole, Romlundvej 69.

Landsbyens huse

– et udvalg af huse af god
eller karakteristisk byggeskik

Stuehusene

Kvolsvej 24, Kvols

Beskrivelse:

11 fags stuehus i 1 etage opført i spinkelt, udmuret bindingsværk uden fyldtømmer. Halvvalmet stråtag med 2 skorstene i tagryggen.
Bygget 1832.

Bemærkninger:

Landsbyerne i Viborg kommune rummer usædvanlig få huse fra 1800-tallets første halvdel. En del af forklaringen herpå må søges i den store træfattighed, som tidligere herskede på egnen og som nødvendiggjorde et meget primitivt bindingsværksbyggeri. Resultatet blev spinkle bygninger, som kun sjældent stod længere end et begrænset åremål.

Takket være øm vedligeholdelse har stuehuset til ejendommen Kvolsvej 24 i Kvols overlevet og står idag som et glimrende vidnesbyrd om egnens tidlige byggeskik.

Virksundvej 174, Borup

Beskrivelse:

12 fags stuehus i 1 etage, grundmuret, pudset og hvidkalket. Halvvalmet stråtag med 2 skorstene i tagryggen.
Bygget i midten af 1800-tallet.

Bemærkninger:

Omkring midten af forrige århundrede blev murstenen det dominerende byggemateriale på landet. Gamle traditioner levede dog videre og da dette hus blev bygget, havde man tydeligvis stadig det indre øjemål indstillet efter bindingsværkets krav.

Huset er idag noget forfaldent og slet vedligeholdt og den oprindelig taktfaste vinduesrytme er desværre kun bevaret i vestenden. Ikke desto mindre er det stadig et hus med muligheder og et godt eksempel på egnens tidligere murstensbyggeskik.

'Vejgård', Virksundvej 23, Kvols

Beskrivelse:

Grundmuret rødstensstuehus i 8 fag og 1½ etage. Halvvalmet tegltag med gavlkvist mod gårdsplads. I tagryggen 2 skorstene.
Bygget 1868, gavlkvisten opsat 1923.

Bemærkninger:

Et udmærket eksempel på et af egnens tidlige murstenshuse bygget på murstenens præmisser og med rig anvendelse af dens dekorative egenskaber.

»Slejgård« Bisballevej 19, Katballe

Beskrivelse:

Firlænget gårdsanlæg med stuehus af røde teglsten på markstenssokkel. Stråtag med halvvalm, to skorstene, to indgange med markstenstrappe mod gården, 14 fag, dobbeltstensgesims, bukkehorn i gavlene, sprossevinduer, vinduer hvidmalede, døre brunmalede.
Opført 1836.
Vestre udlænge af kamp opført 1877. Laden mod nord i tegl og med trimpel.
Østre længe af kamp på ældre markstenssokkel.
Øst for gården er ny stald fra 1976. Vest for gården en aftægtsvilla i jugendstil.

Bemærkninger:

Anlægget med stuehuset er uden tvivl Viborg-Egnens bedst bevarede ældre landbrugsejendom.

»Toftegården«, Vigstrupvej 6, Vinkel

Beskrivelse:

Grundmuret stuehus i 10 fag og 1½ etage. Heltag med sorte skiferplader. I tagryggen 3 skorstene.
Bygget 1900.

Bemærkninger:

Velholdt og omgivet af store karakterfulde træer repræsenterer Toftegården i Vinkel en af egnens bedre gårde fra andelstiden. Stuehuset fremstår endnu idag i oprindelig stand med traditionelle vinduer og fyldningsdøre og er et godt eksempel på et afklaret murstensbyggeri, der i sin disposition befinder sig på traditionens sikre grund.

»Kongsgård«, Hjarbækvej 1, Hjarbæk

Beskrivelse:

10 fags stuehus i 1½ etage. Grundmuret, pudset og gulkalket. Teglhængt heltag med 3 skorstene i tagryggen.
Bygget i 1800-tallets midte.

Bemærkninger:

Kongsgårds gule stuehuslænge er en god og harmonisk bygning, der med sin beliggenhed direkte ned mod havnen på afgørende vis bidrager til tegningen af Hjarbæks profil.

»Ørregård«, Ørregårdsvej 1, Fiskbæk

Beskrivelse:

12 fags stuehus på 1½ etage. Grundmuret over høj kælder, pudset og kalket. Heltag med pandeplader og papdækning. I tagryggen 4 skorstene.
Bygget 1842.

Bemærkninger:

Ørregård kendes helt tilbage til 1440, da den nævnes som et af de 12 kannikepræbender ved Viborg domkirke.

Den nuværende, nyklassiske stuehuslænge fra 1842 var oprindelig en af egnens fornemste og bedst proportionerede bygninger, men befinder sig idag desværre i en dårlig vedligeholdelsesstand.

Sønderdalsvej 8, Fiskbæk

Beskrivelse:

Stuehus i 6 brede fag og 1½ etage. Grundmuret, pudset og hvidkalket. Heltag, der er stråtækt mod vej. 1 stråtagskvist i tagfladen og 1 skorsten i tagryggen.
Bygget sidst i 1800-tallet.

Bemærkninger:

Også blandt de mindre ejendomme findes mange karakterfulde og atmosfæreskabende huse, som f.ex. dette i Fiskbæk.

Småhusene

Strandvejen 1a, Hjarbæk

Beskrivelse:

6 fags beboelseshus opført i spinkelt, udmuret bindingsværk. Halvvalmet stråtag med 1 skorsten i tagryggen.
Bygget i 1800-tallets første halvdel.

Bemærkninger:

Småhusene, der beboedes af landsbyhåndværkerne, daglejerne, fiskerne og alle de andre, der kun havde meget lidt eller slet ingen jord, udgør ofte i deres brogede mangfoldighed landsbyens mest pittoreske indslag.

Det lille hus på Strandvejen i Hjarbæk er et godt eksempel på egnens spinkle bindingsværkbyggeri. Desværre er det i bogstaveligste forstand »kommet i vejen«.

Virksundvej 112, Knudby

Beskrivelse:

Længehus i 1 etage, grundmuret, pudset og rødkalket. Halvvalmet stråtag med 2 nyere skorstene i tagryggen.
Bygget i 1800-tallets midte.

Bemærkninger:

Et af de få bevarede gamle landsbyhuse og et eksempel på en førhen meget almindelig hustype, længehuset med beboelse i ⅔-del og stald eller udhus i ⅓-del af husets længde. På trods af uoriginale indslag og ombygninger er det stadig et hus med iboende muligheder.

Fjordvej 5, Knudby

Beskrivelse:

4 fags beboelseshus i 1 etage. Grundmuret, pudset og rødkalket. Halvvalmet stråtag med 1 skorsten i tagryggen.
Bygget i 1800-tallets midte.

Bemærkninger:

Et mindre hus fra samme periode som det foregående- og som dette noget forandret. Bag de stilfremmede pynteskodder og det noget voldsomme terrassehalvtag skjuler der sig imidlertid et ganske kønt og typisk hus, der udmærkes ved dets strålende beliggenhed.

Hjarbækvej 5, Hjarbæk

Beskrivelse:

5 fags beboelseshus i 1 etage. Facade og gavle i grundmur, bagside i delvis bindingsværk. Halvvalmet stråtag med en nyere skorsten i tagryggen.
Bygget i 1800-tallets første halvdel.

Bemærkninger:

Det lille hus, som hører til blandt Hjarbæks ældste, er desværre blevet forsimplet ved en uheldig modernisering. Reetablering af sprossevinduer og indsættelse af fyldningsdør ville være en gevinst, ikke blot for huset selv, men for hele indtrykket af Hjarbæks bymidte.

Kvolsvej 1, Kvols

Beskrivelse:

7 fags længehus i 1½ etage. Grundmuret, pudset og kalket. Halvvalmet stråtag med 2 stråtagskviste i hver af tagfladerne, i tagryggen 1 skorsten.
Bygget i midten af 1800-tallet.

Bemærkninger:

Med sin beliggenhed direkte ned til ladepladsen i Kvols har huset en vigtig miljøskabende funktion, som det i dets velrestaurerede stand opfylder på bedste måde.

Virksundvej 30, Kvols

Beskrivelse:

7 fags beboelseshus i 1½ etage. Grundmuret, pudset og hvidkalket. Heltag med sorttjærede pandeplader. Øverst i den ene tagflade 1 skorsten.
Bygget i sidste halvdel af 1800-tallet.

Bemærkninger:

Et stort og flot hus, der kunne blive et af Kvols' bedste.

Præstegården

»Dalsgård«, Fjordvej 2, Knudby

Beskrivelse:

11 fags rødstensstuehus i 1½ etage med stråtækt heltag. I tagryggen 3 skorstene. Bygget i 1800-tallets midte.

Bemærkninger:

Dalsgård var fra 1422 til 1955 Tårup sogns præstegård.
Det idag tre-, oprindelig fire-længede gårdanlæg er ualmindelig harmonisk, velholdt og uspoleret og repræsenterer noget af det bedste indenfor dansk præstegårdsbyggeri.

Skolerne

Vorde gl. skole, Bavnevej 41, Vorde

Beskrivelse:

Grundmuret rødstensbygning i 1½ etage. I facaden midterrisalit, der går op i gavlkvist. Teglhængt heltag med 4 skorstene i tagryggen.
Bygget 1907.

Bemærkninger:

Landsbyernes vækst og den forbedrede skolegang førte i 1900-tallets første årtier til en del skolebyggeri.
De nye skoler blev ofte markante bygninger i landsbyerne, ikke blot på grund af deres størrelse, men også fordi det ofte var gode og velproportionerede bygninger – tit inspirerede af de tegningseksempler på »mønsterskoler«, som filantropiske arkitektsammenslutninger og kulturministeriet lod udarbejde.

Dollerup gl. skole, Stanghedevej 33, Dollerup

Beskrivelse:

Vinkelbygning bestående af skolefløj og lærerbeboelse. Den 1½ etagers bygning er grundmuret i røde sten og har helvalmede tegltage. I beboelsesfløjen gavlkviste i facaderne og 3 skorstene i tagryggen. Bygget 1920.

Bemærkninger:

En fornem og gedigen skolebygning med en udsøgt beliggenhed.

Romlund gl. skole, Romlundvej 69, Romlund

Beskrivelse:

1½ etagers skolebygning bestående af en beboelsesfløj og en tværstillet skolefløj. Bygningen er grundmuret i røde sten og har teglhængte heltage. I den ene tagryg 1 skorsten.
Bygget 1935.

Bemærkninger:

En harmonisk, velproportioneret og velholdt bygning, der repræsenterer noget af det bedste indenfor mellemkrigstidens skolebyggeri.

Fabrikkerne

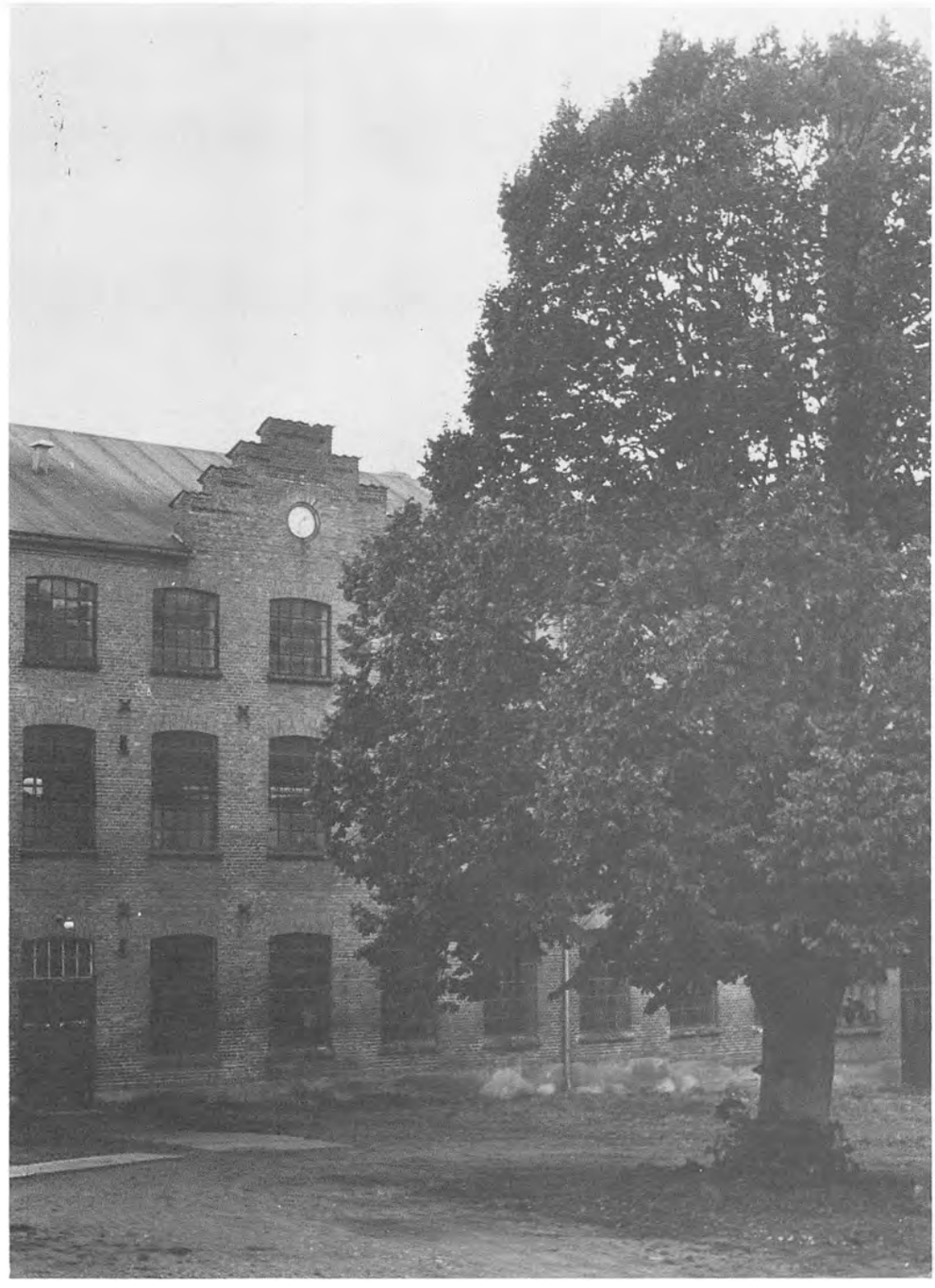

Bruunshåb papfabrik, Vinkelvej, Bruunshåb

Beskrivelse:

Fabriksanlæg bestående af produktionsbygning, maskinhus, garagebygning, lagerbygning, råvarelade og 2 beboelsesbygninger.
Den centrale produktionsbygning opført 1909.

Bemærkninger:

Bruunshåb papfabrik udgør et bemærkelsesværdigt kulturhistorisk miljø. Den er ikke blot et arkitektonisk interessant eksempel på et fabriksanlæg fra den tidlige industriperiode, men tillige enestående ved, at det oprindelige produktionsapparat, som er det eneste af sin art her i landet, er bevaret intakt. Det er kun at håbe, at det arbejde, som foreningen 'Bruunshåbs Venner' har sat igang med henblik på at få fabrikken omdannet til et arbejdende museum, må krones med held.

Af egnens andre værdifulde, men måske knap så helstøbte fabriks-møller må tillige nævnes Dollerup mølle og Rindsholm mølle.

Vinkelvej 71 og 77, Bruunshåb

Beskrivelse:

2 grundmurede, pudsede og hvidkalkede længehuse i 1½ etage med stråtækte heltage.
Bygget 1824.

Bemærkninger:

Udfra et ønske om at få knyttet stabil arbejdskraft til Bruunshåb klædefabrik lod Bertel Bruun i 1824 de to arbejderboliger på Vinkelvej opføre. Begge husene har desværre undergået betydelige forandringer, især i form af ændret vinduesrytme, men fremtræder ikke desto mindre som gode og harmoniske huse med en betydelig kulturhistorisk værdi.

Villaerne

Vinkelvej 175, Vinkel.

Beskrivelse:

Grundmuret rødstenshus i 1½ etage. Tegltag med 1 skorsten i tagryggen. Bygget 1919. Murermester Larsens hus.

Bemærkninger:

Fra slutningen af forrige århundrede begynder et nyt indslag så småt at gøre sig gældende i landsbyerne, nemlig villaerne.

En meget stor del af landsbyvillabyggeriet opstod som en direkte følge af de ændrede økonomiske forhold indenfor landbruget. Mens selvforsynings- og naturaliehusholdningen endnu var fremherskende, var det normale, at de gamle ved generationsskiftet gik på aftægt hos deres efterfølgere. Pengeøkonomiens indtog i landbruget ændrede imidlertid denne ofte romantiserede, men i de fleste tilfælde lidet tilfredsstillende praksis. Istedet solgte de gamle nu gårdene til deres efterfølgere og fik derved både rede penge og en sikker fremtidig renteindtægt, som satte dem istand til at bygge sig et hus i landsbyen eller i den nærmeste stationsby og dér nyde et fredeligt otium.

Disse rentier-huse eller villaer, som der ligger en mængde af i Viborg-egnens landsbyer og som villaen i Vinkel er et typisk eksempel på, er ofte nogle af landsbyernes mest pyntelige huse – men desværre også tit dem, som eftertiden farer hårdest frem imod.

Rindsholmvej 344, Rindsholm

Beskrivelse:

1½ etagers villa, grundmuret, pudset og kalket. Tegltag med 1 skorsten i tagryggen.
Bygget omkring 1920.

Bemærkninger:

Et andet udmærket og mere storslået eksempel på en landsbyvilla. Typisk for perioden er også, at man navngav husene og dette kom, som så mange andre, til at hedde »Solhjem«.

Strandvejen 22, Hjarbæk

Beskrivelse:

1½ etagers villa, grundmuret, pudset og hvidkalket. Halvvalmet skifertag. Over hoveddøren en lille gavlkvist, der afsluttes med et spir.
Bygget 1910.

Bemærkninger:

Også den fornemme landvilla er repræsenteret i flere af egnens landsbyer. Villa »Alpedal« i udkanten af Hjarbæk er et godt eksempel.

Butikkerne

Rindsholmvej 330, Rindsholm

Beskrivelse: Forretningsejendom i 1 etage, bindingsværk med udmurede, gulkalkede tavl. Teglhængt tag med 1 skorsten i tagryggen.

Bemærkninger: Købmandsforretningen har en meget vigtig funktion i landsbyen, ikke blot som indkøbssted, men også som mødested. Lukker købmanden, dør landsbyen en smule.

Mange af landsbyernes købmandsforretninger er desværre blevet til kedelige efterligninger af byernes mini-markeder, men endnu findes charmerende forretningsbygninger, som på en naturlig og harmonisk måde ikke blot glider ind i, men selv er med til at skabe landsbybilledet.

Strandvejen 2, Hjarbæk

Beskrivelse: Vinkelbygget forretningsejendom i 1½ etage, grundmuret, pudset og hvidkalket. Smiget hjørne med butiksindgang. Teglhængt tag med nyere kviste i tagfladerne. Bygget 1928.

Bemærkninger: En god harmonisk forretningsejendom, der både opfylder sin funktion som forretning og som landsbyhus.

Kroerne

Beskrivelse:

Rindsholm kro, Rindsholmvej 323, Rindsholm

1½ etagers krobygning, grundmuret i røde sten. Halvvalmet tegltag. Mod øst en lukket terrasse.

Bemærkninger:

Bygget omkring 1920.

Mange af Viborg-egnens landsbyer har en kirke, men kun få en kro; her er den et markant indslag i landsbyen, som f.ex. i Rindsholm, hvor den store og gode krobygning på afgørende vis præger bymidten.

Beskrivelse:

Hjarbæk kro, Søndersiden 2, Hjarbæk

Bemærkninger:

1½ etagers krobygning i T-form. Grundmuret, pudset og gulkalket. Teglhængte heltage med kviste i tagfladerne. I hver tagfløj 1 skorsten.
Bygget 1894.

En god og robust krobygning, der sammen med havnen og Kongsgårds gule længe er indbegrebet af Hjarbæk.

Statistisk tillæg

Befolkning 1801-1978 i kirkesognene i den nuværende Viborg kommune.

	1801	1850	1901	1921	1930	1955	1960	1978
Tårup	236	347	460	494	536	509	486	477
Kvols	126	192	239	208	218	214	191	147
Fiskbæk	152	257	447	594	743	824	850	1111
Vorde	353	432	704	725	752	751	698	1089
Romlund	141	216	331	343	327	365	343	297
Ravnstrup	171	210	365	483	447	521	503	622
Finderup	161	269	303	339	349	346	329	336
Dollerup	146	252	401	536	1244	1360	1343	1221
Lysgård	159	251	489	611	684	654	661	317
Almind	222	431	666	642	623	660	647	1223
Sdr. Rind	294	328	423	558	581	620	582	674
Vinkel	312	382	566	693	724	694	668	531
Tapdrup	144	305	387	470	530	558	538	590
Asmild	913	531	735	854	1106	1752	1809	5408

Faciliteter i Viborg kommunes landsbyer

	Off. transport	Daglig-vareforr.	Skole	Forsam-lingshus
Knudby-Borup	+	+	−(+)	+
Kvosted	−	−	−	−
Kvols	+	+	−(+)	+
Fiskbæk	+	+	−(+)	−(+)
Løgstrup	+	+	+	+
Hjarbæk	−	+	−	Kro
Vorde	−	−	−(+)	−(+)
Kølsen	−	−(+)	−	−
Rogenstrup	+	−	−(+)	−
Kirkebæk	−	−	−	−(+)
Romlund	+	+	−(+)	+
Jegstrup	−	−	−	−
Ravnstrup	+	+	−(+)	+
Finderup	−	+	−(+)	Kro
Dollerup	−	+	−(+)	−(+)
Lysgård	−	+	−(+)	+
Grundvad	+	+	−	−
Gl.Almind	−	−	−	−
Almind	+	+	+	+
Rindsholm	+	+	−	Kro
Sdr.Rind	−	+	+	+
Vinkel	+	+	+	+
Tapdrup	+	+	+	+
Bruunshåb	+	+	+	+

Anm.: (+) = nedlagt.

HJARBÆK FJORD
REVN HEDE
VIBORG
Løvel
Tjele
Vammen
Fastrup
Vinge
Lindum
Hersom
Pedersstrup
Bjerregrav
Lynderup
Skels
Løstrup
Rind
Hjarbæk
Kvols
Fiskbæk
Romlund
Gammelstrup
Monsted
Ravnstrup
Tapdrup
Vejrum
Viskum K.
Vinkel
Mammen
Hjortlede
Bjerring
Vindum
Hjermind
Vorninge
Kvorninge
Hørup
Ørum
Ørum K.
Borup
Taarup K.
Børnø K.
Asmild K.
Fjederkjeldhøj
Fjederholt
Dollerup
Almind
Bjed
Vrønum
Stanghede
Fandrup
Ravnstrup
Jegstrup
Fusager
Sparkjær
Kirkebæk
Kjølsing
Kjølsing K.
Kjølstrup
Havris
Voer
Voer K.
Kjærgaard
Kjærgaard K.
Kjærgaard Mølle
Kjærgaard Mark
Kjærgaard Skov
Kjærgaard Plantage
Kjærgaard Hede
Kjærgaard Hedeplantage
Kjærgaard Hedeplantage
Kjærgaard Hedeplantage

GENERALSTABENS KAART OVER DANMARK.

HJARBÆK	TJELE
VIBORG	BJERRING

Trykt med tilladelse fra
Geodætisk Institut A 446/81

1:40000
af den naturlige Störrelse

Generalstabens topografiske Afdeling.

Overtryk efter Kobberstik. Opmaalt 1878-79

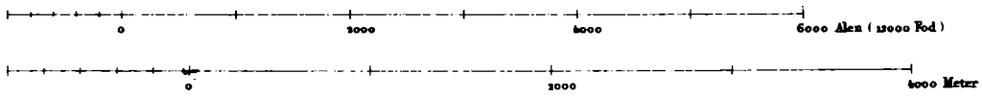

Jærnbane
Landevej
Sognevej
Markvej
Fodsti
Dige eller Jordvold
Dige med Beplantning
Gröfter
Levende Hegn
Sognegrændse

Vm. *Vejrmölle*
Vml. *Vandmölle*
Tr.St. *Trigonometrisk Station*
. *Kampehöj*
- *Ruin og Stendysse*
K. *Kirke*
Tlgr. *Telegrafstation*
Tgl. *Tegloverk*
FM. *Fredet Mindesmærke*
M. *Milepæl*

Lövskov
Naaleskov
Lyng
Eng
Mose
Sand